శ్రీమాధవాచార్య విద్యారణ్యస్వామి

శ్రీయుత నరసింహ చింతామణి కేళ్కరుగారి

మహారాష్ట్రనాటకమునకు తెలుగు

గ్రంథకర్త:

మాచిరాజు దుర్గాశంకరామాత్యుడు

పరిష్కర్త:

శ్రీపాద కామేశ్వరరావు

ప్రకాశకుడు:

చెఱుకువాడ వేంకటరామయ్య

జనేవరి 1927

వెల ప్రతి 1-0-0

PRINTED BY
A. LAKSHMANASWAMY NAIDU
at
THE SARASWATI POWER PRESS,
RAJAHMUNDRY.

శ్రీమాధవాచార్య విద్యారణ్యస్వామి

పీ ఠి క

దక్షిణహిందూస్థాన చరిత్ర నెరిగినవా రందరూ శ్రీ మాధవాచార్యులు విజయనగరరాష్ట్రమును స్థాపించిన మహా పురుషుడని ఎరుగుదురు. వేదాంతశాస్త్రప్రవతనము చేసినవారికి కూడా ఈపేరు సుపరిచితమే.

అట్టి మహాత్ముని నాయకుని చేసి శ్రీమాన్ ఎన్.సి. కేళ్కరు బి. ఏ, ఎల్ ఎల్. బి, ఎమ్. ఎల్ - సి. గారు నాటకము వ్రాసినారు. దానిని శ్రీమాన్ మాచిరాజు దుర్గాశంకర మహాశయులు తెలుగుచేసి మా గ్రంథమాల కొసగి ఆంధ్ర మహాజనుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులయినారు.

ఈ నాటకము Bulwer Lytton దొరగారి Richlieu అను నాటకమున కనుకరణము.

ప్రకాశకుడు.

కుశీలవగణము.

హరిదేవరాయలు	... ...	రాజు.
మాధవాచార్యులు	... ...	మంత్రి.
రుద్రదాముడు	... ...	సభ్యులు.
వీరవిజయుడు	... ...	
కృష్ణరాయడు	... ...	రాజ శ్యాలకుడు.
భీమసింహుడు	... ...	భటులు.
హనుమ	... ...	
మిళిందాచార్యుడు	... ...	బ్రాహ్మణులు.
శ్యామభట్టు	... ...	
రాణి	... ...	
హంసేశ్వరి	... ...	రాజుగారిఅన్నకూతురు
కంజాక్షి	... ...	వేశ్యలు.
మీనాక్షి	... ...	

మరా:—గ్రంథమాలాప్రకాశకుని అనుమతి లేక ఈ నాటకము నాడరాదు.

రాజ్యతంత్రంబునందు ధర్మంబునందు
విప్లవము మాపి రాష్ట్రంబు వేదమతము
నుద్ధరించిన ధీరధీసిద్ధి కిద్ది
యంకితంబు విద్యారణ్య యతివరునకు.

మా॥ దు॥ శం॥

మొదటి అంకము

మొదటి రంగము

(విజయనగర చండికాలయమున హనుమ)

హను—దుర్జన సాంగత్యమువల్ల కీడు మూడునంటారు, కాని నా అనుభవ మందుకు వ్యతిరేకముగా నుంది-మాధవామాత్యులవారి ఆజ్ఞానుసారము నే నీ దుర్జనద్వయము వెంట నంటి యుండడముచేత నా కనుదినము చండికాదర్శన మవుతూన్నది-ఇది లాభమే కదా? వీ రుభయులూ నిర్జనమైన ఇచ్చోటికి రోజూ వచ్చి ఏవో కుట్రలు పన్నుతూందురని వదంతి కద్దు-వీరి గుట్టు తెలుసుకోకుండా నేను గురువుగారి వద్దకు పోయిన ఫలమేమి? నేడు వీళ్ళకి సమీపమందే ఉండి కనిపెట్టవలెను; గర్భగుడిలోకి పోయి దేవీప్రతిమ చాటున దాగి యుంటాను. అదిగో వాళ్ళిటే వస్తూన్నారు;ముందుగా నేను పోయెదను...(పోవును)

(కృష్ణరాయుడు రుద్రదాముడూ వత్తురు)

కృష్ణ—మిత్రమా, నీ వెంత ధైర్యము చిక్కబట్టు

మన్నా, ఈ యాలయము చూచేసరికి నా గుండె జారుతూంది సుమా!

రుద్ర—ఎందుచేత? ఈచోటు నిర్జన మవుటచేతనే రహస్యాలోచనలకు తగిందని ఇక్కడికి మిమ్ము తీసుకొని వచ్చినాను.

కృష్ణ—నిర్మానుష్యము గనుకనే నా మనస్సు కలవర పడుతూన్నది.

రుద్ర—కలవరము కాదు, ఔత్సుక్యమనండి.

కృష్ణ—నీ మాట నా కర్థము కాలేదు.

రుద్ర—మనయత్నము సఫలము కాగానే మీరు యువరాజుపదవి నంది రాచకార్యములు నిర్వహించ వచ్చు ననే ఔత్సుక్యముకు ఇప్పటి కలవరము సంచకరువని తలచండి.

కృష్ణ—మన యత్నమంతా రాజద్రోహ మవుట చేతనే నాగుండె అదరుతూన్నది!

రుద్ర—రాజద్రోహమా! ఎందుచేత? విజయనగర సంస్థానమునకు రాణిగా రవుటవల్ల సగము హక్కు మీఅక్క గారిది కదా? అనగా మీ దన్నమాటే! అందుచేత రాజ్యము మీకు సంక్రమింపజేయుట మీ భృత్యులమైన మాకు విధి. ఇందు మేము కృతకృత్యులమైతే పరాక్రమవంతులమంటారు, లేకుంటే రాజద్రోహులమే. మా యావచ్ఛక్తి విఫలము కాకుండా మేము యత్నించుతూన్నాము కావున మనకు

రాజద్రోహాభీతి చూడనేరాదు: మీరు మాకు తోసమైతే మా యత్నము శీఘ్రముగా ఫలిస్తుంది...ఇదిగో జాబు సిద్ధముగా నుంచి, అందు మీరు సంతకము చేయుడమే కొరత; వెంటనే మాలిక్ కాఫరుకు దాని నంపదచేస్తాము. (ఉత్తరము చూపును.)

కృష్ణ—దేవీసమక్షమున నట్టి అకార్యము నేను చేయలేను.

రుద్ర—(జాబు విసిరి) అయితే నన్నింతదూరము రప్పించిన దిందుకా? దుష్టుడైన మాధవాచారి, ఆ ఘాతకుడు, ఆ కపటసన్యాసి నియోగించిన చారులు నగరమందంతటా తిరుగుతూన్నారు, నిర్జీవములైన గోడలకీ చెవు లుంటూన్నవి, అని మి మ్మింతదూరము రప్పించవలసి వచ్చింది. మీకు రాజ్య మక్కరలేకుంటే మా కీ ప్రయాస మెందుకు?

కృష్ణ—మిత్రమా, రాజ్య మక్కరలేనివా డుండునా? కాని అమాత్యుని పేరు చెప్పితే నా కడలు. అతనికి వెయ్యికళ్లున్నవి. రాజుగారివద్ద నెంతచనువుతోనైనా మెలగగలను గాని మాధవాచారి పేరు వింటేనేనాకు తగనిభీతి పుట్టును. ఇంత దూరము మనము వచ్చినా అతని చారులు మనదగ్గరనే ఉంటారనినా కనుమానము లేకపోలేదు.

రుద్ర—ఎంత ధైర్యశాలి! మాధవునికి వేయి కన్నులున్నవనియూ బెదరుతూన్నారు? దాసరిపిట్టకి (సాలీడు)కూడా ఛాలాకన్ను లుంటవి, దానిని చూచీ జడియుదురు కాబోలు?

కృష్ణ—దాసరిపిట్ట ఈగలమీద దుసుకునట్లే హఠాత్తుగా మాధవాచారి మనమీద పడునని నాకు భయము. మాలిక్ కాఫరు ప్రమేయమే వదలుకొందాము.

రుద్ర—(స్వ)ఇతని కెవరో పిరికిమందు పోసినారు, ఈ బసవన్న బెదిరిపోయినాడు; ఇప్పుడిక లాభము లేదు: ఇతనికి మత్తెక్కించి కార్యము సాధించుకోవలెను. (పైకి) సరే-పోనీ-మీమాట కాదంటునా! దేవీదర్శన లాభమే దక్కింది-అది మాత్రము సామాన్యమా?

కృష్ణ—నేను ముందు పోయెదను. నావెంట నీవు రమ్మా...... (పోవుదురు)

—

—॥ రెండో రంగము॥—

(రాజప్రాసాదము—రుద్రదాముడు భీమసింహుడు.)

రుద్ర—ఏమీ! నాపలుకులు విశ్వసించవా? ఔను-నీ బోటి విశ్వాసఘాతకులు అందరూ విశ్వాసఘాతకు లని యెంచడము సహజమే. నీకు నామాట చాలదేమి? వ్రాసి యివ్వవలెనా! (ఆజ్ఞాపత్రమును భీమసింహునిమీద వైచి) ఇదిగో—ఇందు చేవ్రాలు, ముద్ర మొదలైనవి చూచుకో. నీతండ్రి సర్దారుపదవి నీకు రాకుండా చేసినవాడు మాధవాచార్యులు కదా? అది నీకిప్పుడు లభించిం దనడానికి సందేహమున్నదా?

భీమ—నే నే మనగలను? మీరు నానోరు కట్టినారు.

రుద్ర—అట్లు కావద్దు-ఈ యాజ్ఞవల్ల నీనోరు మును పటికన్న శక్తివంతమే అవును.

భీమ—నా నాలుక మీయాన జవదాటదు.

రుద్ర—నేను చెప్పేదానికంటె భిన్నముగా అది పల్కెనా దాని నప్పుడే వేయి చీలికలు చేస్తాను. ఇంకో సంగతి-నీ చెయ్యి నీ నాలుకకు బానిసై యుండి అదికూడా నా యాజ్ఞానుసారియే కావలెను; ఈవిషయము మరువవద్దు.

భీమ—ఇం తేల? నా సర్వస్వమూ మీకు ధారపోసి నాను,నాజీవితమునకు కర్ణధారులు మీరే కాగలరు.

రుద్ర—సరే. నీవు చేయవలసింది చెప్పుతూన్నాను విను. నిజమైన యుద్ధము కాబోతుంది-దానికి ముందొక టక్కరి యుద్ధము నీవు నడపవలెను. అదెట్లు నిర్వహింతువో నీలో నుంది. (చెవిలో చెప్పి) ఇది తప్పకూడదు సుమా!

భీమ—అమ్మో! తప్పడమే?

రుద్ర—పొద్దు గుంకింది-చండికాలయము వెనుకనున్న మామిడితోట నియమితస్థలము. నా పరాక్రమము చేతనే తనప్రాణము దక్కిందని వీరవిజయుడు నమ్ముకొనేటట్లు నీవు యుద్ధమున వర్తించవలెను.

భీమ—ఈ యుద్ధాభానముతో నాతృప్తి తీరుతుందా? దుష్టుడైన ఆమాధవాచార్యునిప్రాణములు హరించవలెను, నా చేతము సంతసించవలెను. వానిని చిత్రవధ చేసినగాని నాచిత్తమున కానందము కలుగదు.

రుద్ర—బలే! కసియుంటే ఇట్లుండవలెను! రక్తపాతము లేకుంటే నీకు తృప్తియుండదని నే నెరుగుదును. కొంచె మోపిక పట్టితేవా ఆ ముచ్చటా తీరుతుంది. ఇక నీవు పో. (వెళ్ళును) ఇట్లే అమాత్యుని మిత్రులు సందరినీ నాలో చేర్చు కొంటాను. నక్కను వేటాడ బోయేటప్పుడే పులివేటకు కావలసినంత సన్నాహము చేయవలెను. అమాత్యుడన్న మానవులలో పులి వంటివాడే! ఇదిగో అతని బద్ధవైరి రాణి ఇట్లే వస్తూన్నది.

(రాణి వచ్చును)

రాణి—రుద్రదామా! నీ యత్న మెంతవరకూ సాగింది?

రుద్ర—ఫలోన్ముఖమునకు దా వవుతూన్నదమ్మా.

రాణి—సంతోషము. ఏదీ వివరించి చెప్పు.

రుద్ర—మాలిక్ కాఫరు సైన్యము రావడమే తడవు.

రాణి—సరేకాని మీకుర కొంతవరకు భయా వహము సుమా!

రుద్ర—ఎందుచేత?

రాణి—మీ శత్రువుల తుళ్ళడగించడానికి కదా అత నిని మీ రాహ్వానిస్తున్నారు. వారిని జయించిన తరువాత అతడు మీపని పట్టునేమో? దిగ్విజయమని పేరుపెట్టుకొని రాజ్యము స్థాపించు కుంటే?

రుద్ర—గుండెయా, చెరువా? మనపట్టణము చేరి

మనతో వైరము పెంచుకొంటాడా? అసంభవము. అదీ కాక, ఆతనికి కావలసింది రాజ్యము కాదు; ఖ్యాతి మొదటిది, ధనము రెండోది, రాజ్యాభిలాష అసలే లేదు. దిగ్విజయము చేయడానికి దక్షిణముకు పోవునే కాని ఇచ్చట మన ముందు మన్నా ఉండడు.

రాణి—మీకు శత్రువు లున్నారుకదా, వారందర తనితో చేరి మిమ్ము రూపుమాపితే? మాధవాచారి ఏమి కుట్ర పన్నునో?

రుద్ర—మనము రాజ్యవిప్లవము చేయ నవసరమే లేదే! రాజుగారు సింహాసనాధిరూఢులుగా ఉండి, పరిపాలనా చక్ర ము నడుపుతూందురు. అందరికీ ప్రియుడయిన కృష్ణరాయడు ఇప్పుడు పేరుకే యువరాజుగా నున్నాడు, ఇక ముందు యథార్థముగా ఆపదవియం దుంటాడు. తక్కిన పదవులన్నీ యథాపూర్వముగానే ఉంటవి. ఇక మార్పు చెందేది ఒక్క అమాత్యపదవే కదా! ఇప్పుడది సర్వజనసమ్మతమై ఉన్నదా? లేదే, అట్టిది మారినంత మాత్రాన పట్టణమున కల్లోలము జనించునా? కల్ల.

రాణి—అమాత్యుని మీ రేమి చేయదలచినారు?

రుద్ర—వా రాపదవిని తక్షణమే మీ పాదకమల ములకర్పించి తీరవలెను. వారి యనంతరగతి వారిచర్యల ననుసరించి యుండును. తన యధికారము విడిచి ఊరకుంటే అతనికి సమస్త శుభములూ చేకూరును; అట్లు కాక ఎదిరించి తే

అధికారముతో పాటు ఆయువుకూడా అంతరించుతుంది.

రాణి—(నవ్వి) నీ సంగతి ఏమి కానుంది?

రుద్ర—నా భావి మీాబోటివారు భరిస్తూ ఉంటే నా కాచింత ఎందుకు? రాజ్యక్షేమమే నా కేకలక్ష్యము, ఇతర చింతలతో పనిలేదు; ఇవి దాని కంతరాయములు కారాదు.

రాణి—హంసేశ్వరీ కృష్ణరాయుల వివాహ విషయము గర్గాచార్యుల నడిగితివా?

రుద్ర—(స్వ) అబ్బో! ఎంత గడుసుది! మనసులో మాట ఇప్పటికి తేల్చింది. కాని హంసేశ్వరిని కృష్ణరాయనికి దక్కనిత్తునా! (పైకి) అడిగినాను. అది కాజాలదని వారన్నారు, అశాస్త్రీయమవుటే కారణమట.

రాణి—శాస్త్రము మానవ సృష్టియే గదా! దానిని మనమేల అతిక్రమించరాదు?

రుద్ర—వారిద్దరూ సపిండులు కావున ఒకరి నొకరు పెండ్లి యాడరాదట!

రాణి—ఆ సంబంధమును మార్చుదాము. రాజకీయ సంస్థ నేర్పాటుచేయుట మత్యావశ్యకము కావున వారిద్దరిలో నొకరి నెవరికైనా దత్తత చేయవచ్చును.

రుద్ర—(స్వ) ఈమె పట్టు గట్టిగా ఉందే! (పైకి) అదీ యోగ్యమయిన ప్రక్రియ! దానిని గూర్చి ఇంకొకప్పుడు సావధానముగా చర్చింతాము.

రాణి—ఆలాగే. మీా యత్నముల వివరము ఎప్పటి

కప్పుడు మాకు తెలియజేస్తూండుము. నేను పోయి హంసే శ్వరి మనను తిప్పడానికి తగిన ఏర్పాటులు చేస్తాను......

(పోవును)

రుద్ర—ఈమె టక్కరి, తనరొట్టె నేతిలో పడితే చాలునని ఈమె యూహ; మేమంతా మన్నుకొట్టుకొని పో వలసిందే? హంసేశ్వరివంటి కన్యారత్నము కృష్ణరాయునివంటి కోతికి దక్కనిత్తునా! ఆరత్నము లేని అమాత్యపదవి నాకేల? కృష్ణరాయడామెతో కులుకుతూ ఉంటే నే నమాత్యుడనై వాళ్ల అడుగులకు మడుగు లొత్తవలెనా? వైభవము నిచ్చెన వంటిది, దాని నెక్కవా డొక్కొక్క మెట్టు నంటి పో వలెను కాని హటాత్తుగా పైమెట్టునకు పోవడము ప్రమాద కరము. యువరాజపదవియందీ అవకతవక కృష్ణరాయుని ఇప్పుడు కూర్చుండబెట్టితే క్రమముగా దానినే కాదు రాజ పదవిని కూడా చేరనచ్చును. వీనిమాట కేమిగాని వీరవిజ యుని మాలోచేర్చవలెను. రాజుగారి ఆజ్ఞానుసారము అతడు చెరసాలలో నుంచ బడినాడు. ఆకార్యము అమాత్యునిపై ఆ రోపిస్తే అతడు మాలోచేరును. అతని సాధించితినా అందరూ నాకు భృత్యులు కాక తప్పదు.

2

మూడో రంగము.

(చండికాలయము చెంత మామిడితోట-
కాళ్ళూ చేతులూ కళ్ళూ బంధింప
బడిన వీరవిజయుడూ ఇద్దరు భటులు.)

వీర—మీరెవరు నన్నింతదూరమూ నడిపించి ఎక్కడికి తీసుకొని పోతున్నారో చెప్పండి. లేకున్న ఇంకొక్క అడుగు కదలను. నన్నేమిచేయదలచినారో ఇక్కడే కానీయండి.

మొదటి భటుడు—ఇంక మీరు నడువనక్కరలేదు. ఇక్కడివరకూ తెచ్చి మిమ్ము విడుదల చేయవలెనని మా కాజ్ఞ.

రెండో భటుడు—అయ్యా, మిమ్మిక్కడిదాకా తీసుకోరావడమే మాకు ప్రాణగొడ్డముగా నందిి, కాని మేమేమి చేయగలము? తలనమ్ముకొన్నవాళ్ళు కడుపు నింపుకోవడానికి యజమాని యాజతి చొప్పున ఇంతకన్న ఎక్కువ దుష్కృత్యములు చేయవలసివచ్చును.

(కట్లు విప్పుదురు)

భటులు—అయ్యా, మీరు ముక్తులు; మాకు సెలవు—

(పోదురు)

వీర—ఎంత దౌర్భాగ్యుడను! యువరాజునయి అధికారము చలాయించుద మనుకొన్ననాడే బంధిఖానాలో పడితిని! తలపని తలంపుగా నేడు ముక్తి సంభవించింది, కాని

ఊరి పొలిమేరకు నన్నేల తెచ్చినారో? అంతా అగమ్య గోచరముగా నుండి. మొదట చెరలో నన్ను పెట్టిన వారెవరు? ఇప్పుడు విడుదల చేసిన వా రెవ్వరు? ఇందుకు కారణ మేమి?...నా కేమీ తోచలేదు. ఇక నే నెటు కదలను?

(పారువేయుచున్న భీమసింహుడూ విచ్చుకత్తులు బూనిన భటులూ వత్తురు.)

భీమ—జాగ్రత్త—ఇటనుండి కదలవద్దు. కారాగృహమునుండి నీకు విడుదల అయినట్లు ఆజ్ఞాపత్రము చూపుము, లేదా మాకు స్వాధీనుడవు కా. చెరనుండి తప్పించుకొని ఎట్లు రాగల్గినావు? నిన్ను తిరిగి చెరలో బెట్టవలెనని అమాత్యులవారి ఆజ్ఞ యిదిగో!

వీర—ఏమీ! ఆమాత్యు డింకా నన్ను తరుముతునే ఉన్నాడా! ఆతడే మొదట నన్ను చెరలో పెట్టినన్నమాట నిజమే!

భీమ—అందుకు సందేహమా! నిన్నాత డవమానించడము చూడలేక రుద్రదాముడు నీకు మేలు చేకూర్చవలెనని రాజుగారి యెదుట పదేపదే నీ నచ్ఛీలము నుగ్గడించగా ఆతని ప్రేరణమున మహారాజుగారు నిన్ను విడుదలచేయించినారు. ఈకార్య మమాత్యులవారికి నమ్మతము కానందున నీ వెట్లున్న అట్లు బంధించి చెరలో బెట్టండని మాకు ఆజ్ఞ నిచ్చినారు. కావున నీవు మాకు లొంగితీరవలెను, లేదా బలవంతముగా నిన్ను బందిశాలలో పడతోసెదము.

వీర—అయ్యో! ఇప్పట్టున నాచేత నొక ఖడ్గముంటే వీరి బీరము నీరము చేసియుందును కదా!

భీమ—చెరనుండి విముక్తులయిన వీరుల చేతిలో ఖడ్గ మంచునంత వైరి అధికారుల కింకా సంక్రమింపలేదు. ఊరక లొంగకున్న మావనిని మేము నెరవేర్తుము. (కత్తి దూయగా రుద్ర దాముడు సశస్త్రుడై కొందరు భటులతో వచ్చును.)

రుద్ర—ఆగండి-ఎవరు మీరు? యువరాజు నెక్కడికి తీసుకొని పోతూన్నారు?

భీమ—మేము అమాత్యమాధవాచార్యులవారి బంటులము, మ మ్మడ్డగించు వారెవరు?

రుద్ర—ఓరి పొగరుబోతా! నే నెవడనో గుర్తించితివా? నాతో వైరము పెంచుకోవద్దు. మీ రీతని విడిచి పోకుండిరా మిమ్ము మా కరవాలములకు బలి వేసెదము. (కత్తులు దూయగానే భీమసింహుడు భటులతో పారిపోవును.)

వీర—రుద్రదామా! నీవు నాకు మహోపకారివి; నీ ఋణ మెట్లు తీర్చగలను? నా ప్రాణరక్షణార్థము నీవా ముష్కరుల నెదుర్కొను నప్పుడు అబలవలె అశక్తుడనై నిలిచితిని! నీవు రాకపోతే వాళ్ళు న న్నీపాటికి నామావశేషు నొనరించి యుందురు.

రుద్ర— వీరవిజయా! నే నొనర్చిన దొక ఘనకార్యమా! ఇ వేటిమాటలు? మన అవస్థలు తారుమారయిన నీ వీపాటి చేసియుండవా? ఇదొక ఋణమా! నీవు దీనిని తీర్చ

యత్నము జేయుకున్నా నాకు చింతలేదు. నీవు సజీవుడవయి చెరవిముక్తి చెందినావు, నాకదే పదివేలు!

వీర — కృతజ్ఞుడ నైతిని- నన్ను చెరలో పెట్టిన వా రెవరు, కారణమేమి? నా చెరబాపిన వా రవరు?

రుద్ర — హేతు వేదో నాకు పూర్తిగా తెలియదు. నిన్ను బంధించడానికి మాధవామాత్యులకుగాక వే రెవరికి ధైర్యము కలదు? మహారాజుగారికి ప్రతిఘటించి నిల్వగల సాహసు లింకొక రున్నారా?

వీర — నే ననుమానించినదీ, విన్నదీ పట్టిచూస్తే ఇదంతా ఆతని కుట్ర అనే తోచింది. ఇందువల్ల నేనొక గొప్ప విషయము గ్రహించినాను. ప్రాకారమునందు కలము కన్న కరవాలమే బలవత్తరమని అనుకొంటిని, కాని అది కేవల మహామని యిప్పుడు తేలింది.

రుద్ర — మిత్రమా, నీవు పొరబడుతున్నావు. అమాత్యులవారు లేఖినిని వ్రాస్టూ అరుదే, అతనిచేత నుండేది కేవల జపమాలే, ఐనా నీబోటి వీరవరేణ్యు నెట్లు ముప్పుల పాలు చేయగల్గినాడో యించుక యోచించితివా? అదేమి పుణ్యమో మహారాజుగారికి కూడా వాగ్బంధ మొనర్పగలిగిందే అమాత్యులవారి ప్రతిభ! యువరాజువు కానున్న నీకే యిట్టి ముప్పు తేగల్గిన వానికి ఇతరు లొక లెక్కా?

వీర — (నిట్టూర్పుతో) నా చేతనున్న కరవాలము గడ్డిపోచపాటి కార్యము నిర్వహింపలేకపోయెనే!

రుద్ర—సరే, మన మీలాగు దంభోక్తు లాడుతూ ఇక్కడ నిలుచుంటే ఏమి ప్రమాదము సంభవించునో?

వీర—నే నిప్పుడు భావి యువరాజునా, లేక చెర నుండి ప్రాణములు దక్కించుకోవడానికి పారిపోయిన అమాత్యుని ఖైదినా? ఈసంగతి నిర్ధారితము కాకుండా ఎక్కడికి పోవడము?

రుద్ర—వీరాగ్రేసరా! నీ కేమిలోటు? నీకు సాధ్యము కాని కార్యమున్నదా? తలతువేని ఇప్పుడే మాధవాచారి యింటికిపోయి ఆతని ప్రాణములు హరింప నుద్యమించితే నిన్నడ్డువాళ్లుండరు. కాని అకార్యకరణము నీ కుపదేశించితినా మితృద్రోహినైతిని? రమ్ము, మనమిద్దరమూ మిత్రులమై యుందము. నీవయి అమాత్యులవారి కోపము తగ్గిన పిదప అంతా అనుకూలముగానే ఉండును.

వీర—నీవాశ్రయ మిత్తువను ధైర్యము నాకు లేకపో లేదు. నీ విప్పుడు నిర్దేశించినదే నాజీవితాశయము, నా కదే ఏకలక్ష్యమయిన ఆదర్శము; కాని కాలవిలంబన మైతే కార్యము చెడునేమో? ఆదుష్టుడు నా పరాక్రమము హరించు యత్నమింకొకసారి చేయకమునుపే వానిప్రాణములూ ప్రతిభా నేను హరించడము శ్రేయముకాదా?

రుద్ర—అయ్యా! మీరు కేవల మమాయికులు, మనసులోనిమాట మరుగుచేయరు. కలికాలమున సరళస్వభావము పనికిరాదు, కపటము లేకున్న కార్యసాధనము కాదు.

వీర—అయితే నన్నిప్పుడేమి చేయుమందువు?

రుద్ర—అమాత్యుడేమి సామాన్యు డనుకొంటివా? నీకూ నాకే కాక ఇంకా ఎందరికో అపకారము చేసియున్నాడు. అట్టివారు దళబద్ధులయి ముందు వెన్కలారసి తగిన యదను చూచి పగసాధించవలెను; కాని, ఎంత వీరుడవైనా నీ వొకడవే కార్యము నిర్వహింప బూనటము యుక్తము కాదు-ఎటుపోయి ఎటువచ్చునో కొంచె మాలోచించవలెను.

వీర—వారందరూ పిరికివాళ్ళు-మంది కూడితే మతానికి చేటు-ఒక రౌనని, ఒకరు కాదనీ, ఒకరు యిట్లనీ, ఇకొంక రట్లనీ చర్చించుతూ కాలయాపనము చేయడ మాలోచనీయము కాదు.

రుద్ర—ప్రతిహింసావేశముచే నీవు ప్రమత్తుడవు కాగూడదు. అమాత్యుడు జీవించియున్నంత కాలము నీవు రాజవీధిని నడుస్తే మృత్యువు కోరి తెచ్చుకొన్నట్లు కాదా?... రహస్యాలోచనల కిది యుక్తమైన చోటూ కాదు, కాలమూ కాదు. మా యింటికి పోదాము రా!　　　　(పోదురు)

—నాల్గో రంగము—

(రాజభవనమందు హరదేవరాయుడు)

హర—నే నేమి చేతును? మనసు కుదుట పడదాయె! మాధవామాత్యుడూ నాబోటి ముసలివాడే కదా, అతనిబుద్ధి మాత్రము అస్థిరము కాదా?...కాని అత డెదుట నున్నప్పు డతనిమాటలే ప్రమాణము లని తోచును...రాణి నాదగ్గర నుండునప్పు డామె మాటలే యథార్థము లనిపించును. నా బుద్ధి యింత తికాళముగా నుంది, మాధవామాత్యుని మాన నము భ్రాంతమై యిట్లే యుండవలెను...అదే రాణి వస్తూన్నది; ఈమె ముఖసందర్శనము నాకుల్లాసజనకమైనట్లే ఈమె యాలోచనలు కూడా హితకరములని నే నేల తలప రాదు?

(రాణి వచ్చును)

రాణి—నిర్ధారణ చేసుకొన్నారా?

హర—ఏ విషయమున?

రాణి—ఇంతలోనే మరుప? అయిదారు గడియ లైనా కాలేదు, అప్పుడే ఆవృత్తాంతము మరచినారా?

హర—ఏళ్ళు పైబడ్డకొద్దీ జ్ఞాపకశక్తి తగ్గడము సహజ మని నీ వెరుగవా? ఇంతభారము తీరినా కొంతమేలని ఎంచు తూన్నాను.

రాణి—మీారు వృద్ధులనీ భూభారనిర్వహణము పూర్ణ

ముగా మీతలకు మీరినదనే కదా నేను దానిని తగ్గించ యత్నిస్తూన్నాను-కాని నన్నట్లు చేయనివ్వరే!

హర—అట్లెందు వేమి? నీసలహా పుచ్చుకోకుండా రాజకీయవిషయములను నేను నిర్వహించ లేదే?

రాణి—మీరు నామాట మీరనిమాట నిజమే కాని అమాత్యశేఖరులం మీ స్వాధీనమున నేమీ ఉంచకున్నారు. వారికి వయఃపరిపాటి తగ్గుతూన్న కొద్దీ అధికారతృష్ణ హెచ్చుతూన్నది. ఆతడే మంత్రి, ఆతడే రాజు అనిపించుతూన్నది!

హర—సమర్థుడగు అత డొక వైపునా, నీవు రెండవ వైపునా నాకెంతో సాయము చేస్తూ ఉన్నా, అప్పుడప్పుడు నాకూ ఏదో బరువు తగులుతునే ఉంది-అది మోయడమే నాకు కష్టముగా నుంది.

రాణి—కాల వైపరీత్యము! వయస్సుగతిస్తూ ఉన్నా అమాత్యరాజుగారు అధికారద్వయ మహిమచేత తిరిగీయువకులవుతూన్నారు; యువకు లగువాళ్లు అధికారనిరాశచేత మనో ధైర్యము తగ్గి వృద్ధు లవుతూన్నారు...సరే-ఆప్రసంగ మిప్పు డెందుకు? నాప్రశ్నకు మీ రుత్తర మియ్యనే లేదే! సిద్ధారణాయుందా?

హర—ఏది?

రాణి—మరచినారు కాబోలు-నేనే జ్ఞాపకము చేస్తాను. నే నెవరికీ జంకను...మాధవాచార్యులవారు ముదిమిచేత మీవలెనే మతితప్పినవారు కావడముచేత ఉద్యోగమును

చాలించుకొండని వారితో చెప్పు మన్నాను. ఆలోచిస్తావని మీా రన్నారు...నిర్ధార ణయిందా?

హర—లే...దు, కాని శీఘ్రకాలములోనే నిర్ధారణ చేస్తాను. అదిగో, అమాత్యు లిటే వస్తూన్నట్లుంది-నీవు లోనికి పొమ్మా.

రాణి—(రాజు భుజముపై చేయివేసి) నా కేమి భయము? నే నేల పోవలె? దేవబ్రాహ్మణసమక్షమందు మీా యర్ధాంగము నైనాను కదా, ఆ నాసౌభాగ్యము అందరికీ చూపవద్దా? అప్పుడే కదా నేను ధన్యనౌట?

(మాధవాచార్యులు వచ్చును)

రాణి—అమాత్యరాజా! అంతేనా? నామాట నిజ మేనా?

మాధ—మీావలుకులు నేను వినలేదే!

రాణి—నేను వీరి యర్ధాంగము కానా? శాస్త్ర మే మంటుంది?

మాధ—అ దనే దేమిటి? మీాకూ మహారాజుగారి కిన్నీ సంబంధ మతిసాంద్రము కావడము చేత శాస్త్రమున కందు చోటేది?

రాణి—అట్లయితే నేను చెప్పేదానిలో నగమేనా వీరు జరుపుతూ ఉండవలెనా?

మాధ—నిస్సందేహముగా - నగమే కాదు.మీారు చెప్పినవన్నీ వారు నిర్వహించినా అక్రమము కాదు-మీారు

చెప్పేది వారి మేలుకే గదా! అదీకాక దార్ఢ్యము తగ్గుతూ న్నప్పుడు రాచకార్యభార మెవ్వరైనా తగ్గింప నెంచితే అది అవశ్యవాంఛనీయమే. నాకూ అట్టి కోరికే కద్దు నావిషయ మున.

రాణి—మకుటాధీశుల భారము తగ్గించడానికి నే నేపాటి దానను!...అందున్నూ అల్పవయస్కురాలను, అప్ర బుద్ధురాలను...ఇట్టి నేను శక్తికిమించిన పని నిర్వహించ గలనా!

మాధ—చేయనేరని పని బూనితే చేటు నిజము. కాని యువకులకు దేహదార్ఢ్యము సహజమే కావున దానికి తోడు మనోదార్ఢ్యము కూడా జతపడుతుంది. అందుచేత ఎంత భారమైనా ఎక్కువ వనిపించదు.

రాణి—ఇదే నిజమైతే నేనొక మాట చెప్పెదను-అ ట్లనువర్తించండని మహారాజుగారికి మీరు బోధించండి-నే ననమర్థురాలనని మీ రూహింతురేమో అని ఏ విషయ మునా ఇదివరకు పట్టు బట్టలేదు.

మాధ—పట్టుదల పూనడానికి మాత్రము మీకు హక్కులేదా? అదే మర్మమమా! బాల్యమునుండీ మహారాజు గారికిచేదోడువాదోడుగానుండేవాడిని కావునవారినైజ మెరుగు దును, వారియెడ చనువూ కద్దు; కనుక మహారాజుగా రీపాటి రాజ్యపాలనాచక్రము త్రిప్పడము మాని విశ్రాంతిగైకొనిమహా రాణిగారి నావనికి నియోగించడము శ్రేయమనినొక్కివక్కా

ణించగలను. అట్లుచేయ నిచ్ఛ లేకుంటే, వృద్ధుడను గళిత బలుడనూ అయిన నాకు విశ్రాంతి ప్రసాదించి, నాస్థానమందు రాణిగారిని నియమిస్తే నాకు మహోపకారము కావించినవా రౌదురనిమననూర్తిగా విన్నవించుకొంటూన్నాను-నేను ఒంటివాడను. ఈపాటి దార్ఢ్య మున్నప్పుడే సన్యాశాశ్రమ స్వీకారమున మోక్షము నొందుటే నా తుదికోర్కె.

హరి—(స్వ)అస్ఖలితబ్రహ్మచారియవుటచేత మాధవా చార్యుడు విరాగి కాగల్గెను; నేనో, సంసారసుఖాశ నింకా విడువలేకున్నాను!

రాణి—అమాత్యరాజా! మీలక్ష్యము కడు ప్రశంస నీయము. ఉభయతారకమైన ఈయుదంతము మహారాజు గారికి తెల్పడానికే కాబోలు మీరిట్లు విచ్చేసితిరి?

మాధ—అమ్మా-మీరు పచించింది సత్యము.

హరి—వద్దు, వద్దు, అమాత్యవర్యా! మీరు సన్యసిస్తే నారాజ్యాని కేమి గతి?

రాణి—మహారాజా! మీ రింత దుర్బలు లవు తూన్నారేమి? అమాత్యులవారి యాలోచన ఎంత సమంజస ముగానో ఉంది. మీరు పుణ్యమార్జింపకున్న మానె, ఇత రులు పుణ్యకర్మములు చేయబూనితే వారి నాటంకపరిచె దరా? ఏమి న్యాయమిది? రాజ్యపాలమున కేమి కొరత? ఎవరో ఒకరు దానిని సాగించవచ్చును. అదీకాక ఆ యేర్పాటు మనము చేసుకో తగినది. అమాత్యులవా

రెప్పుడు నేదీ కోరరు. అట్టివారు న్యాయసమ్మతమైనముచ్చట తీర్పుడని మిమ్ము వేడితే ఈపాటిమేలు చేయకూడదా? అతి ప్రయాసమున ఇంత కాలము రాజ్యశకటము నడిపిన మహాను భావునకు అడుగకుండానే అన్ని కోర్కెలూ తీర్చవలసింది. ముసలివారు కావడముచేత పాప మోపిక లేదు. ఇప్పటి కైనా విశ్రాంతి వారి కొసగకూడదా?

మాధ—రాణిగారి మాట నిజము. ప్రవాహమూ కాలమున్నూ ఒకరికై వేచియుండనట్లు రాజ్యపాలనమూ ఒకరికై నిలిచియుండదు. నేను సన్యసించడము మానినా—

రాణి—ఇంతలోనే మీసంకల్పము మారినదా ఏమి?

మాధ—మహారాణీ, మీరు భయపడ నక్కరలేదు. నా సంకల్పము మారేది కాదు. ఒకవేళ రాజ్యక్షేమము కొరకు నేను సన్యసించడము మానినా, అమరుడను కాను కదా? నేను గతించిన పిమ్మటనైనా రాజకార్యభారము ఇతరు లపై పడవలసిందే! మానవుడు సర్వకార్యములూ తనవల్లనే నిర్వహింపబడుతూన్నవని ఎంచుకొన్నా, అతని మరణము వల్ల లోకాని కేలోటూ ఉండదు, అది ఎప్పటివలెనే దృఢ ముగా నిలిచి ఉంటుంది; ఎందరికైనా చావుంది గాని దానికి లేదు. ఎట్టి మహానుభావుడు మరణించినా ఈజగము వాని వైపు వంగి వాలదు, ఇంచుకేని చింతింపదు? దానిదారి నది అనర్గళముగా జరుగుతూ ఉండును. నాకిక సెలవు దయ చేయండి.

హార—అమాత్యా, మీరు సన్యసించడము నిజ మేనా? అట్లైన నాకుకూడా సన్యాస మిప్పించండి.

రాణి—మీ రిట్లనగూడునా? భార్య సమ్మతించ కుంటే సన్యసించ గూడదు. ఏమి అమాత్యశేఖరా?

మాధ—మీ రెరుగని శాస్త్ర మున్నదా?

హార—అన్నా! వార్ధకమున పెళ్లి చేసుకుంటే తక్కిన చిక్కులకన్న ఇది గొప్పచిక్కు.

రాణి—నే నంత భారమైతే నేనే ఉసురుల బాసి దనులేండి. మీరు నాభయముచేత సన్యసించ నక్కర యుం డదు. మీరు సన్యసించడానికి నాసమ్మతి కావలెను కాని నేను చావడాని కెవరిసెలవూ అక్కరలేదు. (పోవును)

హార—చూచితిరా అమాత్యవర్యా, నా పాట్లు! వివాహ మొక గట్టి సంకెల! బ్రహ్మచారి కున్న పాటి స్వాతం త్ర్యము గృహస్థుకి లేదు. అందూ రాజైనవానికి స్వేచ్ఛ మొదలే లేదు. ఈ పదవి నొందదలచినవా ళ్ళితరసౌఖ్యము లెన్నిటినో కోల్పోవలసి యుండును.

అమా—గతమునకు చింతించిన ఫలమేమి? రాణి గారి మానసము ప్రసన్నము చేసుకొంటే మీ కన్నిచింతలూ పోవును. పసిబాల మాటలు నేను పాటిసేయను. మీ రామెను శాంతింప చేయండి; ఆమె ఎంతకైనా సాహసురాలు!

(పోవుదురు)

—॥ ఐదో రంగము ॥—

(మీనాక్షి ఇంటిదగ్గర హనుమ)

హను—ఈ మీనాక్షియింటికి వచ్చినవెంటనే నా శ్రమ అంతా తీరిపోవును. ఇది అపవిత్రకులసంభూత అని అందరూ గహీంచుతురు, వారి జోలి నాకేల! వారిమాట నేను పాటించువాడను కాను. శీలవతి ఏకులముదైన నేమి? సుక్షత్రియవంశసంజాత యని మారాణిగారి నందరూ గౌర వించుతూంటారు కాని గుణసంపద నామె దీనికి సాటి రాగ లదా? నాకు దీనియందు గల గౌరవమూ అనురాగమూ పక్షపాత పూరితములే అనుకొందాము; మహాత్ములైన మం త్రిగారికి దీనియెడ గలిగిన వాత్సల్యము నేమనవలెను? ఈ పట్టణమందున్న వారిలో హంసేశ్వరి తరువాత మీనాక్షే కదా వారి కాదరపాత్రము? అతడు మూర్ఖుడని ఎంచగలమా? అదిగో అమాత్యులవారికొరకు చిత్రాసన మల్లుతూ లోలోన ఏదో గొణగుకొంటూన్నది.

మీనా—గురుర్బ్రహ్మ గురుర్విష్ణుః గురుర్దేవో మహేశ్వరః
　　గురుస్సాక్షాత్ పరబ్రహ్మ తస్మై శ్రీగురవే నమః॥

(కంజాక్షి వచ్చును)

హను—అమ్మో! ఈ గయ్యాళి, ఈ పరమలోభి నా దురదృష్టవశముచేత ఇక్కడ దాపురించిందే! ఇప్పుడు బయల్పడక మరుగున పొంచియుండడమే మంచిది.

కంజా—ఇంకా చిత్రాసనమే ఉల్లుతూన్నావా? ఓసీ పెద్దమ్మా! చీకటి పడ్డాది, సింగారించుకో వేమి? ఈపాళంగా కోటలోనుండి కబురు వస్తే ఏమి సమాధాన మిస్తావు?

మీనా—రానని చెప్పుతాను.

కంజా—ఈ కొంప కూల్చడానికే నీవు పుట్టినావు! ఇదేమి పంతమే, జెప్పూ? ఎన్ని జన్మాలు ఎత్తి ఎంత పుణ్యము చేసుకొంటే రాజాశ్రయ మబ్బుతుంది? అట్టి తపఃఫలము తారసిల్లి నప్పుడు తప్పకొనే మూర్ఖు లుందురా?

మీనా—ఎన్నో జన్మాలనుండి చేసిన పాపము పండడముచేతనే పడుపుకూడు తినే జన్మము ప్రాప్తించింది! ఇంక మీదనైనా పశ్చాత్తాపపడి పాపపరిహారార్థము శ్రీగురుచరణారవిందములు సేవిస్తే ఉత్తరగతు లుంటవి.

కంజా—ఓసీ మొద్దా! శ్రీమంతుడైన రాజు నాశ్రయము పాపమున్నా, గర్భదరిద్రుడైన హనుమను పట్టుకొని పాకులాడడము పుణ్యమనీ భావిస్తూన్నావా?

మీనా—సందేహ మేమి? ఫలాపేక్ష లేనిప్రేమ ప్రశంసనీయము కాదా? ధనము లభిస్తుందని దేవురించుతూన్నావు కాని మునలితొక్కు మీద మోహ మున్నదే? ఆతని ముఖచంద్రు డగుపడిన వెంటనే మన నేత్రరాజీవములు మూసుకోవటే? హనుమ కంటపడితే నా కానందాబ్ధి నోలలాడినట్లుంటుంది. సహజమైన ఇట్టిప్రేమ వీడి కృత్రిమప్రేమ నెంత కాలము నటించుమందువు?

కంజా—వినాశకాలము వచ్చినప్పు డిట్టి విపరీతబుద్ధులే పుట్టుతూండును. నీజన్మ మిట్లే జరిగిపోతుంది... (వెళ్లును)

(హనుమ వచ్చును)

హను—మీనాక్షీ, పరులప్రసంగము పొంచియుండి విన్నవాడి కేమి శిక్ష?

మీనా—(నవ్వుతూ) నే నేమి శాస్త్రము చదువుకొన్నానా?...అట్టివాళ్ళని వాళ్ళ మనస్సే కొంతవరకూ క్షోభపెట్టుతుంది.

హను—అలా గనకు. అట్టి పనిచేసినవాళ్ళు తామేదో మహాత్కార్యము చేసినామని యెంచుకోవడమే కాక దాని గూర్చి బడాయి కొట్టుకోవడము కూడా కద్దు.

మీనా—నా అక్కకూ నాకూ జరిగిన ప్రసంగ మితనిచెవిని పడ్డదేమో! (ప్ర) ఆకస్మికముగా అట్టి ప్రసంగము వినబడితే అందు దోషముండదు.

హను—కావచ్చును, కాని నేడు రెండుసారులు బుద్ధిపూర్వకముగానే ఆ నేరము చేసినాను. అందువల్ల నాకు చాలా లాభమే కలిగింది! మీ అక్కకీ నీకూ జరిగిన ప్రసంగము విన్నాను—నీ ప్రేమోక్తులు నన్ను ధన్యుని చేసినవి.

మీనా—అటులనా? రెం డపరాధము లంటిరి, ఇక్కడి వలెనే వేరొకరి ప్రేమోక్తు[illegible] నిజమైతే నేడు మీ రిల్లు వెడలిన వేళ[illegible]

హను—అనుమానపడకు-ఇది

చెందినవి-అవి ద్వేషోక్తులు, మన ప్రభువుకి చెందినవి.

మీనా—ఆ ద్వేషోక్తులు మిమ్మెట్లు ధన్యుని చేసినవి?

హను—వాటిని వినడమువల్ల ప్రభువువారికి కొంత వర కుపచరించవచ్చును కదా అనే సంతసము నన్ను ధన్యుని చేసింది. ఒక్కసారి ఈరెండు సంభాషణలూ వినడముచేత నీవన్నట్లు నేను బయలుదేరిన వేళ మంచిదే.

మీనా—ఆసంభాషణ ఎట్టిదో నేను వినవచ్చునా? లేక రహస్యమా?

హను—నీవు వినగూడని రహస్యము నా కుంటునా?

మీనా—అ దేమన్న మాట! పురుషుల కెన్నో రహస్యము లుండును, అందున్నూ అది ప్రభువువారి విషయ మని మొదటే చెప్పినారు. రాజకీయ వ్యవహారములకు సంబంధించిన విషయములు రామలకు చెప్పకూడునా?

హను—ఆవిషయము అమాత్యులవారికి చెందినది, ...వారి యాంతరంగికులలోని దానవు కావున నీవు తప్ప కుండా వినవలసిందే. అది చెప్పడానికే నేను వచ్చినాను. ఆచార్యులవారి యనుమతిపైని రుద్రదామ కృష్ణదేవరాయలను కనిపెట్టుతూ నేను చండికాలయము చేరి, అక్కడ దాగుండి వారి రహస్యాలోచనలు విన్నాను.

మీనా—విశేషము లేమి?

హను—విజయనగరసామ్రాజ్యము వశపర్చుకోవలెనని వాళ్ళ ప్రయత్నము.

మీనా—ఏమిటీ! నా శ్రేమి చేయనెంచినారు?

హను—ఎవరకు. రాజ్యము గైకోవలెనని బందుకట్టు చేసినంతనే అయిందా? తాము చేతకానివారమని తెలిసి మాలిక్ కాఫరు సహాయము కోరదలచి రుద్రదాము డతనికి జాబు వ్రాసి కృష్ణరాయుని దానిపై సంతకము చేయుమని నిర్బంధించుతూన్నాడు.

మీనా—ఆ వివేకశూన్యుని సంతకమా?

హను—వివేకవంతు లట్టివారి మూలానే తమకార్యములు నిర్వహించుకుంటూ ఉంటారు...అ దటుండనీ-ఈ కార్యమున నీవూ కొంత సాయము చేయవలెను.

మీనా—నా చే తేమగును?

హను—ఈకుట్రలో రాణిగారూ చేరి యుంటారని నా నమ్మకము. అంతఃపుర మంతటా నీవు తిరిగుతూ ఉంటావు కనుక—

మీనా—ఇచ్చటి భోగట్టా మీకు తెలియజేస్తాను.

హను—ఆవార్త నెరిగి అమాత్యులవారి దగ్గరకు రా. గురువులవారి సేవ నేను నాకు ప్రాప్తించడానికి సుయోగము లభించింది. వా రచిరకాలముననే సన్యసింప నిశ్చయించినారని హంసేశ్వరితో చెప్పు.

మీనా—హంసేశ్వరి అంటే జ్ఞప్తి వచ్చింది రాజప్రాసాదమందెల్లా ఆమె ఒక్కర్తే మానవజాతిలోనిది, తదితరు లందరూ పశువులూ పిశాచములూ రాక్షసులూ అన

వచ్చును. ఆమె పంచప్రాణములూ వీరవిజయునియం దుంచిం
ది, పాప మాతడు చెరలో నున్నాడు.

హను——సన్యసించడానికి ముందు అతనిచెర బాపవలె
నని గురువుగారు తలంచినారు కాబోలు. ఓరుగంటి కారా
ధికారికి వారు వ్రాసియిచ్చిన రహస్యాజ్ఞ నే నందిచ్చి వచ్చి
నాను.

మీనా——అట్లు జరిగితే వాళ్ళ రేఖ బయలువడ్డదన్న
మాటే.

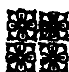
హను——ఇక నేను పోయి వస్తాను. (నిష్క్రమించును)

మీనా——నేనూ రాజనగరమున కిప్పుడే పయనిస్తాను.
అక్కా! అక్కా! (ఆమె వచ్చును) నేను రాజనగరుకి పోవ
లెను-నన్ను త్వరగా అలంకరించు.

కంజా——ఇందాకానే ఈ బుద్ధి పుట్టలేదేమి? శ్రీరంగ
నీతు లిప్పు డేమయినవి? ఈమార్పునకు హేతువేమి? పిలుపు
రా లేదే!

మీనా——పోనిత్తూ! వినోదము కోసం మట్లన్నాను
కాని కులవృత్తి మానుకొందు నటే! రోజూ పోవలసినదానికి
పిలుపు రానేల?

కంజా——రా, నిన్ను ముస్తాబు చేస్తాను. (పోవుదురు)

—•••• ఆరో రంగము ••••—

(మాధవామాత్యుని హోమశాలలో అమాత్యుడు హంసేశ్వరి)

హంసే—నాన్నగారూ! నాన్నగారూ! ఇదేమి, ఇట్టి పని తలపెట్టినారు! ఇకముందు నేను "నాన్న" అని ఎవరిని పిలుతును?

మాధ—ఎవరది? అమ్మా హంసేశ్వరీ! ఏమన్నావు?

హంసే—ఇక నా కెవరు దిక్కు? న న్నెవరి కప్పగించుతారు?

మాధ—ఏమమ్మా! అలాగు నిరాశ చెందుతూన్నావు?

హంసే—నేటివరకూ నన్ను కన్నతండ్రిలాగు పెంచి, కన్నతల్లివలె ప్రేమజూపి నా కేలోపమూ లేకుండా పెద్దజేసితిరి ..ఇప్పుడు...(ఏడ్చును)

మాధ—అదే మమ్మా, కన్నీరోడ్చుతూన్నావు?

హంసే—ఇప్పు డానుఖ మంతా నన్నువిడిచి పోవునని-

మాధ—ఎందుచేత?

హంసే—మీరు సన్యసించుటకు నిశ్చయించినట్లిప్పుడే విన్నాను. అదే నిజమైతే ఇక నాకు తల్లి యెవరు తండ్రి యెవరు? "రా, అమ్మా, హంసేశ్వరీ" అని నన్నిక పిల్చువా ళ్ళెవరు? నన్ను వాత్సల్యముతో చేరదీసేవా రెవ్వరు!

మాధ—ఈమాట నీ కెవరు చెప్పినారమ్మా?...ఒక వేళ నిజ మనుకో, నీవు వ్యసనపడెద వేల? రా, బిడ్డా, ఇక్కడ

కూర్చుండుము. నేను సన్యసిస్తే నేమి ప్రమాదము? రాజ దర్బారులో మంత్రినైనా ఇంటివద్ద సన్యాసినే కదా? సన్యాసాశ్రమము ప్రత్యక్షముగా స్వీకరించినంత మాత్రమున ప్రమాదమేమి సంభవించగలదు? నా దేశమాతయందుకాని ధర్మపుత్రికవగు నీయందుకాని ప్రేమ తగ్గు ననుకొంటున్నావా? వెర్రిదానా, నీ వింకా చిన్నదానవు-సన్యాసదీక్ష మా బ్రాహ్మణులకు సహజమైనా, సంసారసంబంధమైన సాత్త్విక మాయా పాశములనుండి సన్యాసికి కూడా విముక్తి ఉండకూడదని నీ వెరుగవు-బ్రహ్మచారినైనా గృహస్థునికివలె నా కిద్దరు బంధువు లున్నారనినీ వెరుగవా? మొదటిది విజయనగర రాజ్యలక్ష్మి, రెండవదానవు నీవు. అవివాహితుడనైనా ఎడతెగని వాత్సల్యరసపూరితుడనై ఉన్నాను కాదె?

హంసే—అటులైన మీరు సన్యసించి శృంగేరికి పోయేటప్పుడు నన్ను మీ వెంట తీసుకొనిపోవుదురా?

మాధ—నే నక్కడికి పోవుదునని కూడా తెలిసిందా?

హంసే—ఇప్పుడు కృతులచేత జగద్గురువు లైనారు; ఇకముందు మఠాధికారముచేత జగద్గురువులు కాబోతున్నారని కూడా తెలిసింది.

మాధ—ఇంతా తెలిసీ, వెర్రిదానా, సంతోషించక సంతపించుచున్నావేమి? నీ భావిజీవితము సుఖముగా గడచుటకు తగిన ఏర్పాటులు చేయకుండా ఇక్కడనుండి వెళ్ళిపోవుదు ననుకొంటున్నావా? సన్యాసదీక్ష నాకెంత ఆవశ్యకమో నిన్ను

సంసారములో ప్రవేశపెట్టడము కూడా అంతావశ్యకమే. కావున సిగ్గుపడక నీ మనసులో నున్నమాట నాతో చెప్పు. నీ వెవరిని పెళ్లియాడ నిశ్చయించినావు? నీకు తల్లినైనా తండ్రినైనా నేనే కదా? నీ యోగక్షేమము లారయు భారము నాదే కావున నాదగ్గర దాచక నిజము చెప్పు.

హంసే—బాగుంది-మీకన్న నాకెక్కువ తెలుసునా? ప్రసంగము మార్చవలెనని ఏదో నెపము వెతకినట్లు తోచుచున్నది.

మాధ—యోగ్యుడైన వరునికి నిన్ను దానముచేసిన గాని సన్యాసాశ్రమము స్వీకరించడానికి నా కధికారము కలుగదు. విజయనగర రాజ్యమూ నీవూ అబలలే, కావున మీ సుఖముగురించి సమానబాధ్యత వహించడము నాకు విధి. రాజ్యలక్ష్మిని నేను స్థాపించితిని కావున ఆమె నా కన్న కూతురు ..

హంసే—మరి నేనో?

మాధ—నీవు నా పెంపుడు కూతురవు.

హంసే—అంతేనా?

మాధ—తొందర పడకు. నామాట సాంతముగా గ్రహించకే మాటలాడెద వేమి? "కన్న ప్రేమకన్న పెంచిన ప్రేమ పెద్ద" అని ఎరుగవా? కావున నీవు పూర్వగణ్యావు-

హంసే—తప్పుమన్నించండి-మీరు సన్యసిస్తారని వినగానే నాకు పట్టరాని కోపమూ దుఃఖమూ వచ్చినవి.

మాధ—నీకోస ముపశమింప చేయగలను....దాని కేమి గాని, నాప్రశ్న కుత్తర మివ్వవా; నీ ప్రేయసు డెవడు?

హంసే—(ఊరకుండును)

మాధ—ఏమి మాటాడవు?...ఆఁ, తెలిసింది...నేనే మరచినాను. మహారాజగు హరదేవరాయలు నిన్ను ప్రేమి స్తూన్నారని నేను వింటిని-ఆతనికన్న ఉత్తము డీరాజ్యమున లేడు. అతని నీవు ప్రేమించినట్లైతే ధన్యవే-మహారాణివి కావలెనని నీ కుందా? నీ అంగీకారమే తడవు; వివాహ సన్నాహ మతి శీఘ్రకాలములో చేయించగలను. నాకుగల రాజభక్తి రాణింపజేసే కానుకగా నొక కన్యారత్నమును వారి కర్పించి నాసేవ ధన్యము చేసుకొంటాను-అత్యుత్తమ పదవి లభించినందుకు రత్నమూ, అట్టి రత్నము లభించినందు కు రాజుగారున్నూ భాసిల్లుదురు; యోగ్యమైన సంబంధము సంధానపరచినందుకు నేనూ సంతోషిస్తాను.

హంసే—(ఎర్రబారి) నాయం దెంతో మక్కువ ఉన్న దంటూ మీ రాజభక్తికి సన్నాహుతి చేయడము మీకు తగునా? నాదినముల వంకరకొద్దీ మీకా కిట్టిబుద్ధి పుట్టింది! రాణి పదవి అబ్బినందుకు సంతసించడమే మిగులుతుంది కాని ఇతర సుఖములు సున్న కదా? కాటికి కాళ్లు చాచినవానిని కట్టుకొనడముకంటె కత్తితో మెడ కోసుకోవడము మేలు-పెళ్ళిఆడడము పదవి కోసమా? అధికారగలుబ్ధు లట్లు చేయు దురే, కాని అన్యుల కట రుచించునా? నా జన్మంతకాలమే

కదా రాణివైభవము! ఆవెన్క- ఆమోగతి ఏమి? "గోరుచుట్టు పైని రోకలిపోటు" న్నట్లు మీరీలాగు పలకడము భావ్యమా?

మాధ —ఏమో అధికారమూ వైభవమూ స్త్రీల కత్యంతాపేక్షణీయము లని అట్లన్నాను; నీ కిష్టములేదని నే నెరుగను. నీ అధికార నిస్స్పృహ కెంతో సంతసిస్తూన్నాను... నిజమే-కేవల పదవీ అధికారమూ వధూవరు లీడుజోడుగా నుండకుంటే అంతగా ఆనందజనకములు కావు...దీనిని మరచిపో-ఇక రాజాస్థానమందున్నవా రెవరైనా నీమనస్సుకి నచ్చినారా? ధైర్యశౌర్యగాంభీర్యాది గుణసంపన్నులైన యువకులు దర్బారులో చాలామంది ఉన్నారు, అట్టివారిలో నొకని నెన్నుకోవడ మక్రమము కాదు; నీవు స్వాతంత్ర్యప్రియవు పేదవానియింట దీనతచేతనూ భాగ్యశాలియింట ఐశ్వర్యాతిరేకముచేతనూ పరాధీనత ఘటిల్లుతుంది. ఈరెండూ వదలి ఒకసర్దారుని చేపట్టితివా కొంత ఐశ్వర్యముతో బాటు కొంత స్వాతంత్ర్య మబ్బగలదు. ఇదీ నంచి ఆలోచనే!...ప్రస్తుత రాజసర్దారులలో నధికుడు, రుద్రదాముడు-అతడు నిరంకుశధైర్యశాలి, పౌరుషవంతుడైన వర్ధిష్ణువు, మహారాజుగారికి కూర్చిన బంధువు, మిత్రుడు- అతనికి నిన్నిమ్మని నన్నడుగదలచినారు రాజుగారని నేను విన్నాను. నీ కిది సమ్మతమైతే నా అవశిష్ట మూ వంతా లేదు.

హంసే—నా హృదయమునకు శూలాయమానమైన ఇట్టి ప్రసంగము చేయవద్దని ప్రార్థిస్తూన్నాను. మీకు నచ్చిన

ముఖ్యులు నాకు నచ్చకపోవడము నా దౌర్భాగ్యమే!

మాధ—అట్లైతే వానిని గురించి ప్రశంస చేయను... కన్యాదానమే నా పని-ప్రాజ్ఞురాలవు కావున పాత్రనిర్ణయము నీది. రాజుగారూ, రుద్రదాముడూ నీ ప్రేమకు పాత్రులు కాకుంటే వేరెవ్వ రున్నారు?...ఆఁ-మరచినాను. నీకుతగిన రాజబంధు విండొక డున్నాడు...అతడు సుందరుడు, సకలగుణ సంపన్నుడు—కాని...అతని నీవు పెండ్లియాడడము రాజదంపతులకు గిట్టదు కదా అని సంశయిస్తూన్నాను.

హంసే—నా వివాహవిషయమున పెత్తనము వారి కెవరిచ్చినారు? వారి మతామతములతో నా కేమిపని? మీకు నచ్చితే నాకు సరి.

మాధ—ఇంకో అడ్డున్నది-అతని అవస్థ యిందుకు ప్రతికూలముగా నుంది.

హంసే—మీరు న్యాయపరులనీ గుణపక్షపాతులనీ దయాశీలురనీ ఖ్యాతి దశదిశలా వ్యాపించియుంది. మీ కటాక్షముంటే ప్రతికూల పరిస్థితు లనుకూలముగా క్షణములో మారుతవి. మీరు న్యాయము విమర్శించితిరా—

మాధ—వీరవిజయుని మాట నేనంటూన్నది—నీ యూహ వేరొకరీతి నున్నట్లుంది.

హంసే—లేదు— వారిమాటే నే నన్నది.

మాధ—ఇక నేమి?...అతడు...నీ కనురూపుడే కాని

హంసే—నాన్నగారూ, నాదొక మనవి. క్షమిస్తే

చెప్పుతాను. ఆ పురుషసింహుని స్వభావమునకుం దగిన ఆదరణ మీ రాతనికి ప్రసాదించలేరు. ఇదీ నా కేపాటచూడము.

మాధ—అమ్మా, అతని యెడ నేను విముఖుడననే కదా నీ అభిప్రాయము?...ఇంతవరకు నీతో వినోదముగా మాటలాడె మొనర్చుచున్నాను, కాని మీ పరస్పరానురాగము నే నెరుగక పోలేదు, ఆతడు గుణశాలి అనీ ఎరుగుదును; దేశభక్తి పూరితుడైన వీరశేఖరుడు—మన దేశములను క్షోభపెట్టు శత్రు సేనలను దునుమాడజాలు బంటు ఆతడొక్కడే! కాని ప్రస్తుత రాజకీయపరిస్థితు లాతనికి ప్రతికూలము లనుమాట మరువ గూడదు. ఇందుకు తోడాతడు సరళమనస్కుడు, చల చిత్తుడు, ప్రపంచవివేకము కొంచెము తక్కువ.

హంసే—సరే, లోపము లేని మానవు డుండబోడు. అందునూ నిర్వాహకుడైన రాజపుత్రుడు యువకుడైతే అతనియందు లోపము లుండకుండునా?—అట్టివాని కింకొకరు బాసటైతే ఆ లోటు పూటు కాదా?

మాధ—నిజమే కాని, అతడు నాయెడ ప్రతికూలుడే!

హంసే—శివశివా! క్షమించండి. ఇందు మీరు భ్రమ బడుతూన్నారు. మీరు సత్వగుణపరిపూర్ణులు, ఐనా వారియెడ మాత్రము—

మాధ—ఓసి వెర్రిదానా, నేను భ్రాంతుడనని ఎంచు తూన్నావా? లేదు, లేదు, పొరపాటు వీరవిజయునిది. ఈర్ష్యా వేశులైన రాజబంధువుల ప్రేరణచేత మహారాజుగా రతనిని

పెట్టిన పాట్లన్నీ నాపై నారోపించి శత్రుభావము వహించి యున్నాడు! నాపొడ ఆతనికి కిట్టకున్నది. అట్టివానికి నిన్నిచ్చుటకు నేను సమ్మతించినా సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా నన్నంత మొందించి తన జీవితము నిష్కంటకము చేసితీరడ మతనికి సహజము.

హంసే—నే నతని చేరినపిమ్మట ఆ వ్యామోహము మార్పజాలనా? పంకిలమైన నీటిలో పటిక వేస్తే అది నిర్మలము కాదా?

మాధ—కావచ్చును, కాని ఇందులో అంతరాయమున్నది. అత డిప్పుడు మహారాజుగారి స్వాధీనములో నున్నాడు. ఒకవేళ చెరతప్పినా అతని ప్రాణములు రాజుగారిచేతిలో నున్నవి. పాముపడగ నున్న మాణిక్యము ప్రాప్తించుటెట్లు?...లేకుంటే ని న్నాతనికిచ్చి నేను నిశ్చింతుడనై యుందును.

(ఆశ్రమములో హంసమ వచ్చును.)

ఏమి విశేషములు?

హంస—(రహస్యముగా) వీరవిజయుడు డీయూరు చేరినాడు.

మాధ—తల్లీ, అగ్నిహోత్రు నుపాసించు సమయమైనది, పోదాము రా.

హంసే—చిత్తము-పూజాద్రవ్యములు సిద్ధపరుస్తాను.

—॥ ఏడో రంగము ॥—

(జనార్దనాచార్యుని ఆశ్రమమెదుట శాంభట్టు-
మిళిందాచార్యుడు)

శాంభ—రండి, రండి.

మిళిం—అమాత్యుల దర్శన మిపుడు కాదా?

శాంభ—ఇది జపసమయము-అది ముగియక పూర్వ మెవరినీ చూడరు—లక్షాధికారైనా సరే బిక్షుకుడైనా సరే.

మిళిం—అట్లైతే అంతవరకూ ఇక్కడ కూర్చుందాము. వీరి మహాలు చూడవలెనని కోర్కె యున్నది. అంతా చూపెదరా?

శాంభ—చూపడానికేమున్నది? ఇదే వారి మహాలు.

మిళిం—పోనీ-వారి సభాభవన మెక్కడ?

శాంభ—ఇదే వారి సభాభవనము.

మిళిం—వారు రాజకార్యములు తీర్చు చావడి ఎక్కడుంది?

శాంభ—వా రిప్పుడు జపము చేస్తూన్నచోటే వారి కచేరి. మహారాజుగారు దర్శనమునకు వచ్చినా ఇక్కడే వారికి స్వాగత మొసంగుచుందుము.

మిళిం—చిత్రముగా నుంది! ఇక్కడ హోమశాల తప్ప వేరేమీ లేదు.

శాంభ—ఇందే వారు సదా కాలక్షేపము చేస్తూం

దురు. ఆకోవెల గర్భాలయములో సంధ్యవార్చి మధ్యాహ్నా మిాహోమశాలకు వచ్చి, శిలాసనముపైని కూర్చుండి దేవతా రాధన చేసి, రెండుమూడు కందమూలములు భుజించి, చిన్న కమండలవుతో పా లారగిస్తారు. పిదప ఆ వేత్రాసనముపైని కొంచెము సేపు విశ్రమించి కృష్ణాజినము మిాద కూర్చుండి, ఒకయామము రాజ్యవ్యవహారములు నిర్వహింతురు. అటుపైని సాయంత్రము దాకా ఈ చతుష్కీరముపై గ్రంథలేఖనము కావించి, సంధ్య వార్చి, దేవాలయమున మంత్రపుష్పము సమర్పించి, ఈహోమశాలకు దయచేయుదురు. రాత్రులు ఫలాహారమునా సుమాత్రమాచరించి,రహస్యాలోచనలయందు కాలము పుచ్చి, పన్నెండుగడియల రాత్రివరకూ జపముచేసి, నిద్ర పోవుదురు.

మిళిం—త్రికాలమూ వారట్లే జరుపుతూందురా?

శాంభ—ఇదే వారి దినచర్య, చలి ఎక్కువగా నుంటే హోమకుండము దగ్గరనే కార్యక్రమము జరుపుతారు.

మిళిం—వారి పరివార మెంత?

శాంభ—పరివారమా?-ఒక కూతురు, ఇద్దరు—

మిళిం—మిా గురువుగారు బ్రహ్మచారులని వినికి, వారికి కూతు రెట్లు కలిగెను?

శాంభ—కన్నకూతురు గాదు-పోష్యపుత్రిక క్షత్రియ కన్య! ఆమె నతిగారాబమున పెంచుతూన్నారు. వారి దినవ్య యమునకు మహారాజుగారు తగిన ఏర్పాటులు కావించినారు.

న గురు సేవకులున్నారు, గురువుగారికి పరిచర్య ఒనర్చుటా నకి కాదు, వారికూతురిని కనిపెట్టుకొని యుండడమునకే-గురువుగారికి ఒకరు సేవచేయు నక్కరలేదు. వారొక్క కాపైనా అంటరు.

మిళిం——మరి శిష్యు లెంతమంది?

శాంభ——ఇద్దరము-నేనూ హనుమా.

మిళి——వారి సన్నిధానమున ఎప్పుడూ ఉండేవా రెవ్వరు?

శాంభ——నేను. వారిని కనిపెట్టుకొని ఉండేవాడనూ వారి కత్యంతప్రియుడనూ నేనే

మిళిం——ఇతను జంభాలరాయుడు, కొంచెము పాగ పెట్టితే వీని వాగ్యంత్ర మదేపనిగా తిరుగుతూంటుంది——(ప్ర) ఈ మాట చెప్ప నక్కరలేదు. ముఖము చూడగానే మీరు ప్రియశిష్యులని విశద మవుతూన్నది. మీరు గురువుగారి కత్యంతప్రియు లెట్లయినారు?

శాంభ——మొదటి కారణము, నే నుత్తమబ్రాహ్మణుడను, హనుమ శూద్రుడు. అహర్నిశా లెడతెగకుండా గురువుగారి సన్నిధిని నే నుంటాను-హనుమ వారు చెప్పినదే చేస్తూంటాడు, నా కా నియమము లేదు-గురువుగారు వాని కెప్పుడో కాని పని చెప్పరు. వానియం దంత ప్రేమా లేదు. వారి కాళ్లు నేనే ఒత్తుతాను, ఆసన మమరుస్తాను, హోమాని కాహుతి నేనే అందిస్తాను. వారి జపసంఖ్య పద్దు నేనే

వ్రాస్తాను. గ్రంథపఠనమూ, లేఖనమూ, నేను లేకపోతే జరు గనేజరుగవు-రహస్యాలోచనలలో కూడా గురువుగారవ్వా డప్పుడు నాసహాయ ముచ్చుకొందురు.

మిళిం—మీరు గురువుగారి బహిఃప్రాణ మన్నమాట! మిమ్ము జూస్తే వారి దర్శనము సగ మైనట్లే.

శాంభ—చిత్తము.

మిళిం—జపసమాప్తి యైనదేమో చూచి వస్తారా?

శాంభ—అట్లే. (పోవును)

మిళిం—ఆహా! దక్షిణాపథమందు హిందూసామ్రాజ్య మున్థాపించి, దాని కాధార స్తంభుడై, విద్యాపోషిత భారతవర్ష మున కధీశుడై, రాజ్యపాలనా నిపుణుడైన అమాత్యమాధ వాచార్యు డీచిట్టిగుడిసెలో కాపురము చేస్తూన్నాడా! సరస్వతీ దేవికి కంఠాభరణుడు, సకలవిద్యాసాగరుడు, వేదవేదాంగ పారంగతుడు, సర్వజ్ఞశిఖామణియు నైన మాధవాచార్యు డీ యాశ్రమమున కూర్చుండి గ్రంథరచన చేస్తూండునా!... భళీ! ఏమి నిస్పృహా! ఏమి స్వార్థపరాఙ్ముఖత! ఈ హోమ శాలయు నఖండ వైరాగ్య సూచకములైన పరికరములే కానిపి స్తూన్నవి. ఈవేత్రాసనమూ, కృష్ణాజినమూ, నారికేళకమండలు వు, హోమభస్మమూ సంసారపరాఙ్ముఖులకు పరమార్థ సాధన ములు కావే! ఒకవంక, రాజవైభవమూ, ఇంకొకవంక పరమహంస వైభవమూ, ఆహా ఈ నగరము వ్యావహారిక పారమార్థి కాదర్శ ముల నభ్యసింపచేసి, జనుల కిహపరసౌఖ్యసంపదలు ప్రత్యక్ష

మొనర్చుతూన్నది! "దూరపుకొండలు నునుపం" అంటారు, కాని ఈసామ్రాజ్యమును గూర్చి నేను విన్నదానికన్నా ఊహించినకన్నా పది వేలరెట్లు తక్కువ-ధర్మసామ్రాజ్యపట్టాభిషిక్తులైన శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్యులవారి సన్నిధి నెప్పుడూ ఉంచు నాకే కల్పనాతీతమైన వైరాగ్యదర్శము చూపగల ఈ మాధవాచార్యులు జగద్గురువులు కాగల రనడమున కావంతైనా సంశయము లేదు. కావుననే సర్వజ్ఞులైన శృంగేరిస్వాములవారికి మాధవాచార్యులవారిని యోగసామ్రాజ్యపట్టాభిషిక్తుని చేయు ప్రవృత్తి కల్గింది. కాగలయర్థము లిట్లే పురస్సూచనలు చేస్తూండును.

ఎనిమిదో రంగము

(మాధవాచార్యుని హోమశాల)

మాధ—ఊం. తెలిసింది-హనుమా! తుద కీనృష్టులు నన్ను హాయిగా సన్యసించ నివ్వరు...కృష్ణరాయ మున్నదాములు యవనసర్దారు నాశ్రయమున మనపట్టణమునకు ఘాతరెయొనర్ప నెంచినారా?

హను—వారి యత్నము లట్లే ఉన్నవి.

మాధ—కానీ, వారి పాపకార్యమునకు తగిన ఫలమనుభవిస్తారు. వారు నాగురించి ఏమనిరో చెప్పు.

హను—వారి కారుకూతలు నే నుచ్చరించలేను స్వామీ!

మాధ— రాజ్యసూత్రము చేబూనినవాళ్ళు తమ్మ దుష్టు లేరీతి నిందిస్తూంటారో వినుట కెల్లప్పుడూ సిద్ధులై ఉండవలెను. అధికారపదము సన్నాటనట్లు లోక నిందా నన్ను బాధింపజాలకని నీ వెరుగవా? వినడానికే కదా చెవులు ప్రసాదింపబడ్డవి-నిరంతరాయముగా వాటిధర్మ మవి నిర్వహించ వలసినదే. నగరుబోతూ మూర్ఖుడూ నైన కృష్ణరాయల నోటినుండీ, గృహనాశకుడైన రుద్రదాము నోటినుండీ వెడలిన వాక్కులు నన్ను వినవీ.

హను—నా చెవులకే అవి ముల్లుల్లు; ఐనా, వినక తప్పింది కాదు. రుద్రదాముడూ—

మాధ—సంకోచము వద్దు-శత్రువు మాటలు కదా అవి.

హను—"మన మొగ్గిన ఈ బందుకట్టు బోనులో మాధవుడను వరడు చిక్కక తప్పదు" అనెను.

మాధ—గుంటనక్క కన్న వరడు ఎక్కువ జిత్తుల మారి అని మూర్ఖు లెరుగరు. బోను తయారు కానీ, అందె వరు పడతారో తెలుస్తుంది-ఈ కుట్రకు నాయకు డెవరు?

హను—కృష్ణరాయుడు.

మాధ—ఐతేఇది మదుపులేని వ్యవహారమని ఎరుగరు కాబోలు! వారి పన్నుగడలన్నీ గాలితో కట్టిన మేడలు-కృష్ణరాయని యాజమాన్యమున కుచక్రము వక్రగతిసి పట్టునే కాని సరిగా నడుచునా?

హను.—ఆతని పెత్తనము పేరుకే-ఈ కపటనాటకానికి సూత్రధారి రుద్రదాముడే.

మాధ.—అది నిజమే- మహారాజుగారి ఎదుట మధుర వాక్యములాడి అతనిని వశపరుచుకొన్నాడు. అధికారులు స్తోత్రప్రియులు గనుక వానియాటలు సాగినవి. మాగధుల మాటలు మత్తెక్కించి తీరును.

హను.—ఇంకొకటి-కృష్ణరాయుడు యువరాజవునట- ఆతనికి మహాసేశ్వరి నిమ్మని రాజుగారు మిమ్ముడుగదలచి నారని కూడా విన్నాను.

మాధ.—ఇది క్రొత్తవార్త కాదు. కృష్ణరాయుడీ యాశ వదలుకొనవడ ముత్తమము. వానికి తగిన వధువు ఉరి తాడే! నీవు పన్నుతూఉన్న కుచక్రము ఆ వివాహసన్నాహ ములలో నొకటి-కృష్ణరాయరుద్రదాములను బోలిన ద్రోహు లనూ జనకంటకులనూ నిర్మూలము చేయకుండా నేను సన్న్యాస దీక్ష వహించడము యోగ్యము కాదు. నీవు పోయి రేపు కూడా కాపలా కనిపెట్టి యుండుము. బైటనున్న చారుని పంపు-　　(అతడు పోవును)

(చారుడు వచ్చును)

ఏమి వార్తలు?

చారు.—నిన్నరాత్రి యువరాజుతోట మండపమువద్ద నలుగురు రేకాంత మాడుకొన్నారు. "మాధవాచార్యుని రేపు నిశీథమున యమపురికి పంపడము నిశ్చయ" మని ఒకడనగా

"అట్టి దుస్సాధ్యమైన పని జరుగడ మేలా" గని రెండవ వాడు ప్రశ్న వేసెను. అందుకు—"మనకా వివరముతో పని లేదు, రుద్రదామైనా సంధానము చేయగల" డని మూడవ వా డన్నాడు. "రాత్రి పదిగడియలకు తోటద్వారముకడకు రావడమే మన పని, అది మనము చేతాము-అనంతరకర్తవ్య మప్పుడే తెలియగల"దని నాల్గవవా డనెను.

మాధ—సరే, నీవు పోవచ్చును-(వాడు పోవును) ఈ నలుగురూ సులభముగానే వలలో పడతారు-

(మీనాక్షి వచ్చును)

మీనాక్షీ, నీ కేమైనా వార్త తేగల్గినావా?

మీనా—మహాత్మా, రిక్తులై గురువులను చూడ పోవచ్చునా? చిత్తగించండి- రాజనగరున ఏదో పాశాళవహోమము జరుగుతూన్నట్లుంది-కృష్ణరాయునికేమి తిక్కపుట్టెనో కాని నన్ను చేర పిలిచి రహస్యమును మనస్సులో దాచగలవాడూ, మరణించునప్పుడైనా మనసులోమాట బయలుపడనియ్యని వాడూ, ధైర్యస్థైర్యములు కలవాడూ, లోభియూనై నమ్మకమైన వీరభటుని నీవెరుగుదువా!" అని పలుమారు నన్ను నిర్బంధించి అడిగెను. "ఉన్నాడ"ని నే నన్నాను-వెంటనే "వానికి రహస్యమూ, అతిప్రమాదజనకము నైన పని తా నొప్పగింతుమనిన్నీ, దాని నతడు జయప్రదముగా నిర్వహిస్తే మాయిద్దరికీ గొప్ప బహుమతి యిచ్చెదమ"నీ చెప్పినాడు.

మాధ—రహస్య మారవ చెవిని పడకూడదంటారు. అందున్నూ ఆడదానినోట నువ్వుగింజ నానదు. తాను తల పెట్టిన కార్య మెట్టిది? దానిని నీవు తెల్పవచ్చునా?...ఇందే వాని వివేకము తేటపడింది. ఇట్టివాడు రాజద్రోహుల నాయకుడట! భళి రే! విన్నాట నీ వేమన్నావు?

మీనా—"నా సోదరునికి మీరు చెప్పిన లక్షణము లన్నీ పట్టిన వ"న్నాను-తరువాత అత్యాతురముతో "రేపు రాత్రి పదిగడియలకు లోహకవచము, పొడవుటోగీ దాల్చి, శస్త్రధరుడై, గుర్రమెక్కి తన తోటద్వారముకడ వాడు వేచియుండవలె"నని చెప్పు మన్నాడు.

అమా—కాని మీనాక్షీ, తెలివైనదానవు కదా—లేని సోదరు డున్నా డంటివే, వారు నమ్మరుగా?

మీనా—మహాత్మా-ఆలోచించియే అట్లు చెప్పితిని-సోదరుడు కాక పరాయివా డున్నాడన్న అట్టివాని నసలే నమ్మరు-నన్ను తమకుట్రలో చేర్చుకొన్నారు గనుక నా మాట వారికి విశ్వసనీయమే-ఆతురుల కాలోచన యుండదు; వారికి కావలసినవాడు-రౌతు. అట్టివా డున్నాడని చెప్పగానే పరమానందభరితులై నందున పై చర్చ చేయుడాని కతనికి బుద్ధిపుట్టనే లేదు.

మాధ—సెబాసు, మీనాక్షీ! మానవస్వభావపరిశీలనమున ఆరితేరిన మీరు రాజకార్యములయం దత్యంతోపయోగులు-చూచితివా నీపాటి బుద్ధిసూక్ష్మత మహారాజు

గారికి లేకపోయింది? తన మేలు, రాజ్యక్షేమమున్నూ చేకూర్చు కొనే ప్రజ్ఞ అతనికి లేకపోయింది-సరే, నీవెంట నే నెవరిని పంపుతానో వాడే ఈవిషయమున నీకు సోదరుడవును. నీవు పో. (ఆమెపోవును)

(సేనాధిపతి వచ్చును)

సేనా—(కరవాలము ముందు పెట్టి) అమాత్యరాజా! ఈ శస్త్రము నేమిచేయవలెనో సెల విప్పండి.

మాధ—సేనాధిపా, మీ ఆవేశము చూస్తే ఈశస్త్రమేదో మహాపరాధము చేసినట్లుంది; దాని నెరుగకపోతే శిక్ష విధించడ మేలాగు?

సేనా—అపరాధము చెప్పమన్నారా? సామాన్యాపరాధము కాదు-అది తలుచుకొంటే దీని నిక ధరించడము మాని ముక్కలు చెక్కలు చేసి పారవేయవలె ననిపిస్తుంది-

మాధ—ఓరుగంటి సమరములో నిరుపమాన శత్రు సంహారము మీ రొనర్చింది దీనితోనే కదా?

సేనా—చిత్తము.

మాధ—వేటలో మీ యుసుకులు కాపాడిన దిదే కదా?

సేనా—ఔను.

మాధ—ఆనెగొంది ముట్టడిలో మహారాజుగారి ప్రాణమూ మానమూ కాపాడిన దిదే కదా?

సేనా—అట్టి మహాప్రతాపము చూపింది గనుక నే

ఇక నిది ఉండరాదు.

మాధ—మీ ఆత్మగౌరవము మెచ్చుకొన దగినదే, కాని కత్తిని శిక్షింపనేల? దానిపై మీ కింత తాగ్రహ మేల?

సేనా—అమాత్యరాజా! అవధారు, నిన్న నేను మహారాజుగారి దర్శనమునకు పోగా రాణిగారు చిరునవ్వుతో యువరాజపదవి ఎవరి కివ్వలెనని ప్రశ్నించినారు.

మాధ—రాజాస్థానమున మహారాణిగారి చిరునవ్వు వెన్నెల కాచే రోజులా ఇవి! మీ రేమని జవా బిచ్చినారు?

సేనా—నిజము చెప్పితే నిష్ఠురమనిన్నీ మహారాణి గారి మనస్సు నొచ్చుననీ ఎంచి మొదట నేనేమీ అనలేదు.

మాధ—వీరుల స్వభావము ఒకటే వేటు, రెండు తునకలు-అంటారు; దూరాలోచనపరులు గనుక మీరు తటపటాయించినారు-ఆమె మిమ్ము సులభముగా వదలియుండదే!

సేనా—అబ్బే! మీకా రాజద్రోహి వీరవిజయుడు యువరాజు కావలెనని ఉంది-అందుచేతనే నీళ్ళు నములుతూ నిరుత్తరులయినారని నన్నెత్తిపొడిచింది.

మాధ— రాణిగారంత స్పష్టముగా చెప్పినప్పుడు మీరు ఓ నన్నారా?

సేనా—ఆమె నన్ను భ్రమపెట్టి నాగుట్టు రట్టుచేయవలెనని తలచింది కాని నేను లొంగలేదు.

మాధ—బళే! వీరవ్యవహారము వెనుక బెట్టి రాజనీతి నైపుణి మీ రెప్పటినుండి అభ్యసిస్తూన్నారు?

సేనా—ఏమి చేస్తేనేమి ఫలము? ఆమె అంతటితో నన్ను వదలిందా?

మాధ—ఆమె సోదరునికి యువరాజపదవి నొసగడము గూర్చి స్పష్టముగా మిమ్ము ప్రశ్నించలేదా?

సేనా—అతురపడుచున్నారా? అని ప్రశ్నించింది.

మాధ—! పుణ్యత్వము సార్థకమైనదని ఆమె సంతసించిందా?

సేనా—అంతే కాదు-తమవిజయము వెల్లడిచేయనెంచి, ఉత్సాహముచేత మైమరచి నా రాజభక్తిని నిరసించి నన్ను తూలనాడి, అంతతో నాగక నా కరవాలమును కాలితో తన్నింది!

మాధ—అట్లు చేసినందువల్ల అపరాధము రాణిగారిది కాని, కత్తేమి చేసింది?

సేనా—తన్నిన కాలు తక్షణమే తుత్తునియలు చేయకుండా ఊరకుంది-రాణియైన నేమి? నా రాజభక్తిని సిరసించితే నేను సహించవలెనా? నన్నూ నాకరవాలమునూ అవమానించవలసిన త నేరము మేమేమి చేసినాము? ముసలిముగసి పెళ్లియాడింది కావున అతని నెత్తెక్కి పిండి దంచనీ. రాజసేవకుల నూరక తూలనాడవచ్చునా?

మాధ—మీమాట సత్యము. మిమ్ము తూలనాడినందుకు రాణిగారు పశ్చాత్తాప పడుతారు. వారిమీద కోపము చేత మీరు మీఖడ్గమును దండించుట కేవల మనవసరము-

దానితో నికముందు చాలా పనియున్నది. ఏక్షణమున తురకలో లేక శత్రురాజులో మనపై దాడియాడుతారో మనకు తెలియదు కదా? అప్పుడు మీ స్వామిభక్తి చూపడాని కిది గొప్పసాధన మవును కదా? నోరు వాయి లేని దానిపై మీాకు కోప ముండజనునా?

సేనా.—విశ్వసనీయులూ పరాక్రమవంతులూ ఐన వీరభటుల నిట్లవమానించడమే సదాచారమైతే, ఇక కొలువులో ప్రఖ్యాతపురుషు లుండరాదు-మీా ముగము చూచి ఆగవలెనేకాని రాజదంపతులను తల మకొంటే ఈకొలువుకి తిలోదక మర్పించవలసిందే...నా కిక సెలవు. (పోవును)

మాధ—రాణిగారిపై ఫిర్యాదు చేయనివారే లేరు. మహారాజుగారు రెండో వివాహముకు సమ్మతించడమే గొప్ప అపశకునము. ఈ విషవల్లి కెట్టి ఫలములైనా పుట్టగలవు. సరిగపావడాతో ఆమె రాజసభకు విచ్చేస్తూఉంటే "పగలు ముగిసి, రాత్రి ప్రారంభమయిందని" సూచించు గుడ్లగూబ రెక్కలు చేసే ధ్వని వినిపిస్తూంటుంది. ఈమె ఆసరా చూచుకొనే కదా ఈమె సోదరుడు రాజద్రోహియై కుట్రలు పన్నుతూన్నాడు. యువనసేనానికి వీళ్ళంపిన ఉత్తరము నాచేత పడిందా వీళ్ళకి తగినశాస్తి కాగలదు.

రెండో అంకము

—। మొదటి రంగము ।—

(కృష్ణరాయని మహలు)

మీనా— నే నాస్థానవేశ్యను. రాజ్యము వంశపరంపరాగత మైనట్లే మా సేవయూ వంశపరంపరాగతమే. ఈ యాచారముప్రకారమే మా అక్క వీరదేవరాయలవారి కుంపుడుకత్తె, నేను యువరాజుకు చెందవలసినదానను. ఆపదవి ఎవరికి లభిస్తే వారే నాకు ప్రభువులు, కావున అది రుద్రదామునిదా, కృష్ణరాయునిదా, లేక ఇంకొకనిదా అను ప్రమేయము నా కనవసరము. పూలదండ కేల కీలించి యువరాజు నని నా ఎదుట ఎవరు నిలుస్తే వారికంఠమున దానిని వైచి, వారియెడ లేని ప్రేమ గన్పరచి, వారి లాలసాగ్నికి యావజ్జీవ మాహుతి కావడమే నావిధి! ఆహా! ఎంత యసంగతము? ప్రేమ యిట్టి నిబంధనలకు లోబడుతుందా? నిర్దిష్ట పురుషుల యందు నిక్షిప్తము కాదగినదా ప్రేమ? అయ్యో! సానిపుట్టు వెంత హేయము. ప్రేమను నడిబజారున అమ్మవలెనా? ఛీఛీ!

ఇంతకన్న నీచతరమైన కార్య మున్నదా? ధనము నాశించి ఒక పురుషునికి వశురాల నగుటయే నీచము. అందున్నూ మనసుకి నచ్చనివానికి లొంగియుండడ మతినీచము... కానీ, యువరా జెవరో ఏర్పాటు కానీ-వాని కీదేహ మప్పకుండా దానినే బలిగా నొసంగి రాజులకూ సేవకులకూ తగిన బుద్ధి గరపుతాను. వేశ్యలు సాధారణముగా పెదవికంటిన తాంబూలరసము తుడుచుకొవడమునకు చిన్న పట్టుచేరుమాలు నడుమున ధరించుతారు. దానికి మారుగా నేనొక కటారి నుంచుకొని నామానము హరింప దలచిన యువరాజు గుండెలో గుచ్చెదను. పిమ్మట ఏమైనా నరే...ఆ వచ్చేవారెవరు? ఓహో కృష్ణరాయలవారా? భావియువరాజవతంసమూ? ఆహా! ఏమి వేషము! ఏమి ఠీవి! విజయనగర రాజకులమున కీతడు దిష్టి బొమ్మ! ఇతడే నా భావినరసుడు, యజమాని, యమదూత... రానీ రానీ, వీనికి కాస్త గుగ్గిలముపొగ వేసి కుచక్రము భోగట్టా సంగ్రహిస్తాను. (ముందుకు పోయి నమస్కరించును)

(కృష్ణరాయలు వచ్చును)

కృష్ణ—ఎవరిది? మీనాక్షీ!

మీనా—చిత్తము, తమ చరణదాసినే.

కృష్ణ—నీ వీ సమయమున ఇటేల వచ్చినావు?

మీనా—మీ దర్శనముకే వచ్చినాను. మీ రిక యువరాజు కాబోతూన్నారని విని, సంతోషము చేతచూడ వచ్చినాను.

కృష్ణ—(మీనసముద్విప్న)రహస్యము నీకెట్లు తెలిసింది.

మీనా—బాగు బాగు! ఊరంతా మోగుతూంటే నే. ప్రభూ, ఇంతే కాదు. మాలిక్ కాఫరను యవన సేనాని మీఖ్యాతివిని పరాక్రమమునకు వెరచి వచ్చినదారిని పోతూం డగా ఆతని దౌర్జన్యమునకు మీ రాగ్రహించి తత్క్షణమే రమ్మని తాఖీదు పంపినారట!

కృష్ణ—ఔను—నే నెంతో అనుమానించినాను కాని రుద్రదాముడు బలిమిని అందుమీద నాసంతకము చేయించు కొన్నాడు. సంతకమే కదా, ఒకటి కాకుంటే పది సంతకములు చేస్తానని అన్నాను. ఏమి భాగ్యము?

మీనా—ఔను-మన కేమి నష్టము? చిక్కైనా సంభవిస్తే సంతకము నేను చేయలేదని బొంకి తప్పించుకో వచ్చును. ఒకవేళ మీసంతకమే అని స్థిరపడ్డా మి మ్మెవ శి క్షన గలరు? మీ అక్కగారు మహారాణి, మీరు భావియున రాజుగారు! ఈ సామ్రాజ్యము నిర్మూలము చేయడానికి కూడా మీ కధికారమున్నది.

కృష్ణ—సందేహ మేమి? నేను రాణిగారి సోదరుడను.

మీనా—అదే నేనన్నది. తలచుకుంటే రాజ కుటుంబమును నాశనము చేయడానికి రాణిగారికీ అధికార ముంది.

(రాణియు హంసేశ్వరియూ వత్తురు)

రాణి—సోదరా! ఏమిచేస్తున్నావు? ఒహో, మీనాక్షి

చెంతనే ఉన్నదా?

మీనా—దేవీ, యువరాజుగారి పరివారము లోని దానను, వారి చెంతనే కదా నే నుండవలసినది.

రాణి—హంసేశ్వరీ, చూచినావా! నా సోదరు డెట్టి వాడో-ఎప్పుడూ ఆనందసాగరమందు ఈదుతూ ఉంటాడు. రేపు నిన్నాతనికి పెళ్ళి చేసినతిమ్మట వాని నెరుగగలవు.

హంసే—ఇట్టి ప్రసంగము కొరకా న న్నిక్కడికి తీడ్చుకొని వచ్చినారు? ఇది నాకు శిరోభారమని మీ రెరుగరా?

మీనా—ఇక్కడికి రాకపూర్వము నాకూ తలనొప్పి ఉండేది, కాని యువరాజుగారితో రెండుమాట లాడుసరికి అది పోయింది!

రాణి—సరే—కృష్ణా, నీవే స్వయముగా ఈ హంసేశ్వరిని బుజ్జగించు- నీ కది భార్య కాగలదు.

మీనా—ఇక నామె బాధ తీరగలదు.

రాణి—మీనాక్షీ! కృష్ణరాయునికీ హంసేశ్వరికీ జోడు కుదిరిందా?

మీనా—ఈ నాటక మింతతో ముగించవలెను, లేకున్న హంసేశ్వరికి బాధావిముక్తి కాదు. (ప్ర) దేవీ, భార్యాభర్తల నొక్కదగ్గర నుంచకపోతే మీ రడిగిన ప్రశ్న కుత్తరమివ్వలేను.

రాణి—నిజమే. కృష్ణా, ఏదీ హంసేశ్వరి పక్కనిలబడు.

హంసే—ఈ పరిహాసము చాలును—నే నిదే మహా

రాజుగారి వద్దకు పోయి ఈవృత్తాంతము వారికి తెలుపు తాను. (త్వరగా పోవును)

రాణి—చూచినావా మీనాక్షీ, దీనికెంత దుడుకో?

కృష్ణ—అక్కా! నేను దాని కొప్పుపట్టి ఈడ్చుకొని వత్తునా? నా భార్య నట్లు చేస్తే నన్నడ్డేవా రెవ్వరు?

మీనా—ఓహో! శృతి మించుతూన్నది. నే నిక నూరకుంటే పాపము హంసేశ్వరికి కష్టమవుతుంది. (ప్ర) దేవర వారు శ్రమ పడనేల? నే నామెను బుజ్జగించి తీసుకొని వస్తాను. (పోవును)

రాణి—తమ్ముడా, రుద్రిదాముడు నీకు జాబు చూపి నాడా? అందులో ప్రమాదజనకములైన విషయములు లేవు కదా?

కృష్ణ—చూపినాడు-నేను దానిని చదువకే సంతకము చేసినాను. ప్రతికాగితమూ చదువడానికి నాకు పొద్దు చాలు తుందా? అందుచేత అది తేగానే సంతకము జేసినాను.

రాణి—కాగితము చూడకుండా అట్లు చేయవచ్చునా?

కృష్ణ—ప్రతికాగితమూ చదవడానికి నే నేమి గుమాస్తానా? యువరాజునుకానా?

రాణి—సరిపోయింది.ఎట్లైనా ఆజాబు చూచి తీర వలెను. అం దేమి ప్రమాద ముందో? (పోవును.)

—•॥ రెండో రంగము ॥•—

(రాజుగారి మహాలులో మీనాక్షీ హంసేశ్వరి.-)

మీనా—రాకుమారీ, ఊరడిల్లు.

హంసే—నాకు మాత్రము ఏడ్వన్న సుఖ మనుకొన్నావా?

మీనా—నీ దుఃఖ హేతు వేది? నేను దుఃఖము వాపెద నని కాదు. ఇతరులకు ఎఱిగిస్తే దాని ఆవేగము కొంత తగ్గుతుంది.

హంసే—రాణిగారు చేసినది నీవు చూచినావు కదా!

మీనా—దానికి నీవు చింతింపనేల? రాణిగారన్న నీ కోలె క్కా? ఇందాకా నీవు చేసినట్లు ఇక రెండుసార్లు చేస్తే వారిక నీజోలికి రారు.

హంసే—ఈరీతి నామె బాధస్తూంటే న న్నెవరు కాపాడుతారు? రాజభవనమందు నన్ను రక్షించేవాళ్లే లేరు.

మీనా—ఇదా నీదుఃఖ హేతువు! ఇంకేదో మహాత్కారణ ముం దనుకొన్నాను. ఈ మాత్రపుదాని కంత చింతించవలెనా? అంబారి నెక్కినవాళ్ళు, గుఱ్ఱము నెక్కినవాళ్ళనీ, గుఱ్ఱపురౌతులు పాదచారులనూ చూడవలెను.

హంసే—ఎందుకు?

మీనా—వాళ్ళదుఃఖము సుఖముగా మాఱుతుంది.

హంసే—నాకట్టి సాంత్వన మేలాగు కలుగుతుంది?

మీనా—నీకు తల్లిదండ్రులు లేని లోటుండికాదా?

హంసే—ఆ విషయమున నాకన్న నికృష్టవతి ఉండదు.

మీనా—కన్న తల్లిదండ్రులు లేనివాళ్ళకు భగవంతు డేదో సదుపాయము చూపించి తీరును. నీవిషయము చూడు- నిన్ను హరదేవరాయులవారి కప్పగించ లేదా? ..నా కాపాటి ఆధారమైనా ఉందా?

హంసే—మహారాజుగారికినామీద వాత్సల్య ముండేది రెండో పెళ్ళి అయినప్పటినుండీ ఆపట్టూ విడిపోయింది-

మీనా—ఇప్పుడైనా ప్రేమ బొత్తిగా నశించలేదు... అమాత్యరాజుగారిమాట ఎత్తనే లేదేమి నీవు?

హంసే—ఆయన నన్ను కూతురువలె భావిస్తూన్నా రన్నమాట నిజమే కాని అదీ అంతమయ్యే సమయ మాస న్నమైంది-నాన్నగారు సన్యసిస్తారని నీవేగా చెప్పినావు? వా రాలాగు చేసిన తరువాత నేను దిక్కులేని పక్షి నౌదును కదా?

మీనా—ని న్నీచిక్కులో పెట్టి వారు సన్యసిస్తా రనే బెంగ వద్దు-అన్నీ విడదీసి ఆశ్రమము స్వీకరిస్తారు.

హంసే—నా దినములు వంకరైనప్పుడు వారు మాత్ర మేమి చేయగలరు? రాజుగారూ రాణిగారూ నాపాలికి శకట్ల ములా గున్నారు!

మీనా—రా కుమారీ-నీవు వట్టి వెలవు. మంత్రిగా రొక్కరూ తోసిరాజు చేయగలరు, వారి ప్రభావ మహిమ

నీవు తెలుసుకోలేకున్నావు. నిన్ను తగినవాని కిచ్చి ఉద్వాహ మొనర్చక ఈయూరు దాటి అడుగైన కదలరు; నామాట నిజము.

హంసే—బందిఖానాలో ఉరితీయడానికి మండపము లుంటవి కాని వివాహమండపము లుండవే? అది తలచుకొన్న పుడు నాకు "గోరుచుట్టుపైని రోకలిపోటు" లా గుంటుంది.

మీనా—నీకు బాధాకరముగా ఉంటుందని ఎరిగే నేనా ప్రశంస తెచ్చినాను- వీరవిజయులకు కారావిముక్తి అయిందని నీ వెరుగవా?

హంసే—నిజమే? నీ కెవరు చెప్పినారు?

మీనా—ఎవరు చెప్పితే నేమి? ఇది పరమ రహస్యము—మీ కచిరకాలముననే వివాహము కాగలదు. అమాత్యరాజుగారు నిన్నొకసారి రమ్మని చెప్పమన్నారు- వారి నిర్ధానసమయము గనుక ఇంతసేపూ నేను చెప్పలేదు.

హంసే—నీవు చెప్పకున్నా నే నక్కడికి పోదామనే అనుకొంటున్నాను-రాణిగారు నన్ను పెట్టిన రవ్వ వారితో చెప్పవలెను-మనమిద్దరమూ పోదాము రా.

మీనా—అమ్మయ్యో! నీవెంటా నేను రావచ్చునా?

హంసే—ఎందుచేత?

మీనా—లోకులు ని న్నేమందురు? . . . నేను వేశ్యను, మీ వెంటనుంటే మేలిమిబంగారువంటి మీ ప్రతిష్ఠకు కల్మష మంటిన ట్లగును. చలువచేసిన బట్టకు ఛమురుమరకా?

మీరొంటిగా పోవలెను.

హంసే—లోకులు కాకులు, వాళ్ళకి తోచినరీతిని కూస్తారు—దానిని నేను లెక్కచేయను... అదీకాక-నీవు వేశ్య వైనా నిన్ను దూషించేవాళ్ళ నోట పురుగులు పడి తీరుతవి. ఈ రాజనగరంతా వెదకినా నీవంటి శుద్ధశీల దొరకదు; ఈ యూళ్లోనైనా ఉందురో లేరో! ఈరాణిగా రిచ్చటి కేతెంచిన తరువాత శీలవిప్లవము సంభవించింది... మీనాక్షీ—నీవూ నేనూ దిక్కులేని వాళ్ళమే, మనకిద్దరికీ దుఃఖము సమానము కనుక మనకు సఖ్యము సహజము. అమాత్యరాజుగారి కిద్దరమూ సుతప్రాయులము. నీ మంచిచెడ్డలు నావి, నా సుఖదుఃఖములు నీవిగా భావించుకొందాము— పద అశ్రమమునకు— నీతో కలిసి ఉన్నందుకు నన్నెవ్వరుదూషించినా నాకు పరమ సంతోషము-కులముతో నేమి పని; గుణము ప్రధానము— రా, పోదాము.

—॥ మూడో రంగము ॥—

(అమాత్యుని హోమశాల.)

మాధ—ప్రశాంతమైన ఈ నిశీథమున ఏమో కాని నాచిత్తమునకు శాంతి లేకుండా ఉన్నది. పరిపరివిధముల శంకలు పుట్టి క్షోభపెట్టుతూన్నవి .. ఔను. రాజ్యవ్యవహార ఘములలో తలదూర్చి తత్సంబధములైన చింతలూ బాములూ

వాటిల్లరాదని కోరడము భావ్యమా? అది యెన్నటికైనా ఈడేరునా? కర్మ వ్యావహారికమూ ఐహికమూ అయినప్పుడు తత్ఫల మట్టిదే అవును. ఒకప్రక్క మంత్రిత్వము, ఒకపక్క సన్న్యాసము ఈ విషమ వ్యాపార సంఘట్టమే చిత్తక్షోభకు కారణము. ఈరవ్వంత ఉపాధీ త్యజించి బ్రహ్మానందప్రవాహమున నాప్రాణము లను నావ నడుపవలెను. ఐహిక సుఖము నపేక్షించను కావున నాకు మృత్యుభీతి లేదు; చిరతరాభ్యస్తములు కావడముచేత రాజభక్తి దేశభక్తి యందలి వ్యామోహము విడువవలెనని ఎంత యత్నించినా అవి విడువకున్నవి. చిత్తము బ్రహ్మానందపదవి నోలలాడవలె ననుకొన్నా గాలిపటమును తంతువువలె రాజభక్తి నన్నీ సంసారమును విడిచి పోనీకున్నది.

(హనుమ వచ్చును)

ఇదిగో, వీడిని చూడగానే సంసారములో ప్రవేశించక తీరదు... ఏదీ, ఆ రాజద్రోహి జాబు? దానిపైనే ఈ విజయనగరము యోగక్షేమము లాధారపడి యున్నవి.

హను—స్వామీ, నా సందేహమే సత్య మయింది! ప్రాణపదమైన జాబు పరులపా లయింది; నిష్ప్రాణమైన ఈ గాత్రము నిరర్థకము, కావున ఈ కృపాణముతో దీని నుత్తరించుకోవడానికి నాకనుమతి నొసగండి.

మాధ—వ్యర్థప్రలాప మెందుకు? ఉత్తర మేది?

హను—క్షమించండి. అది నా చేతినుండిజారిపోయినది.

మాధ—ఏలాగు జారింది? ఏ మయింది? వాళ్ళు నిన్ను నమ్మలేదా? ఆ జా బసలే నీ కివ్వలేదా?

హను—రుద్రదాముడే అది నా కిచ్చినాడు.

మాధ—దాని నెక్క డుంచినావు?

హను—ప్రభూ, మీ యాజ్ఞానువర్తినై తోటద్వారము చెంత చేరినాను. పదిగడియల రాత్రికి బొదుకట్టువాళ్ళందరూ అక్కడికి వచ్చినారు. మాధవాచార్యుని బ్రతుకు నేటితో సరిఅని పరస్పరమూ అభినందించుకొన్నారు. అంతట కృష్ణరాయలూ రుద్రదాముడూ వచ్చిరి. రుద్రదాముడు నన్నెన్నో ప్రశ్నలు వేయగా మారుస్వరముతో మితముగా జవాబు లిచ్చితిని, అప్పటికీ అతని సందేహము తీరనేలేదు. కాని కృష్ణరాయని ప్రోత్సాహముచేత లకోటా నాచేత బెట్టి దీనిని నీ ప్రాణములవలె భద్రముగా చూడుమూ అని హెచ్చరించి మొహరులసంచి యొకటి నా కిచ్చెను. (దానిని పెట్టును)

మాధ—ఇ దెవరికి కావలెను? లకోటా ఏదీ?

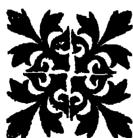
హను—నేను తత్క్షణమే బయలుదేరి నాలుగడుగులు సాగేసరికి తలరుమాలు ముఖముపై కప్పుకొన్న బంటొకడు దాని హరింప యత్నించెను. ధనము చూపితే దొంగ సంతసించునని యెంచి సంచి ముందుపెట్టగా వాడు నాచేయి నులిమి ఉత్తరము చేజిక్కించుకొని "నిన్నిత్క్షణమే ద్రుంచి రక్తాభిషేక మొనర్చియుందును: కాని, నీ యజమానిరక్తము తాగితేనే కాని దీని దాహము తీరదు. అందుచేత నీమీద ప్ర

యోగించ"నని చెప్పుతూ రెప్పపాటులో అదృశ్యుడయ్యెను. ఎంత వెతికినా కానరాలేదు. ఇక కాలహరణ మెందుకని మీ కీవార్త నెరిగించడానికి వచ్చినాను. నా అశక్తతకు ప్రాణము లర్పించుమన్నా సిద్ధముగా నున్నాను.

మాధ——నీ ప్రాణము లెవరికి కావలెను? నిర్భ్రయోజకుడా, నాయాజ్ఞ నిర్వహించక ఏ ముగముతో నిట వచ్చితివి? ఈక్షణమే పోయి జాబుజాడ తీసి చే జిక్కించుకొని రా; నీ ప్రాణములే కాక నా ప్రతిష్ఠ, రాజ్యహితము, ఆజాబు మీద నేఆధారపడియున్నవి. సంశయాత్ముడవై బయలుదేరితివి కావున కార్యము సానుకూలము కాలేదు. మనోధైర్యమున్నగాని మనయత్నములు ఫలించవు-యువకులకు శంకలు శోభాకరములు కావు-పో-ఈసారి జయ మొందుతావు-ఇదే నా ఆశీర్వచనము.

హను——నా దౌర్బలమునకూ బుద్ధిబలమునకూ మీ ఆశీర్వచనబలము తోడైంది కావున ఈసారి జాబు తప్పకుండా తీసుకొని రాగలను. (పోవును)

మాధ——వీనికి వురి ఎక్కించినాను. వీడు కృతకృత్యుడౌనని నమ్మకముంది-

—॥ నాల్గో రంగము ॥—

(మాధవాచార్యుని హోమశాల ముంగిలి)

భీమ—ఏడీ, జోగి యిక్కడ లేడే? మన యత్నము రిత్త యపునా ఏమి?

వీర—ఇక్కడ లేకుంటే లోపల నుండితీరును. ఇంకెక్కడికీ పోడు-భీమసింహా, ఈ చోటు నీకు సుపరిచితమే కదా నీవాళ్ళను కొనిపోయి తోవలన్ని నిర్బంధించు-ఆచార్యుని భటులు అడ్డువస్తే వారి నందరినీ కట్టిపెట్టి, నేను సైగ చేసేదాకా వదలవద్దు-మాధవాచార్యుని పనిపట్టుట నా వంతు.

భీమ—వీరవిజయా, నీ కెవ్వరైనా తోడుంటే మంచిది కాదా? ఎటుపోయి ఎటు వచ్చునో?

వీర—ముసలి తొక్కు-, వాని నంత మొందించడానికి నా కొకరి సాయము కావలెనా? వాడు నాయెడనే కదా మహాపరాధము సల్పినాడు, కావున నా కరవాలముచే వానిని బలివేయడము యోగ్యము. నీవు పోయి పై యేర్పాటులు చేస్తే చాలును.

భీమ—సరే-నే నవి చక్కజేస్తాను...(పోవును)

వీర—హోమశాలలో నెప్పుడూ ఉండేవాడు నేడు లేకపోవడానికి హేతువేమి? ఆచోకీ చిక్కనాపమి? ఇదివర కెక్కడికీ పోలేదు-భటులు చుట్టూ కావలియున్నారు-బోను లోని ముసలి నక్క పోలేదు-ఒకవేళ పరుగెత్తినా క్షణములో

పట్టుబడదా! ఏజిహ్వతో నావాం నేశ్వరిని కృష్ణరాయని కర్పిం తునని వాగ్దానము చేసినాడో, ఏచేతిని మహారాజుగారిచేతిలో వేసి ప్రమాణము చేసినాడో, ఆజిహ్వ ఆచెయ్యి ముక్కలు ముక్కలుగా ఖండించే దాకా నాకసి తీరదు. హోమశాల తలుపు తెరచియుంది- లోనికేగి వాడెటదాగియున్నదీ తెలుసు కొని బైటకు ఈడ్చవలెను. (పోవును)

(మాధవాచార్యులు వచ్చును)

మాధ—ఏమిది? నేడకాలమున వర్షము పడుతూ న్నది! ఏమి మేఘావరణము! ఇది రాజవిద్రోహు లెత్తిన నీలి పతాకమని నాకు తోచుతూన్నది...ఎంత మూర్ఖులు! పరమార్థ మటుండనీ, స్వార్థమైనా వీరు చక్కగా గ్రహింప లేకున్నారు-నిర్బుద్ధి దుర్బుద్ధులు సోదరులు-ఇద్దరూ సమాన దౌర్భాగ్యులే!

వీర—(లోపల) ఓరీ నీచా! ఇతరుల కళ్ళలోని పువ్వులు నీ కగుపడుతూన్నవి కాని నీకంటిలోని కాయ నీ కగపడలేదా? ఇతరుల రాజద్రోహమే నీకు కనబడుతూన్నది కాని నీవొనర్చిన మిత్రద్రోహము నీకు ప్రత్యక్షము కాలేదా? నీవు విద్రోహు లనుకొన్నవారు వాళ్ళనేరములకు తగిన శిక్ష అనుభవించడమునకు గాని, లేక పశ్చాత్తప్తు లగుటకు కాని కొంత వ్యవధాన ముంది; నీకో, కాలము సమీపించింది, కావున ఆప్రాయశ్చిత్తము కిప్పుడే కడంగుము-ఆవెన్క చింతించిన ప్రయోజన ముండదు.

మాధ—నే నూహించినది పొరబాటు కాదు-ఇట్టి సమయమున దౌరాత్మ్యమున నాయిల్లు చొచ్చి న న్నవమానించువాడవు నీ వెవడవు?

వీర—(లోపలినుండి) నే నెవ్వడ నైన నేమి? నీవు చేసిన మిత్రద్రోహమునకు తగినశిక్ష నీకు విధించడాని కవతరించిన యముడను.

మాధ—ఓహో! యముడ వైతే నీవు త్రోవ తప్పినావు-నిన్ను నీపురికి బంప నేర్పాటు సిద్ధముగా నుంది-ఎవడురా అక్కడ?

వీర—నీ సేవకులందరూ నీకన్న ముందే యమపురి కరిగి, నీవు ఎప్పుడు వత్తువో అని స్వాగత మిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నారు. ఓరీ మాయావీ! నీమంత్ర మికపారదు-నీ వెంత పిలిచినా పిశాచములు నీ కుత్తర మియ్యవు. ఒక్క అడుగు ముందు వేసితివా చావు తప్పదు. (మాధవాచారి చేయి పట్టుకొనును)

మాధ—ఓయీ! నీ ప్రల్లదములు ధృష్టత్వము నిక చాలు. నేను ముసలినైనా నీ జిత్తులకు జంకేవాడను కాను. (చేయి విడిపించుకొని) మాధవాచార్యు నెరుగవు, అతనికి స్వేచ్ఛామరణము కద్దు, శస్త్రముచేతగాని అస్త్రముచేతకాని మరణము సంభవించనేరదు, ఇది...జాతకబలిమి. నీ వొక్కడవే కాదు, నీ బలగమంతా వచ్చినా...కొనగో రూడదు-

నా రాజభక్తి, మైత్రి, తపమూ నాకెట్టి సామర్థ్యము నలవడ జేసెనో నీకు తెలియదు.

వీర—సామర్థ్య మెరుగ లే కేమి? నీ ద్వారపాలకులను నీ స్వాధీనమున నుంచుకో లేనివాడవు, గ్రహములనూ నీప్రాణములనూ నీయధీనమున నుంచుకొన్నా వంటే నమ్మేవా రెవరు? శక్తుడ వైతివేని నీ ప్రాణములను రక్షించు దిక్కుంటే చూపు.

మాధ—నీ వెంతదాచుకొన్నా నీ మాటలే నిన్ను బయలు పెట్టినవి-కాని నీపేరు నీనోటనే వినవలెనని కోరిక గలదు. అది చెప్పిన వెంటనే నీవు సంకల్పించుకొన్న బ్రహ్మహత్యాది మహాపాపములకు ప్రాయశ్చిత్త మొనర్చవలసి యుంటుంది.

వీర—ఆసన్నమరణుని కోరిక అవశ్యాచరణీయము కావున దాని నిప్పుడే తీర్చెదను. నే నెవడనో విశదముగా చెప్పుతూన్నాను విను-ఎవడు యువరాజపదవి నొందదగునకు సిద్ధుడైయున్నప్పుడు నీ దుస్తంత్రముచేత చెరసాలలో బంధింపబడెనో, ఎవడు హంసేశ్వరీ ప్రణయమోహ పాశబద్ధుడై ఆమెను పాణిగ్రహణ మొనర్ప సిద్ధుడై యుండి, నీ దుర్మంత్రణమున విఫలమనోరథు డయ్యెనో, ఎవని యర్థాంగి సుగుణాలవాలను బలాత్కారముగా రాణిపదవి నధిరోహించిన రంపెలాడి ప్రేరణచేత వివేకశూన్యుడు నిరర్థకుడు నైన రాణి సోదరుని కిచ్చెదనని బాస చేసితివో, నీ యనఘగుణమ్ములు అకార్య

కరణములు కృతఘ్నతయూ ఎవని ప్రతీకారాగ్ని ప్రజ్వలింప జేసినవో వాడే వీడు.

మాధ—వీరవిజయా, చల్లకు వచ్చి ముంత దాచెద వేమి? మొగముపై గప్పుకొన్న గుడ్డతీయుము-కాని ఒకవిషయ మునకు మాత్రము సంతసించినాను-నీ చేతులూ మనస్సూ ఎంత ద్రోహమూ పాపమూ చేయుచున్నా, నీ మొగము నా కగుపడడానికి వెనుతీయుడము వల్ల నీవు సమూలమూ కల్మషుడవు కాలేదు-అదీ మేలే!

వీర—నీవు నన్ను ఖోలుచ్చుకొన్నావన్న వింత కాదు. నా కహితం మొనర్చడమే నీకు నిత్యకర్మ-అట్టి నన్ను నీవు మరతువా?

మాధ—నిన్ను చూడ నాకు జాలి వేస్తూన్నది-

వీర—ఇంతవర కట్లయ్యెను కదా, ఇంక నీమరణ మాసన్నమయినది కనుక నీ ప్రాణముల ఎడనూ, నీయూహాల మెడనూ జాలి పడుము. ఓరీ టక్కరిబావడా! నీ వింతవరకూ దాల్చిన పరోపకార రాజభక్తి వేషములు విప్పి నీ యథార్థ రూపము బైట పెట్టు.

మాధ—వీరవిజయా! ఇక నీ అవమతి చాలును-నీ ధూర్తత మితి మీఱుతూంది....ఇంకొక మాట యాడక తొలుత నాపాదములకు మొక్కి నా క్షమాపణ కోరుము. లేనిచో ఇదివరకే హద్దుమీరిన పశ్చాత్తాపమున నామీద నీవు ప్రయోగించదలచిన ఖడ్గము నీమీదనే ప్రయోగించు

కొనవలసి వచ్చును...నీ అపోహములు మేర మీరినవి. నీ వింత మందబుద్ధివని నేను కల్లనైన తలపలేను. కూరిమి వీర నమైన నా నేరములే నీకు తోచుతూన్నవి ..నీ ఆవేశము కొంచెము తగ్గించుకొని నా మాటలు సావధానుడవై ఆల కించుము-చిరంతన కారావాసమున నీ జీవితమును నిరర్థకము చేయనెంచిన మహారాజుగారి నిశ్చయమునకు ప్రతిఘటించి నీచెర బాపిన దెవరు? రాణిగారివంటి మహామాయావి దుర్వ్యూహమును భేదించి యువరాజపదవిని నీ కొనగడానికి సత్యాగ్రహము దాల్చిన దెవరు? నీ మురిపెంపు ముద్దరాలు హంసేశ్వరిని నీకు పెళ్ళిచేసి ఈ సంస్కృతిని పీడ కృతనిశ్చయు లెవరు? అట్టి నీ పరమబంధువు పోషకుని ఋణము నీ వీజన్మ మున తీర్చగలవా? వీరునకు కేవల శౌర్యమూ, ధైర్యమే కాక కృతజ్ఞత కూడా ఆవశ్యధర్మమేనా?...ఇదంతా బూటకమని నీ వనుకోవడమునకు వీలుంది-కాని నీమనస్సున గట్టిగా నాటు కొను పరాభవమార్గ మింకొకటి యున్నది. ఆదారి నేను తొక్కితినా నీ అవిమృశ్యకారిత యావజ్జీవమూ నిన్ను బాధించ గలదు.

వీర—అమాత్యపదవి నధిరోహించిన నీకు ఆలోచన లకు తక్కువా? అన్ని శాస్త్రములూ అభ్యసించిన నీవు వాద నిపుణుడవు; దృష్టాంతములను, హేతువులను కావలసినన్ని కల్పించి "నందిని పంది, పందిని నంది" చేయగల సామర్థ్యము నీకున్నది-నీవీ కుతర్కము లిక కట్టిపెట్టి ఇష్టదైవమును స్మరించి

పాపపరిహారము చేయ ప్రార్థించుము-వేరు మాటలతో విలంబనము చేయకు.

మాధ—(నవ్వి) హంసేశ్వరీ!

వీర—ఆ నామ ముచ్చరింపకు, నీ పాపమంతా బైటపడును. ఆమెను కృష్ణరాయ యువరాజ వతంసునకు ప్రధాన మొనర్చి రాణిగారి యధీనమున వజ్రపంజరమందు కీరాంగనవలె భద్రపరచి నా మనోనిశ్చయము పెడతోవలో పెట్టవలెనని చూస్తూన్నావు-ఇంక నాలస్యము చేయను. (కత్తిమాయును)

మాధ—అమ్మా! హంసేశ్వరీ! బిరాన రా! నీ ప్రియుడిదే తన కృతజ్ఞతాపూర్వక రక్తాభిషేకము నా కొనర్ప నున్నాడు; ఇంకా నిద్రపోతూన్నావా? ఈ వైభవము చూడ వేగ రమ్మా

వీర—(తెల్ల పోవును)

(హంసేశ్వరి వచ్చును)

మాధ—వీరవిజయా! నే నన్న మాటలు నిజమౌనో కాదో ఈమె నడిగి అనంతరకర్తవ్యము నిశ్చయించుము.

వీర—(నిశ్చేష్టుడై) ఏమిది! మహారాణిగారి అంతఃపురమున బంధింపబడ్డ నా ప్రేయసి ఇక్కడికెలాగు వచ్చింది? తరుణీమణీ, నీ విక్కడికెట్లు రాగలిగినావు? ముందు చెప్పు.

హంసే—(ఆశ్చర్యముతో) నా మాట కేమిగాని, మీరట్లక్షణ శిక్షమున తక్షణమే రావడమేమి? స్వతంత్రుడి మీ

పోషకుడూనైన ఈ మహామహునిపై కత్తి యెత్తుట యేమి! మీచిత్త మిట్లు భ్రాంతమగుటకు హేతువు ముందు చెప్పండి.

మాధ—బేలా! అట్లడిగెద వేమి? కన్యాదానము సమధుపర్కము కదా; తీయుని నారక్తముతో కలిసిన మధుపర్కముగాని యితరము నా అల్లునికి రుచింపదు.

హంసే—అయ్యో! అయ్యో! ఎంత ప్రమాదము! ఎంత ద్రోహము! ఏమి కృతఘ్నత! ఇట్టి ఘోరకృత్యము చేసే ప్రవృత్తి మీ కేలాగు కలిగింది? మీరు తుదకు దేశద్రోహులతో కలిసినారా? మహారాజుగారు మీకు ఘటిల్ల జేయనున్న శాశ్వత కారావాసము తప్పించి, మిమ్ము యువరాజపదవిని ప్రతిష్ఠించ ప్రతిజ్ఞ జేసిన నాతండ్రిమీద కత్తి నెత్తుదురా?

వీర—ప్రేయసీ, నీవు రాణిగారి అంతఃపురమున బంధింపబడ లేదా? నిన్ను కృష్ణరాయని కిచ్చి వివాహము చేసెదనని ఈతడు మహారాజుగారి చేతిలో చేయివేసి ప్రమాణము చేయు లేదా?

హంసే—రామరామ! ఏమి అపోహములు! ఇవెవరు కల్పించినారు; రుద్రదామునకు రాజుగా రిచ్చిన చనువునకు ప్రతిగా తమ దూరాలోచనా పటిమచే రాజకుటుంబమునకు ప్రతిఘటించి నన్నా అంతఃపురమున నుండనివ్వక, కంటిని రెప్పవలె మనల నిద్దరినీ కాపాడుతూన్న అమాత్యరాజుగారి మెడ అపోహమా? ఎంతప్రమాదము!

వీర—(కత్తి పారవేసి నెత్తి కొట్టుకొని) అన్నా!

ఎంత ఘోరమైన వంచసపా లైనాను. నాబుద్ధి గడ్డి తిన్నది-మహాపాతకి నైనాను-ఇక మీతో మాటలాడడమునకైనా తగను. ఈ పాపము పరిహారించుకొనజాలను-

మాధ—వీరవిజయా, నా మాటలయందు దిప్పటికైనా నమ్మకము కుదిరిందా?

వీర—అమాత్యమహారాజా! పరమలజ్జాకరమైన ప్రవృత్తి నా కలవడినది కావున ఇక మొగ మెత్తుకొని తిరుగ లేను. పసిబాలున కుండదగిన వివేకమేనా నాకు లేకపోయింది. (అమాత్యుని పాదములపై బడి) మహాత్మా-పరిభ్రాంతుడనైన నాతప్పు మన్నించండి, లేదా, ఆత్మహత్య చేసుకొన సెల వొసగండి-మీదయకు గానీ మీ సౌమ్యపుత్రిక ప్రేమకు గానీ నేను పాత్రుడను కాజాలను. మీయెడ నేను చేయదలచు కొన్న ద్రోహము భావింప తరము కాదు. మీరు క్షమింప కున్న నా కిహపరము లుండవు.

హంసే—తండ్రీ! తనయులతప్పులు తండ్రులు క్షమిం చకుంటే ఇక వారి కేది దిక్కు? ఇంతకూ ఈతని నైజము మీ రెరుగనిది కాదు-ఈతని దోషమును సైపుడని ప్రార్థిం చుటకు నాకు కూడ నోరాడదు. (పాదములపై బడును)

మాధ—వీరవిజయా! లెమ్మా, అమ్మా లే. నేనంతా ఎరుగుదును. ఇతనిమీద నాకు రవ్వంతైనా కోపము లేదు. చెప్పుడుమాటలచేత ఈతని మతి చెడినది. నాయందు కూర్మి లేకపోవడముచేత నా పనులన్నీ అతనికి ప్రతికూలములుగా

దోచినవి. ఈతనియందలి గొప్ప లోపము ఆత్రము. తనవా డెవడో పరు డెవ్వడో విమర్శించు వివేకమునకు ఆలోపము వేరువిత్తు. ఈతనికి నాయెడ నింతకోపమునకు మూలహేతువు నీయందలి అనురాగమే. ఇంక కొంతకాల మోపికపట్టితే మహా వైభవముతో మీకు వివాహము చేయవలెననిఎంచితిని. కాని పడుచువారి కంత తాలిమీ, నిమ్మళమూ ఉండవు, కావున యిప్పుడే మీకు వివాహ మొనర్తును. వాపై నాతడు కినిసె నన్నమాట మరచి నీ వెప్పటివలె ప్రేమించు. (వారి చేతులు కలిపి) ఇదే నాప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొన్నాను. ఇక మిగిలినది దైవయత్న మైనా, నేనూ సాధ్యమైనంత వరకూ యత్నము చేసి తీరుతాను. ఆపైని మీ అదృష్టము (తలుపు చప్పుడు)

వీర—(హంసేశ్వరి చేయివీడి కత్తి పట్టుకొని) అన్నా! ప్రసంగవశమున పరిస్థితులను నేను పరికించలేదు. బందుకట్టువా రందరూ బైట వేచియున్నారు. నా మూర్ఖతచేత మీకు ప్రాణగొడ్డము సంఘటింప జేసినాను. అది తొలగేఉపాయము నాకు స్ఫురించకున్నది.

మాధ—వీరవిజయా, నీవు వెరవకు-నా ప్రాణముల నపహరించుట కేమానవుడూ సాహసించలేడు.

వీర—అయ్యో! ఈ యాపద సామాన్యము కాదు-బైట శస్త్రధారులై ముప్పదిమంది ఉన్నారు-వారి కేమి సమాధాన మివ్వవలయునో నాకు తోచలేదు.

మాధ—మనము భయపడనక్కఱలేదు-నా ఆశ్రమ

మంత దిక్కు లేక యుండలేదు-నపరివారుడై భీమసింహుడు కాచుతూన్నాడు-వాడు మడిసేదాకా మనకేచింత అనవసరము.

వీర—అల్లు తలచకండి-మీ నౌకరులందరూ మా కూటములోని వారే! ఇదంతా భీమసింహుడు పన్నిన కుచక్రమే. నాడు నావెంట వత్తు ననెను, కాని ద్వారములవద్ద వానిని కాపుంచి నేను లోన ప్రవేశించినాను.

మాధ—సరే-రహస్యమైన భూగర్భమార్గమున వెడలుదాము.

వీర—అదీ అరికట్టబడ్డది - భీమసింహు డెరుగని త్రోవలు లేవే! అత డన్ని ద్వారములయందూ శస్త్రపాణులను కాపుంచినాడు-వారందరూ మీకు శత్రువులైనారు!

మాధ—అబ్బా! చతురులే. అన్ని ఇంద్రియ ద్వారములూ బంధించి యజ్ఞపశువును బోలె నన్ను విద్రోహాగ్నికి బలియొనగ నెంచినారా? గడుసువారే! మొత్తముపై నాకు రక్షణోపాయము లేకుండా చేసినారే!

వీర—నాచేత శస్త్ర మున్నంతవరకూ మీదరి చేరగల్గువా డెవడు? మీకు భీతివలదు.

మాధ—నీ కంతశ్రమ వద్దు-నేను వరదునని విద్రోహులు సామతరణము చేసేయున్నారు. ఒకసారి నా చాతుర్యము వారి కగుపరుస్తాను. కత్తి కంతగా పని కల్పించ నవసరము లేదు. యుక్తిచేతనే సాధిస్తాను, లోనికి పద...

 (పోదురు)

—✦ 5వ రంగము ✦—

(ఆశ్రమద్వారమున భీమసింహుడు)

భీమ—వీరవిజయుడు లోనికేగి చాలాసే పయింది, ఇంకా రాలేదు-ఒకవేళ వృద్ధజంబుకము వానిని వలలో వేసు కోలేదు కదా! వా డేమైన నాకేమి? నా పురోవృద్ధి కడ్డు కర గానున్న అమాత్యుడు హతుడయితే నావని నెరవేరి నట్లే...వీరవిజయు డింతాలస్య మేల చేసినాడు? నావని కాటంకము కలుగుతూన్నది. ఇక నేమాత్రమూ ఓపిక పట్ట జాలను. (లోన ప్రవేశింపగా వీరవిజయు డెదురౌను)

వీర—మిత్రమా! మనకు జయము. మాధవాచార్యుడు మడిసెను. ఇక నందరకూ ఉత్సవ మొన ర్తము-దుష్టుడు దండించబడెను. భీమసింహా! కార్యక్రమ మెంతనేర్పుతో కావించినానో చూచెదవా? అందరూ వద్దు. మనవని ఆద్యం తమూ రహస్య మాట మంచిది.

(తెర తీయుగా మాధవాచారి మంచముపై పరుండును.)

అదె చూడు-తన జీవితమెల్ల కపటమునా కుతంత్రముల యందూ గడిపి నేటికి శాంతిచెందిన మాధవాచార్యుని శిర మదిగో! అయ్యా! అమాత్యవర్యా! ఇంక నిశ్చింతతో శాంతి చెందుము. మహారాజుగారిని భ్రమపెట్టియూ, భయ పెట్టియూ తన కార్యములను సాధించుకొను అమాత్యశేఖరు డస్తమించినాడు-కపటము కడ చనినది, ఇక ప్రతాపవంతుల

తేజోదయము ప్రారంభమగును.

భీమ—కాని చిత్రముగా నుంది-ఇచ్చట హత్య జరిగిన చిహ్నములే కానరాకున్నవి-ఒక రక్తబిందువైనా చిందలేదు. చావకముందు ప్రాణరక్షణమునకు పాకులాడనే లేదా!

వీర—బ్రతికియుండునప్పుడు వాని ముందర మన కాళ్ళుచేతు లాడని తీరున మృత్యు వాసన్నము కాగానే నా ముందర అతని కాళ్ళూచేతులూ ఆడనేలేదు! విచ్చుకత్తితో నే నెదుట నిలచినతోడనే అంతటి జిత్తులమారియూ నిలువున నీరయిపోయినాడు-గుక్కెడు ప్రాణమూ గుండెలోనే పాతు వడ్డది-చలనములేని శవము! కలముతో పనిచేసే వాళ్ళందరూ పిరికివారు కావున కత్తి చూడగానే కొంత తామే చత్తురు-ఆతడు నన్ను చూచినతోడనే బెదరి తల వంచుకొనెను. నే ననవలసిన దంతా అన్నాను-మన కందరికీ పేర్వేర్వగున వాత డొనర్చిన అపకారములను ఏకరువుపెట్టనరి కాతని కళ్ళలో నీరు గిర్రున తిరిగింది. అప్పుడు నేను "నిన్ను నీవు కాపాడుకో దలచితివేని సిద్ధుడవు కమ్ము, లేదా నీసేవకులను పిలుచుకో" అని హెచ్చరించితిని. కాని వాతరోగివలెనే మంచముమీద నున్నవా డక్కడనుండి కదలనే లేదు

భీమ—నీ కత్తికైనా రక్తము లేదే!

వీర—అదే చిత్రము-నన్ను చూడగానే మేకపోతు గాంభీర్య మంతరించినది. పాపము బ్రాహ్మణుడు, కర్మిష్ఠి-అట్టి పిరికివాని రక్తస్పర్శచేత నా కరవాలమునకు కల్మష

మంటించ దలపక యజ్ఞపశువును మర్దించినట్లు నవరంధ్రములూ మూసి చంపితిని. పిమ్మట కొనయూపిరుండగా ఆతని శాలువతోనే మెడ నులిపి కిక్కురనకుండా ప్రాణము పోయేవరకూ గుండెమీద కూర్చుండి కదలనివ్వలేదు-అందుకే ఆలస్యమయింది.

భీమ—నా సర్దారుపదవికి సంతతవిఘ్నకారి యైన నా గర్భశత్రువును నరకమున కంపి నాకు మహోపకార మొనర్చిన నీమేలు మరువజాలను-ఇప్పుడే ఆపదవి నాకు లభించినట్లు సంతసిస్తూన్నాను.

వీర—రేపు నిజముగా సర్దారు వైనప్పుడు నీసుఖము ద్విగుణించదా?...మాధవాచార్యుని మరణవార్త తనకు ప్రథమమున నెరిగించిన వానికి సర్దారుపదవిన్నీ పదివేల మొహర్లున్నూ యిస్తానని కృష్ణరాయ యువరాజుగా రాన తిచ్చినారు-ఆపదవి నీకు కులక్రమాగతము, కావున తక్షణమే పోయి పారితోషికము పుచ్చుకొని రా. నేను మాధవాచార్యుల ప్రాణముల నంతరింపచేసినాను కావున ఆతని శరీరమునకు నగ్నిసంస్కారము కావించి వత్తును. అప్పటికి కాని నాప్రతిహింసాగ్ని చల్లారదు.

భీమ—(స్వ) ఓహో, పారితోషికముమాట జ్ఞాపకము చేసినాడు, ఏ దేమైనా నాకు చింత లేదు. (ప్ర) వీరవిజయా! నీకార్యము నీవు ముగించుకోవచ్చును. నేను ముందే పోయెదను, మీరు పిమ్మట రండి.

వీర—ఎంతో ఆలస్య ముండదు (భీమ॥ పోవును)

మాధ—(లేచి) వీరవిజయా! నూతనపాత్రము కడు నేర్పుతో నటించినావు-బలే! నాకు తగిన అల్లుడవే-నేను మరణించితినని వీరు పూర్తిగా సంతసించక ముందే వీరి యాశలు భగ్నము లవును. హంసేశ్వరివద్దకు పోదాము, ఈ కార్యమున ఆమె మనస్సు కలవరపడి ఉన్నది, వెంటనే పోయి ఊరడింతాము, రా. (పోదురు)

—॥ ఆరో రంగము ॥—

(కృష్ణదేవరాయుని చావడిలో అతడూ రుద్రదాముడూ)

కృష్ణ—సరే. మనగురి తప్పలేదు కదా? భీమసింహుడు తన గుడిసెకు కావున్నాడని మాధవాచార్యు డనుకొంటూ ఉండగా, ఆతడు ఆచార్యుని అభిమాన పుత్రిక మీనాక్షితో కూడి ఆచార్యుని బంట్లనే అతనికి ప్రతికూలముగా బందు కట్టులో చేర్చుతూండెను. భళిరే! మాధవాచార్యునకు నేడు శృంగభంగమూ మరణమూ ఆసన్నమౌను కదా!

రుద్ర—సందేహ మేమి? ఒరంగలు బందిఖానానుండి తమ ఉత్తరువు లేక వీరవిజయుని ముక్తుని చేసినందుకు మహారాజుగారి కాతని మీద కోపము రెట్టించింది. అవమానాస్పదమైన హంసేశ్వరి ప్రవర్తనము వారి కోపాగ్నిలో ఆజ్యము పోసినది. మాధవాచార్యునికి నిన్నరాత్రి పట్టినగతి రేపు వీర

విజయునికి సంఘటిల్ల సున్నది-మనము కావించిన చెడుపను లన్నీ మాధవాచార్యచోదితములని రాజుగారికి విశ్వాసము కలిగింది-యువరాజ శిరోమణీ! ఈ యుత్తరవు తిలకించండి-వీరవిజయు డిక నా కంట పడడమే తడవుగా వానిని తిరిగీ కారాగృహముదారి పట్టించుతాను. ఇటుపైని తప్పించే దిక్కు ఉండదు కనుక వాడు యావజ్జీవ మచ్చటనే పాతుపడును.

(దౌవారికుడు వచ్చును)

దౌవా—దేవరా, వెలుపల నెవడో బంటు తారు మారుగా దుస్తులు ధరించి రోజుతూ పరుగెత్తి వచ్చినందున మాటలాడనేరక దేవరవారిని చూడవలెనని సంజ్ఞ జేసినాడు.

రుద్ర—మంచిది, వానిని ముందు పంపి శస్త్రధారు లైన మన కావలిభటులను సిద్ధపరుచుము. (దౌవా॥ పోవును) బహుశా వాడే వచ్చియుంటాడు, ఫలశ్రుతికై ఇచ్చటికే రమ్మని చెప్పినాను. (భీమసింహుడు వచ్చును)

భీమ—దేవరా, మనకు జయము! కార్యము ఏ రవ్వా లేకుండా సమగ్రముగా కడతేరింది-మాధవాచార్యుని మరణ వార్త మీకు తెరిగించినాను, నాకు రానున్న పారితోషికద్వ యము దయచేయండి.

రుద్ర—నిజమే? మాధవాచార్యులు మరణించెనా? నీవు కళ్ళార చూచినావా? సంశయము లేదు కదా?

భీమ—నిస్సంశయము కావుననే మీకు తెరిగించినాను.

కృష్ణ—ఏదీ! విశదముగా చెప్పు.

భీమ—అతనికి తగిన మరణమే ప్రాప్తింప చేసినాము. అతని శాలువే మెడ కురిపోసి, యజ్ఞపశువులీల ప్రాణములు హరించి, నిశ్శబ్దముగా సర్వమూ నిర్వహించినాము; చప్పుడు కాని కేక గాని, కొట్టుకొనడము గాని లేకుండా యమపురికి అమాత్యశేఖరు నంపించినాము.

రుద్ర—(కృష్ణరాయుని చెవిలో చేదో చెప్పి లేని కోపము తెచ్చుకొని) ఓరీ స్వామిద్రోహీ! మాధవాచార్యుని ప్రమందించితిరా? నీచులారా! ఆ మహాత్మునికి హేయమైన మరణ మాపాదించడమే కాక పైపెచ్చు ఈ వీర కర్మకు పారితోషికము నడుగుతూన్నావా? ఓరీ సిగ్గుమాలిన వాడా!...ఎవడురా అక్కడ! (శస్త్రధారులైన భటులు వత్తురు) వీని రెక్కలు వెనుకకు విరిచి కట్టండి. ఓరీ, రాజ ద్రోహీ! నీవు చేసిన ద్రోహమునకూ హత్యకూ పారితోషిక ద్వయము కావలెను గా? నీ పరితాపమును పిమర్శించి తగిన బహుమతి యిచ్చెదము ఓపిక బట్టుము. ఓరీ వీనిని చెరసాలకు గొనిపోయి ఒంటరిగా చీకటిగదిలో నుంచండి...

భీమ—ఓరి నీచా! నీ కార్యము మాచే నిర్వహింప జేసి మమ్ము వంచింతువా? పారితోషిక మిస్తా ననలేదా నీవు?

రుద్ర—వదరుబోతా! నోరు మూసుకో-నీకు నే నొడంబడితినా? ఓరీ! ఉన్నకొద్దీ పి. డిక్లే పేలుచుండును-త్వరగా తీసుకొని పో-

భీమ—నరే-ఇందుకు తగిన శిక్ష అనుభవింతువు లే.

(పోవుదురు)

రుద్ర—ఒకని పని తీరింది-వీడు యావజ్జీవమూ బందిఖానాలో నుండును కదా? యువరాజా! ఇక వీరవిజయుని కూడా పీనికి తోడుచేస్తే మిగిలిన వారిని బెదిరించి ఊరు వెడలింపవచ్చును-అంతటితో గాని మన విజయము పరిపూర్తి కాదు.

కృష్ణ—సరే కాని-పాపము వీళ్ళు మనకు కొంత ఉపచరించినారు, కనుక ఏదైనా మేలు చేయడము న్యాయము, లేకుంటే ఉసురు మనకు తగులక మానదు.

రుద్ర—రాజకార్యనిర్వహణమందు ఒకానొకప్పుడు విశ్వాసహీనులయిన బంటులు కూడా ఉపయోగపడుతారు, కాని అవసరము తీరిన పిమ్మట వారి నంత మొందించకుంటే వాళ్ళే ఎదురుతిరుగుతారు; గోళ్ళతో తీరవలసిన పనికి గొడ్డలి కావలసి వస్తుంది. రాజనీతి పుణ్యమూ పాపమూ చూచేది కాదు.

కృష్ణ—మాధవాచార్యుని మరణమువల్ల మన కొక గొప్ప సంకటము తొలగింది-

రుద్ర—వాడు బ్రతికియుండినా కోరలు తీసిన పాములాగు ఊరకే బుసకొట్ట వలసిందే-వానిని పదవీచ్యుతుని చేయవలెనని మీ అక్కగారు పట్టుబట్టినారు; పిమ్మట నిర్మాల్యప్రాయుడైన మంత్రి నెవరు సరకుచేయుదురు? మాధవాచార్యుడు బ్రతికియుండి వీరవిజయుని ఉరితీసి యుంటే హంసేశ్వరి మీకుస్వాధీనయై యువరాజపదవి మాత్రమే లభించియుండును,

ఇప్పుడో—మాధవాచారి మరణము, మాలిక్ కాఫరు ప్రవేశము, మీ భావగారి ఉపన్యాసమూ,—మొదలైన శుభసూచకములు మీ రాజ్యాభిషేకమును స్థిరీకరించుచున్నవి. కొంచె మోపికపట్టితే సర్వమూ మన కనుకూలించి తీరును

(దౌవారికుడు వచ్చును)

దౌవా—జయము, జయము దేవరా! వెలుపల బంటొకడు నిలిచి యున్నాడు.

కృష్ణ—రమ్మను-వీ డెవడో?

(హనుమ వచ్చును)

రుద్ర—ఏమిది! వీడు మీ నాతి సోదరుడు! ఏమిరా నీ విం కా ఇక్కడే ఉన్నావు? లకోటా ఏదీ?

హను—దేవరా, మామిడితోట దాటగానే ఎవడో శస్త్రధారుడు నావద్దనుండి బలాత్కారముగా దానిని హరించినాడు.

రుద్ర—వా డెవడో తెలుసునా?

హను—వాడు ముఖమును రుమాలుతో కప్పుకొనడము చేత చీకటిలో పొల్తి తగులలేదు.

రుద్ర—ఓరీ పిరికిపందా! నీవు పోయి లకోటా ఎక్కడున్నది కనిపెట్టి దానిని నా కిచ్చితివా గొప్ప పారితోషికమిస్తాను, లేదా ఉరి తీయిస్తాను; మూడు రోజులు గడువు, పో.

కృష్ణ—అన్నా! అది తురకల కందనే లేదా? మోసగా డెవ్వడో దానిని హరించినాడు. అది మహారాజుగారి

చేతిలో పడితే మన గతేమవును!

రుద్ర—యువరాజా! అధైర్య పడకు-అది నా చెంతనే ఉన్న దనుకో-రెండు రోజులలో దానిని మీకు చూపుతాను. మహారాజుగారి దగ్గరకు పోయి వారి జాలు కనిపెట్టి ముందు చేయవలసిన కార్యక్రమము నిర్ణయింతాము. ఇది మనకు నిజముగా పరీక్షదినము.

కృష్ణ—మాధవాచార్యుల మరణము గురించి వారి వద్ద నెట్లు ప్రసంగించవలెనో నాకు తెలియకున్నది-

రుద్ర—దానికై మీరు చింతించకండి-మహారాజుగారి చిత్త మెట్లుండునో దాని కనుకూలముగా ప్రవర్తించే నేర్పు మా కగ్గువాలతో నేర్పిందే. ఆ విషయము చక్కగా గమనించితే మన కేమీ అపాయ ముండదు. మోసము సంగతి ఎత్తనే వద్దు.

కృష్ణ—మహారాజుగారి చిత్తవృత్తి కనిపెట్టడ మేలాగు?

రుద్ర—మీరూరకుండండి-అంతా నేనే చక్కబరుస్తాను.

—॥ ప్ర వే శ ము ॥—

(రాజూ రాణీ కొంద రాస్థానికులు)

హర—అమాత్యవర్యు డస్తమించడము వాస్తవ మేనా?

రుద్ర—అట్లే నేనూ విన్నాను

హర—అయ్యో! ఎట్టి కార్యధురీణుని కోల్పోయి నాను. ఈ లోప మెట్లు తీరునో తెలియుటలేదు. ఇక మన రాజ్యలక్ష్మి దిక్కులేని దయింది,

రాణీ— (పరిహాసముగా) ఔను-మన రాజ్య మనాధ అయింది- అమాత్యగాజే దాని నేలుతూండెను-అతడు గతిం చెను కావున రాజ్యమునకు దిక్కు లేదన్న మాటే?

రుద్ర—(స్వ) ఇందు నేను జోక్యము కలుగజేసుకోవ డానికిదే సమయము. (ప్ర) అమాత్యశేఖరుడు అస్తమించిన పిదప రాజ్యలక్ష్మి దిక్కులేనిదని మీ వినయము వ్యక్తపరిచి నారే కాని వాస్తవముగా అట్లు జరుగలేదు మీ మాట కెదురుచెప్ప వలసి వచ్చింది కనుక మన్నించండి. అకారణ ముగా మీరు అమాత్యుల వారిని బహూకరిస్తూండిరి. అందు చేత మీ కొలువులోని పలువురకు వారు దుస్సహులైనారు. అదొక వింత కాదు. వారు మమ్మందరినీ తృణప్రాయులుగా భావిస్తూండిరి-మా లెక్క ఏమి? క్రమముగా వారికి మీ మా టయందు కూడా విలువ లేకపోయింది, అప్పుడే రాజ్యలక్ష్మి

దిక్కులేనిదని మేమనుకొంటిమి, ఇప్పుడో సరియైన దిక్కు నమకూడింది.

రాణి—రుద్రదాము పల్కు సత్యము. మాధవాచార్యు లను వ్యక్తి మరణమునకు మనము చింతించవలసినదే కాని రాజ్య మిప్పుడు నిజముగా ననాధ అయింది. ఇక సభ్యులు రాజసన్నిధానమున తమ కష్టసుఖములు యథేచ్ఛముగా మనవి చేసుకోగలరు.

హార—మీ మాటలు సత్యమే కావచ్చును కాని అమాత్యుని మరణము తలుచుకొంటే మన పట్టణము శూన్యమయిందనే నాకు తోచుతూన్నది. వారు కొంచెము తీక్ష్ణస్వభావులూ, శీఘ్రకోపులూ అవుటచేత వారి ప్రాబల్యము నాకూ రుచించేది కాదు, కాని చిరతరాభ్యాసము చొప్పున వారి నెదిరించడమునకు సాహసించలేదు. రాజునై యుండీ అప్పుడప్పుడు పరతంత్రుడనైతి ననీ, అతని ఇచ్ఛాశక్తికి దాసుడనైతిననీ తోచి పరాభవానలముచేత దహింపబడినది సత్యమే. వారు జీవించియున్నప్పుడు వారి అధికారలిప్సకై నాకు మత్సరముండేది, ఎదురించు కోరికయూ కొంతవర కుండెను-కాని వారి మరణవార్త విన్నతోడనే నా చిత్తమున కలవర మారంభించింది. వేగాతిశయమున ఉప్పొంగి పొంగొచ్చిన యవన సేనావాహిని సరికట్టు వారెవ్వరు? మన కుత్తరమున దక్షిణమున వ్యాపించిన శాత్రవాగ్ని కృష్ణానది దక్షిణతీరమున అడచినవా రెవరు? ఏకాధ్వరముగా ఏడుశతాబ్దములు విలసిల్లిన

బల్లాళప్రభువుల రాజ్యము లంతరిస్తూండ, ఓరుగల్లు ఆసగొంది రాజ్యము లస్తమిస్తూండ ఈ విజయనగర రాజ్యమును ప్రతిష్ఠించిన దెవరు? న న్నీ సింహాసనమున ఆసీనుని చేసినవా రెవరు? అట్టి అమాత్యమాధవునెడ కృతఙ్ఞుడను కానా?... ఆర్యా! మాధవాచార్యా! నన్ను దిక్కులేనివాని చేసి మీరు దివమున కేగినారా?...(పోవును)

రాణి—అబ్బో! ఈ రాజుగారి చపలచిత్తము కృతజ్ఞతా ప్రవాహమున కొట్టుకొని పోతూంది-బుద్ధిహీనులైన రాజులు రాజ్యభారమంతా అమాత్యుల భుజములపై మోపియుం డుటచేత వారు గతించినవెనుక విభీతచేతస్కులై యిట్లే మొర పెట్టుతారు.

రుద్ర—సందేహ మేమి? ఇందర ముండగా ఒకడు గతించిన నేమి లోపము!

(పోదురు)

—॥ ఎనిమిదో రంగము ॥—

(రాజప్రాసాదమువద్ద హనుమ)

హను—లక్షోటా తిరిగీ సంపాదిస్తానని మాటయిచ్చి గురువుగారి దీవన లంది వెడలినాను గాని మాట దక్కే సూత్ర మేదీ కానరాకున్నది-కృష్ణరాయ రుద్రదాముల చేతు లలో అది పడలేదన్నమాట నిశ్చయము. భీమసింహ వీర

విజయులవద్ద ఉండవలెను. అది నాకు చిక్కే మార్గము తోచదు.

(వీరవిజయుడు వచ్చును)

వీర—రుద్రదాముడు నన్నిట్లు వంచించెను. నాపై ప్రేమ ఉన్నట్లు నటించి మాధవాచార్యునిపై నాకోపము రెట్టించి నందున నేనెంత ఘోరకృత్య మొనర్ప సమకట్టి నాను! ఇప్పు డాఖలుడు రుద్రదాముడు నాకంట పడితే పర నిందాపరాయణుడైన వాని నాలుక తెగకోస్తాను. మహా రాజుగారి ప్రాపున్నదని నేను జంకువాడను కాను.

హను—ఎవరది? ఓహో వీరవిజయులా?

వీర—నీ వెవడవు? తొలగి పో-నాకు కావలసినవాడు రుద్రదాముడు-

హను—దయచేసి నాకొక సంగతి సెలవిస్తారా? మనపట్టణమందలి దేశద్రోహులు యవనసేనానియైన దాఉద్‌ఖాంకు వ్రాసిన జాబు మీావద్ద నున్నదా?

వీర—నీ వెవడవు?

హను—అయ్యో! మీారు! నన్ను పోల్చుకొనలేదా? నిన్నరాత్రి అమాత్య మాధవాచారిగారిని చంపుటకై మీారూ నేనూ కుచక్రమం దున్నవారము. దైవయోగమున నేడు మనమిద్దరమూ వారిప్రేమకు పాత్రులమై వారికి యథాశక్తి తోడ్పడు తూన్నాము. లకోటా వృత్తాంతము మీాకేమ యినా తెలిసి ఉంటే చెప్పండి.

వీర—నిన్న రాత్రి తోటద్వారము కడ నిలిచియుండిన వాడవా నీవు? (రుద్రదాముఁడు కాన వచ్చును) ఓరీ కూళా, అధమా, రుద్రదామా, చక్కఁగా చిక్కినావు, నిన్నే వెతకుతూన్నాను-

హను—అయ్యా! క్రోధవశమున ప్రమత్తులు కావద్దు. మహారాజుగారు కూడా వస్తూన్నారని విన్నాను. వారి యెదుట రుద్రదాముతో కలహించవద్దు. లకోటా చేత చిక్కువరకూ మనము తొందరించరాదు, పిమ్మట అమాత్యులవారే అతని సరిలీయింతురు; లకోటా ఏమైనది?

వీర— భీమసింహుఁడు నడుగు. ఓరీ రుద్రదామా, ద్రోహీ-నీ పేగులు చీల్చి నీకుత్రులనెల్ల బైట పెట్టెదను చూడు.

రుద్ర—ఏ మంటివి? నేనా ద్రోహిని?—

ఇద్దరూ పోరుదురు—

హను—అయ్యా! పోరు మానండి-మహారాజుగారు దయచేసినారు...(పోవును)

రాజు—ఏమిది? రాజప్రాసాదమున పోరుతూన్నారా? మీ రెవరియాజ్ఞ బడసి యిట్లు మానగరులో కత్తులు దూసినారు? అమాత్యమాధవాచార్యుడు అంతరించెనని ఇట్టి ఆగడములు మొదలు పెట్టినారా?...ఏమి రుద్రదామా, నీకూ మతి పోయిందా?

రుద్ర—(కత్తి రాజుగారి పాదములవద్ద నుంచి) మహా

ప్రభో, క్షమించండి- నేను మీదర్శనమునకు వస్తూండగా నన్ను నానాదుర్భాష లాడింది చాలక చంపెదనని ఈతడు కత్తిదూయగా ఆత్మరక్షణమునకు నేనూ దూయవలసివచ్చెను- తప్పు వీరవిజయునిది కాని నాది కాదు.

రాణి—తప్పెవరిదో స్పష్టమే!

రాజు—వీరవిజయా, ఇదివరకు నీవు మాప్రభుత్వమున కొనర్చిన అపరాధములు చాలవా? నేడు ప్రభువిశ్వాసియైన మా ఉద్యోగిపై కత్తి నెత్తెదవా? రుద్రదామా, ఏదీ మా యాజ్ఞ-వీరవిజయుని బంధింపుము-

వీర—మహారాజా! నన్ను కొంచెము మాటలాడ నిండు-అమాత్యమాధవాచార్యుని పాదములు సాక్షిగా—

రాణి—బలేబలె! చచ్చినవారిపై ప్రమాణము సార్థకమా? అదీ కాక, అమాత్యుల ప్రాపు చూసుకొని మహారాజుగారియెడ ద్రోహ మొనరించుచుంటివి-ఇప్పుడా ఆటలు సాగిరావు-మీ అమాత్యరాజు గారంతరించినారు లే!

రుద్ర—భటులారా! చూచెద రేమి? వాని కరవాల మూడబెరికి బందిశాలకు గొనిపొండు. (తీసుకొని పోదురు)

(అమాత్యమాధవుడు వచ్చును)

రుద్ర—(తెల్లపోయి తనలో) మరణించె ననిరి, పున ర్జీవి ఎట్లయ్యెను? ఎంత మోసము!

రాణి—మాధవాచార్యులుగారే! మీమరణవార్త మిథ్య యేనా?

మాధ—నేను బ్రతికియుండ నా మరణవార్త తథ్యమెట్లవును? దేవరవారికి నేను బ్రతికియుండడము నంతాపకారణమని తోచుచున్నది!

రాణి—మీరాక బ్రతికియున్నారని చింతలేదు కాని మీ యశస్సు నిల్పకోవలె ననే వ్యామోహముచేత స్వనిధనము గూర్చి అపోహము కల్పించి మమ్ము వంచించినందుకు కుందుచున్నాము.

అనూ—నా మరణవార్త మీకు కెరిగించిన దెవరు? మిమ్ము వంచించిన దెవరు? అంతా మీవారే...ఇది స్వల్ప విషయము. మహారాజా! నిరపరాధుల శిక్షించడము మీబోటి న్యాయపరులకు భావ్యమా?

రాణి—(రాజుగారితో) నిబ్బరము చూపడాని కిదే సమయము.

రాజు—న్యాయాన్యాయ వివేచనయందు నేను యథేచ్ఛముగా ప్రవర్తించుతాను. శిక్షించు అధికారము నాది కదా?

మాధ—శిక్షించు అధికారమూ రక్షించు అధికారమూ మీవే. ప్రభూ! మిథ్యాపరాధము లారోపించి విశ్వాసపాత్రులైన సర్దారును శిక్షించడము చూస్తే మీ స్వబుద్ధి కన్న దురుపదేశకుల ప్రభావము హెచ్చుగా కనబడుతూన్నది. మీ సరళత నాధారము చేసుకొని మిమ్ము చుట్టియున్న కుటిలమండలి మీకీర్తికి మచ్చ తెస్తూన్నదని మనవిచేయ సాహసిస్తూన్నాను. ఒకవేళ వీరవిజయు డేదైనా అపరాధము

చేసెనని మీ రెంచితే దానికి ముఖ్యకారకు లెవరో రుద్రదాము నడిగితే తేలిపోవును. నిజ మెరిగినవాడను కావున నేను వీరవిజయుని క్షమింపుడని వేడుకొనుచున్నాను.

రాజు—విద్రోహిని క్షమింపజాలను. మీరు నన్ను నిర్బంధించవద్దు... అమాత్యవర్యా! మీరు గతించిన ట్లపోహము కల్పించిన కపటచర్యకు సమాధాన మేమి?

మాధ—ఈ కపటచర్యకు బాధ్యుడను నేను గాను. మీ బంధుకోటిలోనివారి చాతుర్యమే అట్లు పరిణమించినది. ఇంతే కాదు-నిన్నరాత్రి నా హమ్మశాలను కొందరు ఘాతకులు చుట్టవేసి సన్నరికట్టినారు-అది ప్రభువుగారికి నివేదింపబడలేదు కాబోలు.

రుద్ర—తెలియుటకేమి? ఆ విషయము నప్పుడే విమర్శించి భీమసింహునికి చెరవిధించినారు. ఆ సందర్భముననే వీరవిజయుని కూడా మహారాజుగారు దండించినారు. దీనిబట్టి మీపట్ల వారెంత జాగరూకత వహించినారో విశదము కాగలదు.

మాధ—అటులనా? భీమసింహుని దండించిన న్యాయాధిపతులు కూలంకషముగా విద్రోహశేషము నంతే మొందింపలేదే! భీమసింహుడు కేవల భృత్యుడు, వాని యజమాని ప్రచ్ఛన్నరాజభక్తవేషమున ప్రభువువారి చెంత స్వేచ్ఛగా నున్నాడే!

రుద్ర—అమాత్యవర్యా! మీకు ప్రతిస్పర్థులగు సభ్యు

లపై లేనిపోని నేరములు కల్పించి, వారిని రాజసేవకవర్గము నుండి తొలగించుటయందు మీరాంతి నిపుణులని లోకమెరుగును.

రాణి—మహారాజుగారి కావిషయమున గల సందేహ మిప్పుడు తీరియుండును.

మాధ—నాకు ప్రతిస్పర్థు లున్నారని నే నెరుగను- అమాత్యుడనై కేవల రాజ్యక్షేమంకరములగు పనులే సల్పుతూన్నాను కాని ఇతర మెరుగను. అమాత్యపదవినైనా నేను కోరి పుచ్చుకొనలేదని మహారాజుగా రెరుగుదురు- అధికారలాలస కల వారికి ప్రతిస్పర్థు లుందురేకాని సన్న్యాస దీక్ష వహింప నెంచువారి కధికారముతో నేమి ప్రసక్తి?

రాజు—మీ రాజభక్తి జగద్విదితమే కాని పదేపదే దానిని మా యెదుట ప్రశంసించడము అహంకారము కాదా?

రాణి—మహారాజుగారి కందరూ భృత్యులే, వారి కందరి స్వభావమూ విదితమే-అధికార మొసంగడమూ అది తొలగించడమూ రాజుగారి యిష్టముం దున్నది.

మాధ—నిజమే-అధికార మొసగునప్పుడు పాత్రా పాత్రవిచక్షణ నిష్పక్షపాతబుద్ధితో చేయువలసిన కార్యము; మహారాజుగారు నిరభ్యంతరముగా దాని నిర్వర్తింపవచ్చును. నిస్స్పృహులైన వారియెడ రాజదండన నిరర్థకము-నా అధికారము తొలగించడానికి వారు శక్తులే కాని నా రాజభక్తిని దేశభక్తిని నిరసించుటకు వారి కధికారము లేదు-కుటిలుల బోధనలవల్ల వారట్లు కావించినా భావి ఇతిహాసకారకులే

ఇందలి న్యాయము పరిశీలించగలరు.

రాణి—న్యాయ నిర్ణయమునకు దేశకాలములు లేవా? అమాత్యులవారీమాత్ర మెఱుంగరా?

మాధ—మహారాజుగా రెచ్చట నుంటే అదే న్యాయ మందిరము-అంతఃపురమున కేగిన పిమ్మట కూళల దురోధన లకు చెవియొగ్గి వారి ప్రేరేపణచే న్యాయవిమర్శ చేయడాని కసమర్థు లౌదురు. ప్రతిపక్షి ఎదుట నుండెనా, అసత్యము లకూ అప్రమాణములకూ వీలుండదు-

రాణి—న్యాయవిచక్షణ గూర్చి అమాత్యులవారి కింత బాధ్యత అనవసరము-సభామందిరమునకు వచ్చి అభి యోగమును దృష్టాంతీకరించితే న్యాయవిమర్శనకు తగిన వీలుండును-రండి, నాథా, పోదము-

(అమాత్యుడు తప్ప అందరూ పోవుదురు)

(హంసేశ్వరి వచ్చును)

మాధ—బిడ్డా! నీ వేల వచ్చినావు? ఇంటికి పొమ్మా.

హంసే—ఇంటిలో నా కేమున్నది?...వీరవిజయుని చెరలో పెట్టినారట నిజమేనా?

మాధ—(చింతాగ్రస్తుడై నిలుచును.)

హంసే—మీరు మాటాడక పోయినా మీ వైఖరి చూస్తే నాన్నగారూ, ఇక నేను జీవించిన ఫలములేదు. అయ్యో! మీ కళ్ళయెదుట అతని చెరలో బెట్టినారా? ఏమి చెడుదినములు వచ్చినవి! సర్వశక్తులైన మీ కాతని సంకటము

తొలగింప సామర్థ్యము లేకపోయెనా! అమాత్యప్రతాప సూర్యు డస్తమించెనా?

మాధ—తాలిమి వహించమ్మా-నిరాశ పడకు-నీవు వీరవిజయుని పత్నివనీ, అమాత్యమాధవుని పుత్రి వనీ, నే నెరుగక పోలేదు, కాతరము వద్దు.

హంసే—నేను మీ కూతురి నన్నమాట నిజమే కాని మీ రమాత్యమాధవు లేనా? మీ తేజము, మీ ప్రభావము నే డెందు కుపచరించలేదు?-నా దౌర్భాగ్యమా? లేక కాలవైపరీత్యమా?

మాధ—ఇది కాలవైపరీత్యమే. నీ వన్నట్లు ప్రతాప సూర్యు డస్తమించ లేదు, కాని కుతంత్ర మేఘ మావరించి నది. క్షణమాత్రము మహారాజుగారి న్యాయబుద్ధి కుచక్రోప దేశవ్యామోహమున భ్రాంతమైనది కాని శారదాభ్రముల వలె అచిరకాలమున నది శకలిత మవును. దీప మారిపోవున ప్పుడొక్కసారి పెద్దవెల్గు దోచునట్లు వారి పాపము పండి ప్ర తిభ అంతటా వ్యాపించియుంది. ఇది క్షణికమనినమ్మ. లకోటా నాచేత పడగానే ఆ తేజ మారిపోవును, మేఘములు వటాపంచ మవును, అప్పుడు తిరిగి మన రేఖ బయలుపడును. ప్రస్తుత పరి స్థితులలో మనము తలవంచుకొని యుండవలసినదే, చింతించిన ఫలము లేదు.

(రుద్రదాముడు వచ్చును.)

రుద్ర—అమాత్యరాజా! మీరూ హంసేశ్వరిన్నీ

ఒక్కచోట నుండడము మేలైనది.

మాధ—కారణము?

రుద్ర—రాకుమారి హంసేశ్వరి నిప్పుడే సురక్షిత ముగా రాజప్రాసాదమును చేర్చుమని మహారాజుగారు నా కాజ్ఞాపించినారు

హంసే—అమ్మా! నా కేమి దారి? (అమాత్యుని కౌగలించును.)

మాధ—రుద్రదామా, నీకు ప్రియతమమయిన పనే విధింపబడింది. కాని మీ శ్రమ విఫలమని చెప్పవలసివచ్చెకదా అని చింతిస్తూన్నాను. హంసేశ్వరి నావద్ద సురక్షితముగా నుండని వారితో మనవిచేయుము-ఆమె దిక్కులేనిదైనా నా కంఠములో నూపిరి యుండునంత కాలము ఆమెను తేరిచూడడానికి ఎవరి తరమూ కాదని చెప్పు-నా హృదయమందిరమున వెలసిన అచలదేవీ విగ్రహము నిశ్చింతతో ఉందని వారితో మనవిచేయుము.

రుద్ర—అలాగే చెప్పెదను కాని అయ్యా, నేడు వా రతిక్రోధావిష్టులై యున్నారు!

హంసే—నాన్నగారూ! నన్ను రక్షించండి-వారి చెంతకు పంపడము కన్న నన్ను యమపురికి పంపడము శ్రేయము-(మూర్ఛ)

మాధ—చూచితివా రుద్రదామా? భయవ్యాకులితయై ఈమె ఎట్లు మూర్ఛిల్లిందో! ఇది చూడగానే దీని

తండ్రియెడ నాకుండిన స్నేహమూ ఆతనికి నేను చేసిన వాగ్దానమూ జ్ఞప్తికి వస్తూన్నవి. (కన్నీరు తుడిచి) మమత కడు చెడ్డది. నాజీవితములో నెల్ల నాకంట నీరొల్కిన దిప్పుడే!

రుద్ర—శిశు వాత్సల్య మతి ప్రశంసనీయము, కాని మహారాజుగారి ఆజ్ఞానిర్వహణము నాకు విధి. నేను మీ శ్రేయస్సు కోరి చెప్తూన్నాను-మహారాజుగారి కపరిమిత కోపము వచ్చినది. వారి యాజ్ఞను మీ రుల్లంఘించుట గని వా రేమిచేయుదురో అని శంకిస్తూన్నాను-మహారాజుగారు హంసేశ్వరికి పిత్రుతుల్యులు. వారికడ నున్నా ఆమె కెట్టి ఆపదా ఘటిల్లుతుందని తోచదు.

హంసే—(కళ్ళు విప్పి) అమ్మో! ఇంకా యిత డిక్కడే ఉన్నాడా?

మాధ—బేలా! నీ కెట్టి చింతా వద్దు...రుద్రదామా, ఇంకో సారి చెప్తూన్నాను. నీవు వచ్చినట్లే వెళ్ళు. హంసేశ్వరి రానంటూన్న దని చెప్పు. ఆమె నా రక్షణయందు సుఖముగా నుంది, కావున వే రాశ్రయ మామె కక్కరలేదను.

రుద్ర—సరే, నేను వెళ్ళడమున కేమి? మీ రీయాజ్ఞను చులకనగా చూస్తున్నారు. దీని పరిణామ మత్యంత భయావహ మవుతుందని నే నెరుగుదును కనుక చెప్తూన్నాను, ఆపైన్క చింతించిన ఫల ముండదు. అప్పు డెవరిని నిందించిన నేమిలాభము?

మాధ——నీ అధికప్రసంగ మిక చాలు-మా హితము నే నెరుగుదును, నీ కాచింత వద్దు; నీ గతిగూర్చి నీ వాలోచించుకో.

రుద్ర——అయ్యా! మీ శరీరమువలె మీ మానసమూ వార్ధకప్రభావమున వెల్లుతూన్నది-బుద్ధి కర్మానుసారిణి.

మాధ——నేను వృద్ధుడనే కాని నాకన్న యువకులకే ముందు మరణ మాసన్నము కాగలదు. ఎంతో వ్యవధాన ముండదు.

రుద్ర——మంచిచెడ్డలు మానవుని చేతిలో నుండవు. ఎవరి నుదుట నేమి వ్రాసియున్నదో తెలియరాదు.

మూడో అంకము

—— మొదటి రంగము. ——

(చెరసాలలో కాపరి, శాంభట్టు.)

చె॥కా॥—కొంచెం మాగవయ్యా! నన్ను బాధిస్తావేమి? చెరసాల అంటే సామాన్యపు టిల్లను కొన్నావా? చరచర లోనికి పోవడమునకు వీలు లేదు; ఉత్తరువు లేక ఎవరూ గడపదాటి కాలుపెట్టగాదు; అట్లు చేస్తే అర్ధచంద్రప్రయోగాలే. ఇక్కడ కులము ప్రధానము కాదు హుకుము ప్రధానము, తెలిసిందా? అధ్యక్షుని పిలుస్తా నుండు, నారొప్పుకుంటే నీవు లోనికి పోవచ్చును. (అతడు పోవును.)

శాంభ—ఈ పాచిక పారుతే నే నదృష్టవంతుడనే. గురువుగారికి కావలసిన జాబు భీమసింహునివద్ద నున్నట్లు హనుమ చెప్పినాడు. ఎలాగైనా దానిని సంపాదించవలెను. హనుమ చేతుల్లో పడితే వాడిరొట్టె నేతిలో పడుతుంది.

(అధ్యక్షుడూ చెరకాపరీ వత్తురు)

అధ్య—ఏమి శాంభట్టుగారూ! మీ కేమి కావలె? ఖైదీయైన భీమసింహుని చూస్తారా?

శాంభ——మరేమి? వాలిసి చూడడానికే వచ్చినాను.

అధ్య——అట్లే చేయవచ్చును. (శాంభట్టు బిరాన పోవును) ఆగండి-మీరు వ్రాయించి తెచ్చిన ఉత్తరు వేది?

శాంభ——ఉత్తరువా? ఎవరిది? ఎందుకూ?

అధ్య——ముఖ్యామాత్యుని ఉత్తరువు లేకుండా చెరసాలలోనికి పోరాదని మీా రెరుగరా?

శాంభ——నోటి ఉత్తరువే-వ్రాసినది లేదు-

అధ్య——అదేనా మీా కెవ రిచ్చినారు? నిజము చెప్పండి-

శాంభ——ఎవరా? ఇంతమాత్ర మెరుగరా? అమాత్య మాధవాచార్యులుగారు-వారి ముఖ్యశిష్యుడను నేను-

అధ్య——వారు నోటి ఉత్తరువు అంపరు-ఒకవేళ వారంపినా మేము దాని నంగీకరించము.

శాంభ——ఏమి?

అధ్య——నిన్నటి దాకా వా రమాత్యులుగాని నేడు కారు-ఆ యధికార మిప్పుడు రుద్రదామామాత్యుల వారిది.

శాంభ——మాధవాచార్యుల వారి అధికారము వారి యావజ్జీవమూ సాగవలసినదని మీా రెరుగరా?

అధ్య——ఓయి పిచ్చిబాపడా! గాచకార్యములలో నిదర్శనములు పాతవి అధికారము కొత్తవి చెల్లుతూండును. అమాత్యముద్ర దాముల వారి సంతకమూ మహారాజుగారిముద్ర ఉన్న ఉత్తరువు చూపించిన గాని ఎవరినీ చెరసాలలోనికి పో

నీయకూడదని మహారాజావారి యాజ్ఞ నా కిప్పుడే చేరింది. దానిముందమాత్య మాధవాచారిగారి నోటికబు రేమి చెల్లుతుంది? నీవు గనుక ఇంతసేపు మాటలాడినాను, ఇంకొక రైతే అప్పుడే బైటకు పంపి యుందును.

శాంభ—(స్వ) ఉపాయములు నాలుగు:—సామ, దాన, భేద, దండములని శాస్త్రమందుంది-వాటి నిప్పుడు ప్రయోగిస్తాను-(ప్ర) చూచినారా, సుబేదారు గారూ, మీ బోటి కర్తవ్యతత్పరుడైన అధికారి ఈ ఊళ్లో లేడని మీకు ఖ్యాతి కద్దు-తమరు కడు పరోపకారులు, కాబట్టి నా యందు దయయుంచి భీమసింహుని నొక్కమారు కలిసి మాటాడ నివ్వండి.

అధ్య—కర్తవ్యపరుడనని నీవే స్తుతించి, అందుకు వ్యతిరేకముగా వర్తించుమని ఏలా గంటావయ్యా! ఇంక స్తుతిపాఠము మాని నీదారిని నీవు పో.

శాంభ—సామము సాగలేదు కావున దానముప్ర యోగిస్తాను-(పైకి) అట్లు కాదు-మిమ్ము నేను స్తుతించలేదు-న్యాయమే నే నన్నది-పోనీ ఇటు చూడండి-(మొహారుల నంచి యిచ్చి) ఇది పుచ్చుకోండి. ఇది అమాత్యులవారి హోమశాల లోనిది-అధికారులను చూడబోవునప్పుడు వట్టి చేతులతో పోరాదని శాస్త్రము. ఇది గురువుగారి ప్రసాదము గనుక పరమపవిత్రమైనది. చందురిన కొక నూలుపో గన్నట్లు మీరు దీని గ్రహించవలెను-

అధ్య—(కోపముతో) ఓరీ, బ్రహ్మచారీ, నీవంటి లోభి క్షుద్రుడూ ఐనవానివద్ద నీ ఆటలు సాగుతవి-నావద్ద వాటిని కట్టిపెట్టి వచ్చినదారిని పట్టు-నాకు లంచము వేసి నీ కార్యము సాధించుకోవలెనని యత్నిస్తూన్నావా?

శాంభ—(స్వ)ఈ ఉపాయమూ వ్యర్థమైనది-భేద మెట్లుపయోగించుతారో ఎరుగను-"దండం దశగుణం భవేత్" అన్నాడు (పైకి) అయ్యా! మంచిమాట లెన్ని చెప్పినా మీకు నామీద లక్ష్యము లేక పోయింది. ఇక నూరకుండను-నా బ్రహ్మదండము నభిమంత్రించి మీమీద ప్రయోగించితే అప్పుడు నామహత్తు మీకు తెలుస్తుంది. ఇదిగో పూచిక పుల్ల-దీని నభిమంత్రించినా నంటే బ్రహ్మాస్త్రమై ప్రపంచమును తటినీ భస్మీభూతము చేస్తుంది. జాగ్రత్త! ఇప్పుడేనా నా ప్రభావ మెరిగి నన్ను లోనికి పోనీయండి, లేకుంటే మా గురువుగారు ఉపదేశించిన మంత్రము పునశ్చరణ చేసితీరుతాను. దాని ఫలితము ఎంత ఘోరమో ఆలోచించుకోండి.

అధ్య—ఇతడు వట్టి మూర్ఖుడు-ఓయీ పిచ్చిబాప నయ్యా, ఇది కలికాలము-మీ నత్తా అణిగింది-ఇంక మాటాడకు-మాధవాచారిగారికి సంబంధించినవారి నెవ్వరినీ లోనికి విడువవద్దని నా కాజ్ఞ అయింది-నీవు వెళ్ళిపో-లేకుంటే గెంటి వేయించుతాను.

(చెరకాపరి వచ్చును)

చె॥ కా॥—అయ్యా-పదహారేళ్ళ వడుచు గుమ్మము

దరికి వచ్చింది-ఆమె భీమసింహుని చెల్లెలట, ఒకసారి తన అన్నను చూపుమని వేడుకొంటూన్నది. పాపము దాని దుఃఖము చూడలేక పోయినాను, లోనికి వదలకుంటే అక్కడే మరణించేట ట్లున్నది.

అధ్య—రమ్మను-

(రుద్రదాము కొంగు పట్టుకొని స్త్రీ వచ్చును)

రుద్ర—(స్వ) ఇది భీమసింహుని చెల్లెలా-ఎంత రూపసి! నేను రాజకార్యమగ్నుడనై యున్నాను, గాని లేకున్న దీనిని వలలో వేసుకొందును. తన సోదరుని చూపుమని ప్రార్థేయపడుతూన్నది. (ప్ర) తరుణీ! నాకొంగు విడువుము, నీ కేమి కావలెను?

స్త్రీ—అయ్యా! మీరు రుద్రాదులూ సత్పురుషులలా గున్నారు-నే నొక పేదదానిని, అనాథను, నాకు సోదరుడు తప్ప వేరెవ్వరూ లేరు, అతడు కూడా మృత్యువు నోటిలో నున్నాడు! అతని నొకసారి చూచి పిమ్మట అసువులు విడిచెదను; మీరు రాజోద్యోగుల లాగున్నారు, తలచినచో నా అన్నను చూపగలరు; అదే నే కోరేది-

రుద్ర—బాలామణీ-ఊరడిల్లుము. నీ విషయము అధ్యక్షునితో చెప్పెదను-ఆపైని నీ అదృష్టము.

అధ్య—అమాత్యరాజా, ఒక మనవి-మీవద్ద మహారాజుగారి ముద్రాంకితమైన అనుజ్ఞ ఉన్నదా?

రుద్ర—నీ కెంత పొగరు! నే నెవడనో గుర్తున్నదా?

కారాగృహమున ప్రవేశించడానికి నా కొకరియాజ్ఞ కావలెనా? ఆజ్ఞాపత్రమట!

అధ్య—మన్నించండి--మహారాజుగారి ముద్రాంకిత మైన ఉత్తరువు చూపకుంటే ఎవరినీ లోనికి పోనీయరాదని మాకు కట్టడి యున్నది. మే మేమి చేయగలము?

రుద్ర—సరే-నీతో వితండవాదము సల్పడము కాల హరణము-(ఉత్తరువిచ్చి) అదిగో చూడు ఉత్తరువు. నా వెంట నెందరినైనా తీసుకొని పోవచ్చునని ఉన్నది చూచినావా? ఇదిగో ఈ స్త్రీని వెంట తీసుకొని పోతూన్నాను.

అధ్య—ఉత్తరువు మాకు చూపిన పిదప మీరు మా టాడను-(స్వ) ఈ రుద్రదాముని చూచినప్పుడెల్లా నాకు పట్ట రాని కోపము వచ్చును. నేడు రాజాజ్ఞ వీడు తెచ్చినది మేలాయె, లేకున్న వీని దురహంకారము మట్టుపెట్టి యుం దును... కాని యీ సందడిలో నా కోర్కె ఈడేరింది. భీమసిం హుని చెల్లెలి నాతనివద్దకు పంపవలె ననుకొన్నాను, కాని రాజాజ్ఞ లేక అది వీలులేదు. పాపము! ఇక కొన్ని గడియ లలో చావనున్న సోదరుని చూడడానికి వీలు లేకపోయింది! పాప మాడది దర్బారులోనికి వెళ్ళడ మేలాగు? దానికి రాజాజ్ఞ లభించడ మేలాగు? కారాగారపద్ధతు లతికఠినములు! వాటిని గమనించ వలసినవాళ్ళు న్యాయాన్యాయ విచక్షణా, దయాదాక్షిణ్యములూ విడిచిపెట్టవలెను. సత్ప్రవృత్తి కొనసాగ డానికి సర్వేశ్వరు డేదో సహాయము కల్గిస్తూండును—

(చె॥కా॥తో) నీ విక్కడ కూర్చో. నేను చెరసాల పర్యవేక్షణ చేయడానికి పోవలెను. అగత్యమైన పని వస్తే తక్షణమే నాకు తెలియజేయుము. (పోవును)

(రుద్రదాముడూ స్త్రీయూ వత్తురు.)

రుద్ర—నా కిప్పుడు మంచిదినము లవుటచేతనే ఈ సుకుమారి, ఈ జగన్మోహనాంగి తనంతట తానే కైవసమయింది. దాని సోదరుడిక రెండు గడియల వాడు, అతడు తప్ప తన కిక దిక్కులేదని ఈమె చెప్పింది కదా! సోదరుడు మరణించిన తర్వాత దీనికి దిక్కు నేనే కావలెనని దీని అభిప్రాయము. ఒకవేళ ఇది ఒప్పకున్నా దీనిని బలాత్కరిస్తే నాకు ప్రతికూలముగా దీని మొరాలించు వాడెవడు!—సరే కాని, దీని నిప్పుడు భీమసింహుని దరికి పోనీయ గూడదు. ఆ లకోటా వాడు దీని కిచ్చునేమో! అది రహస్యమని ఎరిగినట్లయితే ఈమె నా కందనివ్వదు, తరువాత లేనిపోని మనోమనికితము లకు వీలు చిక్కును. అదీకాక భీమసింహునకూ నాకూ జరిగే సంభాషణ ఇది వినకూడదు. "షట్కర్ణో భిద్యతేమంత్రః" కావున దీనిని వెలుపలనే ఉంచి నేను లోనికి పోయెదను; పిమ్మట సందర్భానుసారము నడుచుకో వచ్చును. (స్త్రీతో) నవలామణీ, నీ విక్కడనే ఉండు, భీమసింహుడు తక్కిన ఖైదీలతో కలిసి యుండును, వానిని వేర్పరచి నిన్ను కొనిపోతాను; ఇక్కడ నీ కేమీ భయ ముండదు, జడవకు.

స్త్రీ—చిత్తము, మీా రొనర్చిన మేలు మరువను.

(అతఁడు పోవును) ఈ క్రోష్ఠా కోని కేగి భీమసింహునితో నెట్లు వ్యవహరించునో ఈ ప్రక్కనుండి చూస్తూంటాను. ఒకవేళ వీఁడా లకోటాను కరగతము చేసుకోలేక చేతులు నలుపు కొంటూ వచ్చినా, ఏదైనా తంత్రము పన్ని భీమసింహునుండి దానిని పుచ్చుకోవలెను. అది వీఁడిచేతనే చిక్కినా, ఈ సందు అంధకార బంధురము, నిర్మానుష్యము. వీనివద్ద నాయుధ మేదీ లేదు. వీఁడు నన్ను జిప్పించుకో లేఁడు!

(రుద్రదాముఁడూ భీమసింహుఁడూ వత్తురు.)

భీమ—ఓరీ దుష్టా, కూళా, ఘాతకా, మాధవాచా చార్యుని పరిమార్చి నీకు సంతసము చేకూర్చి ఆవార్త మొట్ట మొదట చెప్పినందుకు నాకు నీవిచ్చిన పారితోషికము కారావాసమా?

రుద్ర—మూర్ఖుఁడా, మాధవాచార్యులు మడిసియున్న నీ కీగతి పట్టియుండదు.

భీమ—ఏమీ మాధవాచార్యుఁడు చావలేదా?

రుద్ర—లేదు.

భీమ—మంచముపై నున్న శవమును కళ్ళారా చూచి నానే?

రుద్ర—అది జీవచ్ఛవము, మరణించలేదు; వీరవిజ యుఁడు నిన్ను మోసగించెను. నీమాట నమ్మి మాధవాచా ర్యుఁడు మరణించెనని మేము చాటితిమి-ఆగోల అణగక ముందే అమాత్యుఁడు ప్రత్యక్షమైనాఁడు!

భీమ—(సరాగముతో) ఇప్పుడు చేయవలసిం దేమిటి?

రుద్ర—వీరవిజయుడు నీకొప్పగించిన లకోటా నాకిస్తే వాని నీకు తోడుచేస్తాను. ఇద్దరైనా ఆలోచించ వచ్చును.

భీమ—అమ్మో! ద్రోహిని నిన్ను నమ్ముతానా?

రుద్ర—అది నీదగ్గర నుంచుతానా? తీసుకోక తప్పను.

భీమ—నీకు దానిని చిక్కనివ్వను.

రుద్ర—(భీమసింహునిపై బడి కత్తితో పొడిచి లకోటా తీసుకొనును)

స్త్రీ—మంచిపని జరిగింది...రుద్రదాము చేతిలో చిక్కిం దాజాబు, వాడు నాదగ్గరకు వచ్చినతోడనే నేనునావని నిర్వహించి తీస్తాను.

(రుద్రదాముని కత్తితో పొడిచి లకోటా గొనును.)

—

— ॥ రెండో రంగము. ॥ —

—

(రాజభవనమున రుద్రదాముడు)

రుద్ర—ఈ లకోటా నన్ను పిశాచములాగు బాధిస్తూంది. ఎంతో పరిశ్రమపడి భీమసింహుని వద్దనుండి బలాత్కారముగా సంపాదించినాను, కాని పసివాని చేతిలో మాంసపు ముక్క పక్షి తన్నుకొని పోయినట్లు ఒక క్షణములో ఆ మాయావిని ఎత్తుకొని పోయింది. అప్పటిగాయము మాననే లేదు. మాధవాచారి రేపు సన్యసించి ఈయూరు వదలి పోవు

నట, అప్పుడు నే నమాత్యుడ నౌతాను. ఇట్టి లకోటాలు
లక్షైనా నన్ను బాధించలేవు. అబ్బా! ఈ గాయము నన్ను
చాలా బాధిస్తూన్నది...ఆస్త్రీ ఎవర్తె? జాబు పెఱకు కొన్న
ప్పు డది "ఓరీ ద్రోహీ! నాసోదరుని చంపజూచెదవా? అందు
కీ బహుమతి గొనుమ"ని పోటు పొడిచింది-ఆ మాటలు
కందిరీగ రొదవలె నా చెవులలో మోగుతూన్నవి-అది నిజ
ముగా భీమసింహుని చెల్లెలైతే లకోటా గురించి చింతలేదు;
దానిని విప్పి తన సోదరునికీ దానికీ ఎట్టి సంబంధమూ లేదని
గ్రహించి వెంటనే చించివేయును...ఆహా! ఏమి దాని యం
దము! అందకత్తె లందరూ ఘాతుకబుద్ధి కలవాళ్లు కావుననే
"భార్యా రూపవతీ శత్రుః" అన్నారు-ఇక నట్టివాళ్ళ నాసించ
గూడదని ఒట్టు పెట్టుకుంటాను. (హంసేశ్వరి వచ్చును)...ఆఁ
ఇదుగో హంసేశ్వరి! ఛీ ఛీ ఒట్టులేదు గిట్టులేదు...ఔను,
ఘాతకులగు అందకత్తెలను కామించకూడదు, నిజమే-కాని
హంసేశ్వరి అట్టిది కాదే! మహారాజుగారి యాజ్ఞానుసారము
తోడ్తేవడమునకు నేను పోయినప్పుడు ఈమె నన్ను చూచి
భయపడ్డది. అమాత్యుడు దగ్గర నుండగా నాపై మో
హము వ్యక్తపరుచుటకు అది తగిన సమయమా? కాదు—
ఇప్పుడు వాని కళ్ళలో దుమ్ముకొట్టి నన్ను చూడ వచ్చినది!
ఏమైనా నేను కొంచెము బెట్టుగానే ఉంటాను.

హంసే—మహారాజుగారు రిక్కడున్నారని సేవకులు
చెప్పినారు, వా రిట లేరు; పోయి వెతకుతాను.

రుద్ర—(అడ్డము నిల్చి) వారి నన్వేషించే శ్రమ నీ కేల? వారి దర్శనము కావలెనా?

హంసే—ఔను. నాకు వారితో పని ఉన్నది.

రుద్ర—ఉండవచ్చును, కాని రాజుగారిని చూడదలచువాళ్ళు వారి ప్రతినిధి ద్వారా మహారాజుగారిని సందర్శించవలెనని నీ వెరుగవా? ప్రతి ఫిర్యాదును మహారాజుగారే విమర్శించడానికి వీలుంటుందా? అట్లు తామే అన్ని కార్యములూ నిర్వహిస్తే ప్రతినిధు లుండి ప్రయోజన మేమి? నీపని ఎట్టిదో నాకు తెల్పితే నీ రాక వారికి నే నెరిగించుతాను. మహారాజుగారి ప్రధానిని కావున గౌరవనీయులైన వారి రాక నేనే ఎరిగింతును.

హంసే—మహారాజుగారే నాకు కబు రంపినారు.

రుద్ర—సరే-వా రిక్కడ లేరు కావున వారి కార్యములను నిర్వహించవలసినవాడను నేను. నీకు వారితో నున్న పని రాజకీయ వ్యవహారములకు చెందినట్టైతే, అపరాధి కేమి శిక్ష విధించవలెనో నేనే తొలుత విమర్శించవలెను.

హంసే—రుద్రదామా—

రుద్ర—(స్వ) తోవకు వచ్చింది. ఈమె ప్రేమజ్యోతి ప్రకాశము శాశ్వతముగా నాయందే కేంద్రీకృత మవునట్లు చేసుకోవలయును.

హంసే— రుద్రదామా!

రుద్ర—హంసేశ్వరీ! ఏమందువు? రాజ్యాధికారము

ననుసరించి నిన్ను పరుషము లాడవలసి వచ్చినది! నన్ను మన్నింపుము. నీవిషయమున నీవు చెప్పుకొనుదానిని కూలంకషముగా విమర్శించి న్యాయ నిర్ణయము చేయవలసిందని రాజాజ్ఞ. న్యాయ నిరూపణము అతికష్టముతో గూడిన పని— మహారాజుగారు వృద్ధులు, కోమలాంతఃకరణులు; విన్నపము చేసేది కులీనయగు కోమలాంగి, ఆమె ప్రియుతము డొనర్చిన అపరాధము సామాన్యము కాదు. అందుచేత న్యాయనిర్ణయము అతి సూక్ష్మము; ప్రతివిధి ఆలోచన లేకుండా రాజుగారు విమర్శించదగినది కాదు.

హంసే—ప్రధానిగారు మానవకోటిలోని వారు గనుక వారికీ దయ, దాక్షిణ్యము, కరుణ ఉండును గదా. కేవల న్యాయనిర్ణయము ప్రధానముగా నెంచక కొంచెము దాక్షిణ్యము చూపవలసినదని వారిని వేడుకొనడము వృథా కాదు. కావున ప్రధాని గారూ—

రుద్ర—హంసేశ్వరీ, బహుమానాస్పదమైనా విరసమైన రీతిని నీవు సంబోధించుచున్నావు. నన్నేమి చేయమందువు?

హంసే—అయ్యా, ఉద్యోగధర్మముచేత తమరు ప్రధానులవుటే కాక వీరవిజయునికి మీరు ప్రధానమిత్రులు కారా?

రుద్ర—హంసేశ్వరీ, నిజ మది కాదు-ఒకానొకప్పుడు నే నతని మిత్రుడనే కాని ప్రకృతమున కాను.

హంసే—ఇంత నిష్ఠురముగా పల్కుతున్నారేమి?

రుద్ర—చక్కగా ఆలోచించితి వేని నీకే నిశదము కాగలదు.

హంసే—అజ్ఞానురాలను, వ్యాకులతచేత వ్యగ్ర మనస్కురాలను; నాకు మీ గూఢవాక్యము లర్థము కాలేదు. మీరే తెల్పుడు.

రుద్ర—ఇందు గూఢార్థము లేదు-వీరవిజయునితో నాకు పూర్వము గాఢమైత్రి యుండేది.

హంసే—ఇప్పు డది లేదా? కారణ మేమి?

రుద్ర—లేదు-నీయందలి అనురాగమే కారణము.

హంసే—అతనికి నాపై ననురాగమున్న మీకేమి?

రుద్ర—నాకూ అనురాగమున్నది.

హంసే—నాయందు మీ కనురాగమా?

రుద్ర—అనురాగమే కాదు-నిన్ను ప్రేమించునట్లు నే నెవరినీ ప్రేమించలేదు-ఇక ప్రేమింప బోను-నా కేక లక్ష్యము నీవే! నా పంచప్రాణములకూ నీవే అధారము. ఈ సంగతి నీవూ గుర్తించి యుండవచ్చును.

హంసే—కట్టా! ఈ దుష్టుడు నా ఆపద నదనుగా చేసుకొని కర్ణశూలములగుమాట లంటున్నాడు! ఏమి బదులు చెప్పడానికీ తోచకున్నది.

రుద్ర—మాటలాడ వేమి? నీయెడ నిటీవల నే నవలంబించిన వాక్యసరిణి, వర్తనము, నిన్ను కైవసము చేసు

కొనుటకై నేను చేస్తూన్న పిశ్వప్రయత్నము లన్నిటికీ మూల మంత్ర మా ప్రేమయే కాని అన్యము కాదు-ఇది నీవు గ్రహించియుండుము.

హంసే—అయ్యా, కొద్ది దినములనుండి నాకు మతి పోయినది-నే నెట్లు సంచరిస్తూన్నానో నాకే తెలియుటలేదు. చింతాంబుధిని మునిగి యుండడముచేత నాకు జ్ఞాపకశక్తి కూడా నశించినది- నా జీవితమంతా భ్రాంతమై యున్నది- మిమ్ము శరణు వేడెదను-ఆపన్నురాలిపై కటాక్షించరా?

రుద్ర—వద్దు-హంసేశ్వరీ-వద్దు. నీ మనస్సు వ్యాకులిత మైతే నాకు పురుషార్థసాధనము పూజ్య మవును. మహారాజుగారి పరివారమునకు చెందిన నీ బోటి రాజవదన దుఃఖ భాజన మయుండంటే మాబోటివా రుండిన నేమి? మండిన నేమి? రాకుమారీ, రేరాజు తేజము కూడా నీయెదుట వెల్ల బారును-కృష్ణసర్పము నాగస్వరము నాలించి తదేకాగ్రతతో వివశమైనట్లు నీసందర్శనము లభించిన తోడనే అధికారజ్ఞాన మంతా మరచిపోయి నీచరణములపై వాలి నేనే నీశరణు జొచ్చినాను. నిన్ను చూచినతోడనే నా చిత్తము పరవశ మయింది, ప్రేమోన్మాదినై యున్న నాపై కృపవహించుము. నీకు వీరవిజయునిపై ప్రేమఉన్నదని ఎరుగుదును. ఆత్మ శ్లాఘనమని యెంచకు. వీరవిజయునికి నే నేవిషయమున తీసి పోతాను? నేనూ కులీనుడను, శూరుడను, ఉద్యోగిని-ప్రస్తుత మున అతడు ఖైదీ, ఆపన్న మరణుడు-ఒకవేళ నీయందలి

మమతచేత మహారాజుగా రతని చంపకున్నా కారాబంధము తప్పదు కదా! అట్టి వానిని నీవు కట్టుకొనడ మేలాగు? కట్టుకొన్నా ఏమి సుఖము బావు కొందువు?...నాసంగతి కొంత పరీక్షించు-మహారాజుగారికి పరమాదరపాత్రుడ నౌటయే కాక ప్రధానామాత్యుడను-ఖ్యాతికి కొదవ లేదు, ఐశ్వర్యము నకు అంతము లేదు.

హంసే—రుద్రదాముగారూ, దైవవశమున నేను మీా కైశ్వర్యము లభించినందుకు సంతసించవలసినదే, కాని లక్ష్మి చంచల-ఏక్షణమున కెవరిపై ఆమె కన్ను వేసునో తెలియదు-ఈ ఐశ్వర్యము శాశ్వతమా?

రుద్ర—పోనీ-శాశ్వతమైన ఐశ్వర్యమేదో చెప్పు. వివేకవతీ, దానిని సంపాదించు యత్నము చేసెదను.

హంసే—కీర్తి శాశ్వతము-పరోపకారము దానికి మూలకారణము. నా కిప్పుడు కావలసినది వీరవిజయుని విడుదల, ఆతని ప్రాణములు దక్కితే అదే నాకు సకలైశ్వర్యములు. నా జీవితమునకు పరమ నిధాన మాతడే.

రుద్ర—సరే-అతని ప్రాణములు కాపాడడము నీచేతిలో నుంది. నీ విట్లు చింతింపవలదు. ఆతని ప్రాణములు నా చేత నున్నవి. మహారాజుగారు మాటవరుసకే ప్రభువులు గాని రాజ్యమంతా నడుపు సూత్రములు నాచేత నున్నవి. నీ పాణిగ్రహణమునకు నాకు సెల వొసగినట్లైతే ఉత్తరక్షణ

మందు వీరవిజయునికి విడుదల ప్రసాదింతును...ఇవన్నీ ఉన్మత్త వాక్యములని ఎంచకు. వీరవిజయుని చెరలో పెట్టించినది నేనే-పాపము! మహారాజుగారు నాచేతిలోని కీలుబొమ్మ, నే నెట్లాడించిన అట్లాడుతారు. పంజరము మూసినవాడే దానిని తెరువగలడు-ఇందలి యాథార్థ్యమిది-ఆలోచించుకో.

హం సే—ఓరీ దుష్టా, నీచా, నీ గహనాంతఃకరణమున నిమిడియున్న కాలకూటమును ఆత్మశ్లాఘనోన్మాదమున స్వయముగానే కక్కినావు! అవకతవక రాజు, అవివేకప్రధాని-మీ యిద్దరికీ జోడు కుదిరింది-ఓరీ పాపీ, నరాధమా, ప్రధానివైనందుకు నీకు నరకమే ధ్రువము. నీ విప్పి చెప్పుకొన్న అపరాధసంచయమూ, నీ ధృష్టత, నీతలబిరుసూ, ఆగడమూ మహారాజుగారి కెరిగించి నిన్నుద్యోగమునుండి ఊడబెరికెదను. మిత్రద్రోహివి, నీ వొకక్షణములో రాజద్రోహివి కాలేవా? నీ చేతిలోని కీలుబొమ్మకు చైతన్యము కలుగజేసెదను. నీవే పౌరుషముగల బంటువేని ఇప్పుడు నీ వేకరువు పెట్టిన దంతా రాజుగారి ఎదుట ఒప్పుకొనుము.

రుద్ర—ఓసీ జేలా! నీ యందలి మోహమున నీకు నా అంతరంగము వ్యక్తపరిచితిని. అమాత్యుడనై నిన్ను నా సర్వస్వముగా నెంచుతూంటిని కావున అరమరలేక అన్ని విషయములూ ఎరిగించినాను. నీవు నాకు ప్రతికూలవై నన్ను శిక్షింతువా? నీ వెంత చతురవైనా నీకన్న వయసున పెద్దవాడను, అనుభవశాలిని, కావున నీచేత వంచింపబడునంత

అవివేకిని కాను-నామాటలు మహారాజుగారి కెరిగింతువా? కానీ—ఇంతతోనే బెదరుదు ననుకొంటివా? ఇవే కాదు లక్ష నేరములు నాపై మోపు. సూర్యోదయము కాగానే పొగ మంచుబిందువులు అదృశ్యమైనట్లు నే నొక్క- మాటతో వాటి నన్నిటినీ అంతరింపచేయగలను. అబ్బో! ఈపాటి గడుసు దనము లేకున్న అమాత్యపదవి నె ట్లధిరోహించినాను!... కాని హంసేశ్వరీ! మన తగ వింతతో తీరదు-ఇదిగో కాగితము చూడు-దీనిపై సిరాతో వ్రాసిన అక్షరము లున్నవే, ఇవి వీరవిజయుని రక్తముతో దిద్దబడును-మహారాజుగారు వీరవిజయుని క్షమింతురని నీకాశ యున్నది కాబోలు-ఆ కొరత కూడా తీరనీ. నీవు రాజుగారిదగ్గర నామాటలు చెప్పుతూండగానే వీరవిజయుడు పరలోకప్రయాణోన్ముఖు డగును—మహారాజుగారు కాదు కదా మహేశుడైనా దీని తప్పించ నేరడు.

హంసే—(బిగ్గరగా) మహారాజా! నేను మీ కూతు రను, రక్షించండి! రక్షించండి!

రుద్ర—ఏమి నీ అవివేకము? అంతఃపురమున నున్న మహారాజుగారు నీ కేక విని పరుగెత్తి వత్తు రనుకొన్నావా? ఈ పరిదేవన మిక చాలించి నామాట విను. నేను చేసేది రాజుగారి కనమ్మతమైతే నా కట్టి యధికార మిచ్చియుందురా?...నీవు చక్క-గా ఆలోచించు-నన్ను చేపట్టి వీరవిజ యుని బ్రతికించెదవా? లేక నన్ను ధిక్క-రించి అతని ప్రాణ

ములు హరింతువా?

హంసే—అధమా! ని న్నింతదాకా వ్యర్థముగా దేవురించినాన, కాని నీ నైజము నిన్ను బాయలేదు. నాప్రియుని ప్రాణములు నిన్ను నేను యాచించగా నన్ను నీవు మోహించి నావా? మహారాజుగారు అమాత్యపదవిని నీ కొసగిరి కాని అందుకు తగిన ఔదార్యము నొసగలేకపోయినారు. నీ యధి కారము నీవే సాగించుకో-మా ఉభయుల ప్రాణములను నీకు బలివేసెదము-ఈ భూతలమున మే మొండొరుల ప్రేమిం చుకొని సుఖావాసము చేయవలెనని మా నొసట వ్రాసియుం డక పోతే మృతినొంది స్వర్గమున మే మక్షయసుఖ మనుభ వించ గలము. ఆలోకము నీ కగమ్యము, కావున అచ్చట నీ వంతరాయము కల్పించ నేరవు.

రుద్ర—మోహనాంగీ, చిన్న దానవు-పరలోకచింత నాశించి ఇహసౌఖ్యము చెడగొట్టు కొందువా? నావంటి పరాక్రమశాలి చేపట్టిన నీకు రాజ్యమబ్బుట కూడా అసం భవము కాదు-ఇప్పు డేను న్నా రాజద్రోహ మానని శంకించు తూన్నాను-నీవే ఊహించుకో-వలసివచ్చినసిరిని వదలుకొనకు. నీవు న న్నిప్పుడు తూలనాడినావని నాకు కోపము లేదు-ఒక్క సారి నీ దరహాసచంద్రిక వెల్గినదా ఈ యువమానాంధకారము నామాప శేషమవును?

హంసే—నీప్రలాపము మానవా? నీచా! నీ మూర్ఖత విడువవా? సరే

రుద్ర—ఎవడురా అక్కడ! ఖైదీని తెండి.

(వీరవిజయుని కొని వత్తురు)

ఇదే వీరవిజయుని గాంచుము. (హంసేశ్వరి వీరవిజయుని చెంతకు పో బోవును) ఆగు! ఆగు! దూరాన నుండి యే మాటలాడుకోండి-వాని ప్రాణములు దక్కింతువా, దక్కించవా?

హంసే—హా నాథా! ఎంత అశక్తుల మైతిమి!

వీర—ప్రేయసీ! దుఃఖింపకు-అమాత్యమాధవాచార్యుల ప్రభావ మింకా మొక్కపోలేదు. మన దుర్విపాకము మూలాన ఆలాగు సంభవించినా చింతలేదు అన్యోన్యప్రేమ నోలలాడుతూ సుఖముగా ఉసురుల బాయుదము. ప్రేమకన్న ప్రాణము లధికములా?

రుద్ర—మూర్ఖా! చావు మేలని ఎంచితే నీవు చావవచ్చును కాని ఈ తన్వీమణి తనవు తొరగనేల?

వీర—ఓరీ అధమాధమా! నిన్ను చూడడమూ నీతో ప్రసంగించడమూ పాపహేతువులు, నీవు తలంపునకు వచ్చిన క్షణము సచేలస్నాన మాచరించవలెను. అన్యాయపరుడైన రాజుకు పాపపరాయణుడ వైన ప్రధానివై బ్రతికియున్నన్నాళ్ళు నీ యధికారము సాగించుకో. మా ప్రేమ జోలి నీ కెందుకు?

రుద్ర—బిచ్చానికి వెడలినా బిరుసు తగ్గలేదే! అదీ అంతమధ్యే కాల మావన్న మయింది. నీ కోటి పొగరు

బోతుల బిగువు తగ్గించే యంత్రము లింకా నీకు పరిచితములు కాలేదు. అందుచేతనే బీరము లాడుతూన్నావు.

వీర—చిత్రవధ చేసే యంత్రముల యంత్రణ ఏపాటి? వీటికన్న దుర్భరమైన సూక్ష్మయంత్రము మన స్సోకటున్నది దాని యంత్రణ నిర్భరము! అది మా కంటను. నీ కీ రెండు యంత్రణములూ అనుభూతములు కాగలవు, కొద్దికాల మో పిక పట్టు-వెన్నెలరాత్రులు శాశ్వతము కావు, వెలుగు వెం టనే చీకటి వచ్చును. అప్పు డుత్కటమైన పాపఫల మనుభ వింపక నీకు తీరదు.

రుద్ర—చేతులూ కాళ్ళూ కట్టబడియున్నవి; నీ నో టికి తలుపూ ద్వారబంధమూ లేదు, నీ యిచ్ఛవచ్చినట్లు పేలుము. నీ దురుక్తులూ శాపములూ నాకు కొంచెమైనా వింతగా తోచలేదు. చచ్చేవాని నోరు నొక్కనేల? వదరు బోతు కెదురు రాడ రాదు. వీనిని భటులారా, తీసుకొనిపోయి అధ్యక్షునకీఆజ్ఞా పత్రమునంద చేసి శిరచ్ఛేదమునకు తగిన ఏర్పాటులు కావించుమనండి.

(ఆజ్ఞాపత్రము నివ్వబోవును)

హంసే—అయ్యో! నా కిక దిక్కెవరు? కన్నతండ్రి లేడు. పెంచినతండ్రికి ప్రేమ లేదు-అమాత్యమాధవు లవమాన గ్రస్తులయినారు. ఈదురాత్ముని దుస్తంత్ర మనర్గళముగా సాగుతూన్నది-వీని మనసు రాయికన్న గట్టిది-తీరరాని

కోర్కె కోరుతూన్నావు-నన్ను రక్షించువారు లేరా? హా దైవమా!

(అమాత్యమాధవుడు వచ్చును)

మాధ — మోహాంధులకు వివేక ముండదు, మొట్టికాయతోనే నుత్తుత్తగును. (హంసేశ్వరితో) అమ్మా, దినములు వంకరైనప్పుడు దేవుడే రక్షింపడు, ఇక మానవు డేమిచేయగలడు? నేనొక బిచ్చగాడను, బలహీనుడను, వృద్ధుడను. వీరవిజయుని మృత్యువు నోటినుండి తప్పించగలనా? అధికారమంతరించడముచేత నీవలెనే సర్వేశ్వరుని ప్రార్థించవలసినవాడనే! మనపాలిటి దైవము మన యెదుటనే ఉన్నాడు. ఈతడు వర మివ్వకున్న స్వర్గమందలి దేవుడు మనలఁ కటాక్షించునా? నీ వంతైనది-నేనూ ప్రార్థించి చూస్తాను. లాభముండదని ఎరిగినా మానుషయత్నమున కొరత ఉంచను. (రుద్రదామునితో) అమాత్యరుద్రదాములుగారూ, మీ రిప్పుడధికారారూఢులు, నేనొక బ్రాహ్మణుడను, వృద్ధుడ, పేరు మాధవుడు, కార్యార్థినై విన్నపము చేసుకొన వచ్చినాను. పరమేశ్వరుడు మీ హృదయమున చొచ్చి మీ మానసమును దయార్ద్రిమొనర్చు గాక-వీరవిజయునికీ నాకూ ఎట్టి సంబంధమూ లేదు. కూతురువలె నేను చూచుకొనుచున్న ఈగోల తనప్రాణములన్నీ అతనిపై నిక్షిప్తము చేసింది-బ్రతికిన ఇద్దరూ బ్రతుకవలెను, లేదా ఇద్దరూ మరణించ వలెను-వారి పరస్పరానురాగ మట్టిది. కావున ఆదంపతుల ప్రాణములునిల్పు

డని మిమ్ము వేడుకొనుచున్నాను. ఎన్నడూ పరుల వేడ లేదు. మీ చిత్తము మా భాగ్యము.

రుద్ర—అయ్యా అమాత్యమాధవాచార్యులవారూ, మీరు ప్రశ్న చెప్పితిరే నా శిరస్సు ఉత్తరింపబడునని... అధికారము యువకులనే కాక వృద్ధులను కూడా మత్తులను చేయునని అనుభవసిద్ధ మయిందా? మీరు సకల విద్యాపారంగతులని వదంతి... కాని ఈస్వల్పవిషయము మీరు తెరుగలేకపోవడ మాశ్చర్యమే. యావజ్జీవమూ రాజకృపాఛత్రమును ధరించి యుంటిరి. కనుక దైవదుర్విపాక మను ఎండదెబ్బ తినలేదు. భగవంతుడు మీకు దీర్ఘాయువు నొసగినందుకు ఫలము చూచినారా? అవమానమూ నైరాశ్యమూ మానవుని ఎట్లు అణగదొక్కునో మీ కనుభూతమైనది! ఏ సమయమున కెట్టి దశ ప్రాప్తించునో తెలియదు. మీరు యావజ్జీవమూ ఉచ్చదశ యందే ఉందుమని తలచి ముందు వెనుకలారయక పురోవృద్ధి చెందదగిన మాబోంట్ల నెట్లు నిరసించుచుండిరో కొంచెము జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనండి. మీ రేఖ అప్పుడు ఉచ్చదశయందుండెను-ఇప్పుడు దానికి నీచత్వ మలవడినది. భాగ్యచక్రము మా కనుకూలించింది. లక్కకి లక్కయే ఉత్తమమార్గము. ఎంతో ప్రయాసపడి చేజిక్కించుకొన్న శత్రువును విడనాడి, పరమసౌఖ్యసామ్రాజ్యమున ప్రవేశింపచేయ సమర్థురాలైన పడతిని గోల్పోవువాడు పరమమూర్ఖుడు కాడా? కనుక వీరవిజయుడు చావక తీరదు, హంసేశ్వరి నాకు దక్కక తీరదు-ఇవి

బీరములు కావు, యథార్థ వచనములు... ఓరీ-నీవు పోయి వీరవిజయు నంత మొందించుమని అధ్యక్షునితో చెప్పు—ఆజ్ఞాపత్రము పంపుతాను పొండి.

(రుద్రదాముడు పోగా బంట్లు వీరవిజయుని గొంపోదురు)

హంసే—నాన్నగారూ, ఇక నాకెవ్వరు శరణ్యులు? మీ కళ్ళయెదుటనే మీ కూతురూ అల్లుడూ మృతిచెందుతూ ఉంటే మీ రూరకుందురా?

మాధ—అమ్మా, ఖైదీ ప్రాణములు తీసేటప్పుడు మహారాజుగారితో మనవిచేసి వారి యాజ్ఞ గొనవలెను. కావున మహారాజుగారి ఆజ్ఞ అగువరకూ వీరవిజయుని వధింపజాలరు. కనుక, నీవు తక్షణమే పోయి, వీరవిజయుని రహస్యముగా చంపుతూన్నారనీ, అయిన నీవుకూడా అతనితో మరణింతు వనిన్నీ, రుద్రదాముడు ప్రభువువారికి తెలియజేయకుండా ఇంకా ఎందరినో చంపిస్తూన్నాడనీ రాజుగారితో చెప్పి, ఇక్కడికి వారు వచ్చునట్లు చేసి, కారాగారాధ్యక్షునితో నామాటగా వీరవిజయుని హత్య కొంతదము నే వాపుమని చెప్పి, మీనాక్షీ నీవూ అక్కడే ఉండండి, హత్య కానీయకండి. నేను వీని నిక్కడనుండి కదల నివ్వను.

(హంసేశ్వరి పోవును)

(రాజూ రాణీ సేనానియూ వత్తురు, రుద్రదాముడు ఆజ్ఞాపత్రముతో వచ్చి వారికి నమస్కరించును)

మాధ—మహారాజా! అవిచారముపరమాపద నంది

నది, కృతఘ్నత మిన్నంటినది; నేనిక ఈ రాజ్యమున గుక్కెడు నీరు గ్రోల నొల్లను- ఇన్నాళ్ళ సంతోషమంగళవిధాన మగు ఈరాజ్యము నా కిప్పుడు వెగటు పుట్టిస్తూన్నది. కాలమహిమ! మానవులసంపద వస్తువైభవములున్నా కలకాల ముండబోవు- సుఖ మనుభవిస్తూ ఉన్నా మానవస్వభావము మార్పు కోరుతూండును. ఇంతకాలమూ నౌకరిచేసి అలసిన నాకు విశ్రాంతి నొసగవలెనని ప్రభువువారికి ఇచ్చ పొడమినట్లుంది- అది యుక్తమే-పాత రోతగించు ననుట నిజము-ఇదే నా సర్వాధికారములూ త్యజిస్తూన్నాను-మీ చిత్తము వచ్చిన వారికి ప్రసాదించండి.

హంసే—అయ్యో! ఇక నాకు దిక్కెవ్వరు?

మాధ—మీరు వృద్ధులవుటచేత కృష్ణదేవ రాయునకు యువరాజపదవి నొసగ నిర్ణయించిరట, అది ఉత్తమము. ఇక ప్రధానిపదవి రుద్రదామునికి చెందనున్నది కాబోలు అదీ సర్వోత్కృష్టమే. నాపదవిలో కూడా కొన్ని రాజకీయ పత్రముల నర్పించవలయును.

రాజు—మంచిమాట-రుద్రదామా, ఏమందువు?

రుద్ర—ప్రభుచిత్తము.

మాధ—ఇదిగో—హూలిక్ కాఫరు ద్వారసముద్రము పై దండెత్తినప్పుడు భల్లాళరాజులు మనసాయము కోరుతూ అంపుకొన్న విజ్ఞాపనము—(రాజుగారు పుచ్చుకొని రుద్ర దామిని కిత్తురు)

(హంసను లక్కోటా అమాత్యుని కందజేయును)

ఈ కాగితము ముఖ్యమైనదని నా శిష్యునిచేత తెప్పించినాను.

రుద్ర—ఇ దేమిటి? ఏ దేవడు? (వెలవెల బారును.)

మాధ—దీనిని ప్రభువు వారు సావధానముగా పరిశీలించవలెనని నా ప్రార్థన.

రాజు—ఇది మీ పరాక్రమవిషయము కాదా?

మాధ—ప్రభూ! ఇది ప్రకృతమునకు సంబంధించిన దే.

రాజు—ఇదేమో నా కవగతము కాలేదు.

మాధ—మీ అమాత్యుల నడకండి—రాణిగారికి కూడా ఇది విశద మే.

రుద్ర—(ఆత్రముతో) ప్రభూ! నాకు దయచేయుండి.

రాజు—(ఇవ్వబోవ వలదని మాధవాచార్యుడు వారించును.)

మాధ—ప్రభూ! దీని నితరుల కివ్వవద్దు. ఎంతో ప్రయాసముచే నాశిష్యుడు దీనిని సంగ్రహించినాడు-ఇదప్పుడే ఒకని చంపింది, ఐనా దీనికి తగిన శాంతి కాలేదు.

రాజు—అటులనా? (చదివి) ఏమీ మాలిక్కాఫరుకు వ్రాసినజాబు! సంతక మెవరిది? ఓహో! రాణిగారిది మొదటిది, కృష్ణరాయునిది రెండవది, రుద్రదాముని మూడోది! మీరు ముగ్గురూ యవనసేనానికి జాబు వ్రాయుడానికి హేతువేమి?

రుద్ర—ఇది అమాత్యులవారి పన్నగడ!

రాణి—ఏదీ ఇట్లివ్వండి- చూడకుంటే ఏమి చెప్ప గలను?

మాధ—మహారాజా! దాని నెవ్వరికీ యివ్వ వద్దని మొదటే మనవిచేసుకొన్నాను. నాకీర్తి దానియందే నిక్షిప్తమై యుంది.

రాజు—(తిరిగి చదివి) మన నగరము మీదికి దండెత్తి రమ్మని దాఊద్ ఖాం కాహ్వానమా? ఇవి మీరు రంపినారా? ఏమి ద్రోహము! (హనుమతో) ఓరీ, దీనిని నీ కెవ రిచ్చినారు?

హను—ప్రభూ! దీని నెవ్వరూ నాకివ్వలేదు. బలాత్కా రముగా రుద్రదాముని చేతినుండి దీనిని పెరికినాను.

రాజు—కారణ మేమి?

హను—మహాప్రభూ! భీమసింహునికి ద్రోహ మొనర్చి అమాత్యరుద్రదాముడు దీని సంపాదించగా వానితో పోరాడి నాచేత చిక్కించుకొన్నాను.

రుద్ర—ఇది కేవల కల్పితము-వీనిని నే నెప్పుడూ చూడలేదు.

హను—మహాప్రభూ! పురుష వేషమున వీరు నన్ను గాంచలేదు.

రుద్ర—సరిసరి-స్త్రీవేషము వేసితివా? ప్రభూ ఇది బూటకమని గ్రహించినారా?

మాధ—రుద్రదామా! ప్రభువువారికి కూర్చిన బంధు వువలె నటించి నీవు విద్రోహము సల్పుచుంటివి-నిన్ను వలలో

వేసుకొనుటకు మేముా నాటక మాడవలసి వచ్చింది- ఈతడు స్త్రీవేషమున నీచెంత జేరినప్పుడు నీవు మోహించి వీరిని వలలో వేసుకొనవలయునని కారాగారమునకు తీసుకొని పోతివి-అది నీవు మరచిన ట్లున్నావు-ఇదంతా కపటనాటకమే కాని లకోటా నీచేతినుండి సంగ్రహించడానికి వీడొనర్చిన పోరిలో మీాకిద్దరికీ తగిలిన గాయములు మాత్రము యథార్థములు. మీా దుస్తులు తీసినట్లయితే కనబడును-నేరాన్నీ, వీరి దుస్తులు తొలగించు-(అట్లు చేయ గాయ మందరూజూతురు) రుద్రదామా! ఇప్పు డేమందువు?

రుద్ర—ఏ మున్నది-అమాత్యమాధవుడు తన ప్రతిపక్షులను శిష్యులచేత చంపించుటకు వెనుదీయ డందును.

(కారాధ్యక్షుడు వచ్చును)

అధ్య—మహారాజా! ప్రభువువారి యాజ్ఞానుసారము కారాగారమున బంధింపబడిన కైది భీమసింహుడు మృతుడాయెను.

రాజు—భీమసింహు డెవడు? వాని నిర్బంధింపుమని నే నెప్పుడు శాసించితిని?

అధ్య—ఈ యాజ్ఞాపత్రము తిలకించండి ప్రభూ!

(ఇచ్చును)

రాజు—ఇట్టి యాజ్ఞపై రాజముద్ర వేసినట్లు నాకు యాది లేదు.(రాణీరుద్రదాములనుజూచి) ఇ దెవరు చేసినారు?

రాణి—రుద్రదాముని ప్రోత్సాహమున నేనుచేసినాను.

రుద్ర—దేవీ, నే నొంటిగా దీనిని చేయుమన్నానా?

రాజు—మీరిద్దరూ తోడిదొంగలు-సరే భీమసింహు డెవడు?

రాణి—అమాత్యమాధవులు మరణించిరని చెప్పిన వాడు. అందుకే వాని శిక్షించినాము.

మాధ—అంతే కాదు-రాణిగారూ రుద్రదాము డునూ చేరి నన్ను చంపుటకు పంపినవాడు-నాచావు తప్పింది, ఆప్రయోజకత్వము భీమసింహునిదీ కాదు, రుద్రదామునిదీ కాదు.

రాజు—(అధ్యక్షునితో) ఆత డేలాగు మరణించెను?

అధ్య—నూతనామాత్యులైన రుద్రదాముగారు భీమ సింహుని చెల్లెలిని వెంటబెట్టుకొని కారాగారమునకు విచ్చేసి భీమసింహుని చేతనుండి లకోటాను గ్రహించడమునకై వానిని కత్తితో పొడిచిరట-గాయము లోతుగా మర్మములపై తగిలినందున వైద్యు లెంత చికిత్స చేసినా కార్యము లేక పోయింది.

రాజు—సరే-తొలుత యవనసేనాని నాహ్వానించుచూ లకోటా వ్రాసి, అది వారి కందలేదని గ్రహించి, తనచేత చిక్కించుకోవడానికి చేసిన యత్నమా యిది? యవనుల కీ యుత్తరము నందకుండా చేసిన దెవరు?

హను—మహాప్రభూ! వీరవిజయుల నడిగితే ఆనంగతి విశదము కాగలదు.

రాజు—వీరవిజయు డీప్రాసాదమున నుండవలయునే?

మాధ—అది మీయాజ్ఞ, కాని అమాత్యరుద్రదాములవారు రేపు వీరవిజయుని చంపించ నుద్యమించి కారాగారమున నొక చీకటికోణమున నిర్బంధించిరి-ఈసందర్భమున వారే ఆజ్ఞాపత్రము వ్రాసినారు-అది వారివద్దనే ఉంటుంది.

రాజు—రుద్రదామా!ఏదీఆజ్ఞాపత్రము? రాజబంధువుల చంపించు నధికారము నీ కెవ్వ రొసంగిరి?

రుద్ర—మహారాణిగారి యాజ్ఞను రాజాజ్ఞగా భావించడము సేవకుల విధికాదా? (ఆజ్ఞాపత్రము నిచ్చును)

రాజు—బాగుబాగు-మీరిద్దరూ ఒకరి యాజ్ఞ నొకరనువర్తించి ఈ రాజ్యమును ఏమి చేయనెంచినారు? దాఉదుఖానును పిలిచి మీరు నిర్వహింపదలచిన కార్యమేది?

రాణి—ఇందువల్ల మేము జుర్రుకొనదలచిన దేమీ లేదు-మీప్రతిష్ఠ నిలువ బెట్టడమే.

రాజు—భళి రే! నాప్రతిష్ఠ కాపాడడానికి నావైరిని నసైన్యము రప్పించెదరా? న న్నింత మొందిస్తే నాప్రతిష్ఠ నిలుస్తుందా? ఏమి దురూహ్య రాజనీతి! ఈయూహ నీ కే తోచినదా?

రాణి—హరిహరీ! ఎంత మాటాడుతూన్నారు

(ఏడ్చును)

మాధ—సేనాధిపా-మీకృపాణిని కాలితో తన్నిన అవమానము రాణిగారి పశ్చాత్తాప బాష్పములతో పోవు

నన్నాను-జ్ఞాపకమున్నదా?

రాణి—చూచినారా, మహారాజా! మీ యెదుట మీ అర్ధాంగి నె త్తిపొడుచున్నారో-ఆడవారము-ఏమవకమేమేమి చేయగలము?

మాధ—ఏమి? రాజకార్యము లన్నీ నిర్వహించగలరు. ద్రోహుల ప్రాణములు తీయగలరు-పరరాజులతో రాజకీయవ్యవహారముల గూర్చి ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు వ్రాయించగలరు-రహస్యాలోచనకు వారు పెట్టినపేరు?

రాజు—పురుషులవలె ప్రతివ్యవహారమూ నడుపగలరు,రాజ్యము లేలగలరు! సరే-దాఊమఖాం కేల జాబు వ్రాసినారు?

రాణి—మీతో నెన్నిసారులు మనవిచేసినాను మాధవాచార్యుల భారము తగ్గించండని?

మాధ—వృద్ధులు యువకులకన్న అల్పజీవులు, గళితవివేకులని నే నెన్నో సారులు మనవిచేయడమే కాక అమాత్యపదవి వీడి సన్యసించవలెనను కోర్కెను పలుసారులు సూచించినాను-మహారాజదంపతులు దానిని లెక్కచేయలేదు. నాయధికారము నిప్పుడే స్వీకరించినట్లయితే కొద్దికాలములో మహారాజుగారి యధికారమూ స్వీకరింపవచ్చును.

రాజు—అమాత్యులవారి పలుకులు యథార్థములు, వారు బ్రాహ్మణులు బ్రహ్మచారులు కావున ఆత్మసంయమమాచరించి ఇహమును రోశగించగల్గినారు, నేను క్షత్రియు

డను అధికారభోగలాలస విడువలేకున్నాను. అమాత్యుల వారి అధికారభారము తీర్చవలెనంటే యవనవాహిని యేల? ఇంకేదో కారణ ముండవలెను.

రాణి—అదీ మీ రెరిగినదే-కృష్ణరాయనికి యువరాజపదవి నొసగండని నేను మొరపెట్టగా మీరు సమ్మతించినారే కాని అమాత్యుల మోమోటముచేత కార్యరూపమున పరిణమింపచేయలేకుండిరి-వారికి రాజద్రోహియైన వీరవిజయుని యందు అభిమానము హెచ్చవడముచేత అతనిని యువరాజుని చేయ వారు నిశ్చయించినారు, కనుక మీ ఆటలు సాగనివ్వలేదు. అదీకాక రాజద్రోహు లందరూ దళబద్ధులై దుర్వ్యూహము పన్నినారని తెలియవచ్చినది, అట్టివారి కడ్డుకర్రగా సేనను రప్పించడమయినది.

రాజు—వహ్వా రే!...మాధవాచార్యులవారు రాజద్రోహులూ మీరు రాజభక్తులునా? రహస్యముగా వారేమి చేసినారో తెలియలేదు, కాని మీ రాజభక్తిమాత్రము మాకు పరమసుఖదాయకమైనదే! మనదేశమందలి ద్రోహుల నడచడానికి యవనసేన రప్పించినారా? (భటులు వీరవిజయుని తీసుకొనివత్తురు. వారివెంట హంసేశ్వరీ మీనాక్షీయూ వచ్చెదరు)

మాధ—నిజమైనద్రోహులెవరో ఇప్పుడు తేలుతుంది-మహాప్రభూ! ఇదే వీరవిజయుడు, లకోటాను గురించి ప్రశ్నించండి.

రాజు—వీరవిజయా, లకోటా వృత్తాంతము నీ వెఱిగి నంత దాచక చెప్పు.

వీర—రుద్రదాము డీ లకోటా దాఉద్‌ఖానుకి పంప నున్నాడని ఎరిగి అందువల్ల మన రాజ్యమునకు ముప్పు మూడు నని గ్రహించి హనుమనుండి దానిని పుచ్చుకొని భీమసింహున కిచ్చి తురకల కందనివ్వకుండా భద్రము చేయుమన్నాను.

రాజు—భీమసింహు డమాత్యమాధవాచార్యులవారి ప్రాణములు గొన కృతనిశ్చయుడై యుండెను కదా అట్టివాడు నీకు మిత్రు డెట్లయ్యెను?

వీర—నా మానసమునకు శూలాయమానమైన ప్రశ్న యిది, ఐనా ప్రభువారు న్యాయమూర్తులు కనుక ఇసుమంతా దాచక మనవిచేసెదను. ప్రభూ! అమాత్యుని చంపుట కుద్య మించినవాళ్ళలో ముఖ్యుడను నేను.

రాజు—చిత్రమే! ఇందుకు హేతువేమి?

వీర—ప్రభూ! భ్రాంతియే దానికి హేతువు. నాకు కారావాస మమాత్యుని మూలముగా సంభవించిందని అపోహ ముండెను.

రాజు—రామరామ! మేము రుద్రదాముని మాటవిని నిన్ను చెరలో బంధించినందు కమాత్యులవారు మాతో కల హించి, మాకు ప్రతిగా తమ పూచీమీద నిన్ను విడుదల చేసినారు.

వీర—రుద్రదాముడు నా కత్యంత మిత్రునివలె నటించి

యథార్థమునకు విరుద్ధముగా బోధింప వానిని నేను విశ్వసించినాను.

మాధ—మహాప్రభూ, వీరవిజయుని స్వభావము మీ కిప్పు డవగత మైనదా?

రాజు—పాటి క్షత్రియులు, సేనానులు, రాజభక్తులు కదా, గుద్రదామా, వీరవిజయునియెడ నీ కింతపగ యేల?

హంసే—నాన్నగారూ? ఈవిషయమున నేను కొంత చెప్పవలసి ఉంది. సిగ్గు, బిడియము విడిచి న్యాయమూర్తులైన మీ ఎదుట నిజము చెప్పుతూన్నాను. రుద్రదాముడు వీరవిజయుని ప్రాణములు హరింప నున్నాడని ఎరిగి, వానినెట్లైనా బతిమాలి ప్రాణరక్షణ మొనర్పుదామని పోగా ఆతడు నన్ను మోహించి మిమ్ము అనరాని మాట లనెను. అవి మీతో మొరపెట్టు కొందామన్న మీదర్శనము కానీయలేదు.

రాజు—ఎవరు?

హంసే—అమాత్యరుద్ర దాములే!

రాజు—ఓరా, పదవి నందకముందే ప్రజాపీడనమునకు రాజద్రోహమునకు గడంగిరే! వీరు నిజముగా అమాత్యులైతే రాజ్యముకూడా స్వాధీనము చేసుకొనరా! కానీ, అదృష్టవశమున వేళకే మెలకువ వచ్చింది-ఓయీ? వీరవిజయుని సంకెళ్లు విప్పి రుద్రదాముగారి కలంకరించండి.

మాధ—అమ్మా! హంసేశ్వరీ! చూచినావా రాజకృపాప్రభావము, ఒక్క కిరణము ప్రసరించి ప్రజాపీడనాంధ

కారము నెట్లునశింపజేసెనో. మీనాక్షీ! రాజద్రోహవిషాంకు రములు పెరికి వైచుటలో హనుమా నీవ్వా నొనర్చిన సేవకు పారితోషికముగా మీకిద్దరికీ వివాహము సమంజసము. మహా రాజుగారు మీకు తగిన జీవనోపాధి కలుగజేసెదరు.

రాణి—ఈ మీనాక్షి నాకు విశ్వాసార్హ వలె నటించి వీరి కుచక్రమందు చేరిందా?

మాధ—కుచక్రము పన్నినవాళ్ళము మేమా? అది పన్నినవారు మీరు, దానిని భంగమొనర్చుటకు మేమూ ఒక కపటనాటక మాడవలసివచ్చింది-మహాప్రభూ, మీనాక్షి హీనకులసంజాతైనా దాని రాజనీతినైపుణీ రాజభక్తిన్నీ ప్రశంశార్హము లవుటచేతనే దానిని నా పరివారమున చేర్చి హంసేశ్వరికి తోడు చేసితిని. వారి శీలము లతిపవిత్రములు.

రాజు—అమాత్యమణీ, ఈద్రోహుల మాటలు విని నేను మీయెడ అపరాధి నైతిని, క్షమించండి.

మాధ—ప్రభూ! అ ట్లనవద్దు-నే నంతా ఎరుగుదును. మీరు వీరవిజయుని క్షమి స్తే నాకు సర్వశుభములూ చేకూర్చి నట్లే-సమర్థుడైన రాజకుమారుడు, వీరుడూ, గుణసంపన్నుడూ నైనవాడు-అట్టివాడు తమ గౌరవమునకూ విశ్వాసమునకూ అపాత్రుడు కాడు...ఇంకొక మాట-అతడు హంసేశ్వరికి ప్రియుడవుటచేత నే నిదివరకే వారికి గాంధర్వ వివాహము చేసినాను. అది మీ రంగీకరించవలెనని ప్రార్థిస్తూన్నాను.

రాజు—ఇది న్యాయమే. హంసేశ్వరీకృష్ణరాయల

కనోన్యాన్యానురాగమలు కలదని నమ్మియుండుటచేత వారికి వివాహము చేయ సమ్మతించినాను. అది మాయ...వీరవిజయా, అజ్ఞానముచేత నకారణముగా నిన్ను క్లేశపెట్టినాను. నీవు మా వంశజుడ వగుట హాంనేశ్వరీప్రణయము నీకు యోగ్యమే. నేను వృద్ధుడనైతిని కావున హాంనేశ్వరితో బాటు విజయనగర రాజ్యైశ్వర్యమని కూడా నీ కప్పగించుచున్నాను.

సేనా—జే! వీరవిజయ యువరాజునకు జే!

మాధ—ఇక నాపని సరి కావున మీరందరూ నాకు సన్యసించ నాజ్ఞ నొసగండి. (లోన శంఖవాదము)

రాజు—సేనానీ, ఆధ్వనేమి? (అతడు పోవును) అమాత్య శిరోమణీ, మీరు సన్యసించియే యున్నారు. కాని ఈ రాజ్యమందలి ప్రేమ అను రజ్జువు మి మ్మిహమునకు బంధించినది; దాని తెగగోయుట మీచేతిలో నుంది. భటులారా, (రుద్రదాముని చూపి) ఈద్రోహిని ఏనుగుచేత తొక్కించండి.

మాధ—మహాప్రభూ! వీనిని జంపించ నేల? అల్పుడు! మీరూ రాణిగారూ విశ్వసించినారు కావున రెక్కవుగుగు వలె కొంతసేపు చెలరేగినాడు. స్థానబలిమే కాని వాని బలిమిమున్న. కావున వీని నానగొంది కారాగారమున యావజ్జీవము బంధించిన చాలును– చంప నక్కరలేదు.

రాజు& వీర—ఉదారుల రీతి యిట్లే ఉండును.

(సేనాని వచ్చును)

సేనా—మహాప్రభూ! శ్రీశృంగేరీపీఠాధికారులనుంచి

అమాత్యమాధవులను తక్షణమే అంపుడని వార్త వచ్చింది.

మిళిం—శ్రీవారు దయచేసిన పత్ర మిదిగో (రాజు కిచ్చును.)

రాజు—ఏమి వీరి భాగ్యము! (అమాత్యుని కిచ్చును)

మాధ—నాకు పల్లకి ఏల? అధికారము ను విడుచువాని కందలమా? పరిహాసాస్పదము!

మిళిం—ఆచార్యవర్యా! ఇది విద్యను బహూకరించడము.

మాధ— మేలైనమాట నేనేవో కొన్ని గ్రంథములు రచించినాను. వాటిని శ్రీజగద్గురు శంకరాచార్యులవారి భవ్యచరణముల కర్పించి కృతార్థుడ నయ్యెదను. శాంభట్టూ, ఆగ్రంథములు శ్రీవారిపాదుకల యెదుట నుంచు. మహాప్రభూ! నాకు సెలవు దయ సేయుడు.

రాజు—అమాత్యవర్యా, పూర్వయుగముల బ్రాహ్మణులుఆత్మనియమపట్టభద్రులై «ఆపాదపి శరాదపి" అనిద్వివిధ కర్మల నాచరించి యశస్సాంద్రు లయినారు-ఈయుగమున విద్యాసంపాదనమూ రాజ్యకార్యనిర్వహణమూ అను ద్వివిధ కర్మలు నిపుణతతో నిర్వర్తించి మీబోంట్లు ఇహపరము లార్జింతురు. కాలానుగుణముగా జరిగిన మార్పిది. కావున మీ యశస్సు సేతుహిమాచలమూ వ్యాపించి ఆచంద్రతారార్కమవును. మీబోటి ఋషుల సంసర్గ మబ్బినందుకు మేము ధన్యులము. కైవల్యమూర్తీ, పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీవిద్యా

రణ్య జగద్గురూ,నావందనము చేకొనండి. శ్రీవిద్యారణ్యస్వామినే నమః॥

మాధ—వీరవిజయయువరాజా! హంసేశ్వరీ! మీ రన్యోన్యప్రేమమున ప్రభుభక్తిపరాయణులై వర్ధిల్లండి. నేనిక పోయి వచ్చెదను. సమస్త మంగళాని భవంతు. స్వస్తి ప్రజాభ్యః.

—: స మా ప్త ము :—

